

Arja Lehtikoski
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Vaikuttava asiakas- ja palveluohjaus sosiaali- ja terveysalalla
Sosionomi YAMK
Opinnäytetyö, 2024

SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖÖN KUULUVAN LAPSEN OSALLISUUS JA SUKUPUOLIMER- KINNÄN VAIKUTUKSET SIIHEN

The Diak logo is positioned in the upper right corner of the page. It consists of the word "Diak" in a bold, sans-serif font. The letter "i" has a small dot above it. The "a" has a small crossbar. The "k" has a small vertical stroke on its right side. The logo is rendered in a dark green color. The background of the page is white, with a large, light green, curved shape that starts from the top left and curves towards the bottom right, partially overlapping the logo.

Diak

TIIVISTELMÄ

Arja Lehikoski

Sukupuolivähemmistöön kuuluvan lapsen osallisuus ja sukupuolimerkinnän vaikutukset siihen

65 sivua ja 10 liitettä

Kevät 2024

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysalan YAMK-tutkinto

Sosionomi YAMK

Vaikuttava asiakas- ja palveluohjaus sosiaali- ja terveysalalla

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset, jotka eivät koe heille määriteltyä sukupuolta omakseen. Variaatioita sukupuolivähemmistön sisällä on useita. Sukupuolidysforialla tarkoitetaan sukupuoliristiriidasta johtuvaa pahaa oloa, joka pahimmillaan vähentää hyvinvointia ja toimintakykyä.

Opinnäytetyössä tutkitaan, miten sukupuolivähemmistöön kuuluvien alaikäisten osallisuus toteutuu, mitä haasteita kohderyhmällä on osallisuutensa toteuttamiseksi ja millä tavoin henkilötunnuksen sukupuolimerkintään suhtaudutaan alle 18-vuotiaiden ikäryhmässä. Tietoa voidaan hyödyntää palvelumuotoilussa ja päätöksen teon valmisteluissa.

Opinnäytetyö on määrällinen tutkimus, jonka aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella. Kyselylomakkeen linkkiä jaettiin kohderyhmää tavoittavien organisaatioiden verkkopalveluiden kautta. Kyselyssä oli myös laadullisia kysymyksiä. Tulokset analysoitiin tilastollisesti sekä sisällönanalyysin keinoin. Kyselyyn sisällytettyä Osallisuusindikaattorin tuloksia käsiteltiin sille määritellyn laskentakaa- van mukaisesti. Aineiston koko on 51 vastaajaa.

Tuloksena todettiin, että alaikäiset tavoittelevat henkilötunnuksen muutosta varhaisessa vaiheessa. Sen lisäksi huomattiin, että kaksijakoinen sukupuolijärjestelmä nähdään toimimattomana, asiointissa syntyy häiriötilanteita, jotka eivät tue osallisuutta, vanhempien tuki sukupuoli-identiteetin tukemisessa on vaihtelevaa ja sukupolvien välinen keskustelu näyttäytyy vähäisenä. Osallisuusindikaattorin tulos tällä kohderyhmällä on nuorten keskiarvoa alhaisempi.

Sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten näkökulmasta yhteiskuntaa olisi tarve kehittää osallisuuden kehien kaikilla tasoilla (sosiaaliset suhteet, kohtaamisen instituutiot, yhteiskunnan jäsenyys). Kuntien ja valtion toimintojen näkökulmasta yhteiskuntaa tulisi kehittää vähemmistöystävällisemmäksi sitä koskevien tavoitteiden mukaisesti painokkaammin, jotta tulokset olisivat riittäviä.

Asiasanat: Osallisuus, Transsukupuolisuus, Lapsen asema, Sukupuolivähemmistö, Sukupuolimerkintä

ABSTRACT

Arja Lehtikoski

Inclusion of a child belonging to a gender minority and the effects of gender marking on it

65 pages and 10 appendices

Spring 2024

Diaconia University of Applied Sciences

Master's Degree in Social and Health Care

Master of Social Services

Master's Degree Programme in Influential Customer and Service Coordination in Social and Health Services

Gender minorities include people who do not feel the gender defined for them as their own. There are several variations within the gender minority. Gender dysphoria refers to a bad feeling caused by a gender discrepancy, which at worst reduces well-being and ability to function.

The thesis examines how the participation of minors belonging to the gender minority is realized, what challenges the target group has to implement their participation and how the gender marking of the personal identification number is viewed in the age group under 18 years of age. The information can be used in service design and decision-making preparations.

The thesis is a quantitative study in which the material was collected using an electronic questionnaire, which was distributed through the online services of organizations that reach the target group. The survey also had qualitative questions. The results were analyzed statistically and by means of content analysis. The results of the participation indicator included in the survey were processed according to the calculation formula defined for it. The size of the data is 51 respondents.

As a result, it was verified that minors seek to change their personal identification number at an early stage and the two-fold gender system is seen as dysfunctional. Disruptive situations arise in dealings that do not support inclusion, parental support in supporting gender identity is variable, and the conversation between generations appears to be minimal. The participation indicator result for this target group is lower than the average for young people.

From the perspective of young people belonging to the gender minority, there would be a need to develop society at all levels of the circles of inclusion (social relations, institutions of encounter, membership of society). From the point of view of municipalities and state functions, society should be developed to be more minority-friendly in accordance with the goals for it more emphatically, so that the results would be sufficient.

Key words: Inclusion, Transgenderism, Status of the child, Gender Minority, Gender Designation

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	4
2 OSALLISUUS SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖÖN KUULUVILLA LAPSILLA ..	6
2.1 Osallisuus	6
2.2 Syrjintä, yhdenvertaisuuden puute ja vähemmistöstressi.....	12
2.3 Näkökulmat sukupuoleen ja sukupuolen ristiriitaan	16
2.4 Transsukupuolisuus	17
2.5 Henkilötunnus sukupuolittavana järjestelmänä	19
3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET.....	21
4 TUTKIMUSYMPÄRISTÖ JA TYÖELÄMÄKUMPPANIT	23
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
5.1 Tutkimusmenetelmien kuvaus.....	24
5.2 Kysymyslomake	25
5.2.1 Sukupuolen kokemukset.....	26
5.2.2 Henkilötunnukseen liittyvät kysymykset	27
5.2.3 Osallisuuteen liittyvät kysymykset.....	28
5.2.4 Tarkistuskysymykset	29
5.3 Aineiston kerääminen.....	29
5.4 Aineiston analysointi	31
6 TUTKIMUSTULOKSET	32
6.1 Vastaajajoukon kuvaus	32
6.2 Sukupuolivähemmistöön kuuluvien lasten osallisuus.....	37
6.3 Henkilötunnuksen muutosta koskevat toiveet	49
7 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	52
7.1 Opinnäytetyön eettisyys	52
7.2 Opinnäytetyön luotettavuus.....	54
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	59
8.1 Osallisuuden toteutuminen.....	59
8.2 Odotukset henkilötunnusta kohtaan.....	61
9 POHDINTA	63

9.1 Tuen tarve ja kiinnittyminen	63
9.1 Jatkotutkimusaiheet	64
9.2 Opinnäytetyön hyöty työelämälle ja ammatillinen kehittyminen	65
LÄHTEET	68
LIITE 1. Kyselylomake	87
LIITE 2. Aineistonkeruun rekrytointimainokset	96
LIITE 3. Ohjeistus aineiston kerääjätahoille	98
LIITE 4. Nimettyjen tunteiden lista	100
LIITE 5. Lapsen osallisuus lainsäädännössä	101
LIITE 6. Lapsen osallisuus merkittävässä dokumenteissa	102
LIITE 7. Mielenterveyden suoja- ja uhkatekijät	105
LIITE 8. Kysymyslomakkeen kehittämisen prosessi	106
LIITE 9. Koettu tuen saaminen.....	107
LIITE 10. Luokitusten ydinilmaisut kysymykseen 9	108

1 JOHDANTO

Helsingin Sanomat 20.1. 2023 julkaisi jutun, jossa HSL:n lipuntarkastajat olivat kyseenalaistaneet henkilökohtaisella lipulla matkustavan lapsen oikeuden matkustaa. Tarkastajat epäilivät lippua jonkin toisen henkilön lipuksi, lippuun merkityn sukupuolen perusteella. Tapauksessa lapsi matkusti äitinsä kanssa, mutta tarkastaja ei uskonut lasta tytöksi äidinkään vahvistamana. Tästä syntyi väittelytilanne, missä lapsi alkoi itkeä. Lopulta tarkastaja myöntyi äidin vahvistamaan tietoon lapsen sukupuolesta. Toisessa tapauksessa yhdeksäsluokkalainen transsukupuolinen lapsi matkusti bussissa ja joutui koko bussin kuulleen todistelemaan itseänsä lipun haltijaksi, koska lipun sukupuolimerkintä ei vastannut tarkastajien arviota matkustajan sukupuolesta. (Aalto & Palkoaho, 2023.) Lehtijuttu kuvastaa hyvin sitä, miten hankaliin tilanteisiin lapset ja nuoret voivat joutua, mikäli tulkinta heidän sukupuolestaan ei vastaa henkilötunnuksen sukupuolimerkintää.

Voimasta poistunut laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (L 563/2002 ja ECRI, 2019) sai julkisuutta ihmisoikeuksia loukkaavan sisältönsä vuoksi. Uuden vahvistetun lain (L 295/2023) merkittävä ratkaisu on erottaa transsukupuolisen henkilön hoitopolussa lääketieteellinen hoito juridisesta sukupuolesta siten, että henkilö voi vahvistaa juridisen sukupuolensa ilmoitusmenettelyllä. Valmisteluvaiheessa lakiehdotusta kommentoitiin laajasti. Lakiehdotusta moitittiin siitä, ettei ole olemassa perusteita sille, miksi juridisen sukupuolen muutos ei koskisi alle 18-vuotiaita (Sosiaali- ja terveysministeriö i.a.). Eduskunnalle annettavaan lakiehdotukseen ei tullut kommenttien perusteella lisäystä alaikäisten osalta. Näin 3.4.2023 voimaan astuva laki ei ota kantaa alle 18-vuotiaiden tilanteeseen. Lakivalmisteluissa kuultiin lapsia, minkä perusteella laadittiin selvitys (Koulu, 2022). Kuulemisprosessi toteutettiin kuitenkin lainvalmistelun kannalta niin myöhäisessä vaiheessa, että sisällöistä oli pitkälti jo päätetty. Selvitys on kuitenkin osoitus siitä, että sosiaali- ja terveysministeriössä lasten osallisuuteen on kiinnitetty huomiota. Julkisuudessa käyty keskustelu transsukupuolisten lasten asemasta oli kaksijakoinen. Toisaalta alaikäiset nähtiin lain ulkopuolelle jätetyiksi, joita olisi tullut heikomman asemansa tähden suojella ottamalla heidät translain piiriin (Amnesty, 2022) tai toisaalta translailla uhatuiksi, joiden kasvurauhaa tuli

suojella estämällä translain ulottuminen heihin (Räsänen, 2022 ja Seppänen, 2023). Aihe on ajankohtainen, koska translain uudistus (L 563/2002) lisäsi yhteiskunnallista keskustelua ja lasten osalta laki jäi osin vielä ratkaisemattomaksi. Translain eduskuntakäsittelyssä kirjattiin edellytys valmistella alaikäisten itsemääräämisoikeutta turvaavat muutokset (Sosiaali- ja terveysministeriö, 42/2022). Tällä tarkoitetaan alaikäisten oman mielipiteenilmaisun ja vaikuttamisen mahdollisuuksien vahvistamista juridisen sukupuolen muutokseen. Kirjaus on merkityksellinen, koska se sisältää valmiiksi annetun näkökulman siitä, miten alaikäisten asiaa tullaan tarkastelemaan. Lain valmisteluun ei siis lausunnoista huolimatta noussut alaikäisten transsukupuolisten juridisen sukupuolen muutoksen mahdollisuus (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2021).

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on kuvata miten henkilötunnuksen sukupuoli-merkintä heijastuu lasten arkipäivään heidän omien havaintojensa perusteella. Opinnäytetyö toteutettiin verkkokyselyllä sosiaalisen median kanavissa, minkä mahdollisti kumppanuusorganisaatioiden kanssa tehty yhteistyö. Lähestymistapa on määrällinen tutkimus, jota täydennettiin laadullisin kysymyksin. Opinnäytetyön teoreettiseksi viitekehikseksi valittiin osallisuus. Opinnäytetyön suunnitelmasta pyydettiin lausunto Ammattikorkeakoulujen eettisestä ennakkoarvioinnista (Pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen ihmistieteiden eettinen toimikunta, 2023) Työn tilaajana toimii Translasten ja nuorten perheet ry ja opinnäyte on toteutettu ohjauksen alaisena.

Transsukupuolisuuteen liittyvää tematiikkaa on tutkittu enemmän hoitopolkujen järjestämisen, hoitosuosituksen ja hoitokäytänteiden näkökulmasta kuin juridisen sukupuolen näkökulmasta (mm. PALKO 2020 i.a. ja Heinonen ym., 2013). Tutkimusta on saatavilla myös syrjinnästä, yhdenvertaisuudesta ja osallisuudesta (mm. Järviö, 2018 ja Sares-Jäske, ym., 2023). Oikeudellisen sukupuolen erottamista syntymäsuokupuolesta ja sen vaikutuksista alaikäiselle translapsille on tutkittu tähän mennessä vain vähän. Tässä opinnäytetyössä keskitytään alle 18-vuotiaisiin henkilöihin. Alle 18-vuotiaat ovat juridiselta statukseltaan lapsia. Käsite lapsi ja nuori esiintyy opinnäytetyössä vaihdellen, koska nämä kummatkin termit nousevat käytetystä lähdemateriaalista. Läpi opinnäytetyön lapsella ja nuorella tarkoitetaan alle 18-vuotiaita.

2 OSALLISUUS SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖÖN KUULUVILLA LAPSILLA

2.1 Osallisuus

Tämän opinnäytetyön tietoperustana on osallisuus. Osallisuuteen sisältyviä käsitteitä ja ilmiöitä tässä opinnäytetyössä ovat hyvinvointi, tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja mielenterveys. Osallisuutta heikentäviä ilmiöitä ovat syrjintä, kiusaaminen, vihapuhe sekä vähemmistöstressi.

Osallisuus viitekehyksenä on useiden teorioiden ja näkökulmien kokonaisuus, johon sisältyy näkökulma ihmisten toiminnasta ja yhteisestä olemisesta, resursseista, tarpeista ja tunteista. Osallisuus voidaan ymmärtää olemisena osana joltain kokonaisuutta, yhteisöihin liittymisenä, palveluiden käyttämisenä tai vaikuttamisena siihen, mihin suuntaan elämäänsä vie. (Isola ym., 2017, s. 5.) Osallisuus käsitteenä kuvaa suhdetta. Se kuvaa jonkun osallisuutta johonkin. Osallisuus suuntautuu tulevaisuuteen; mitä pitäisi tehdä, mitä palvelurakenteita kehittää ja resursoida, jotta eriarvoisuus, syrjintä ja epäoikeudenmukaisuus yhteiskunnassa vähenisi (Isola, ym., 2017, s.9). Osallisuutta voidaan hahmottaa kolmen osatekijän kautta

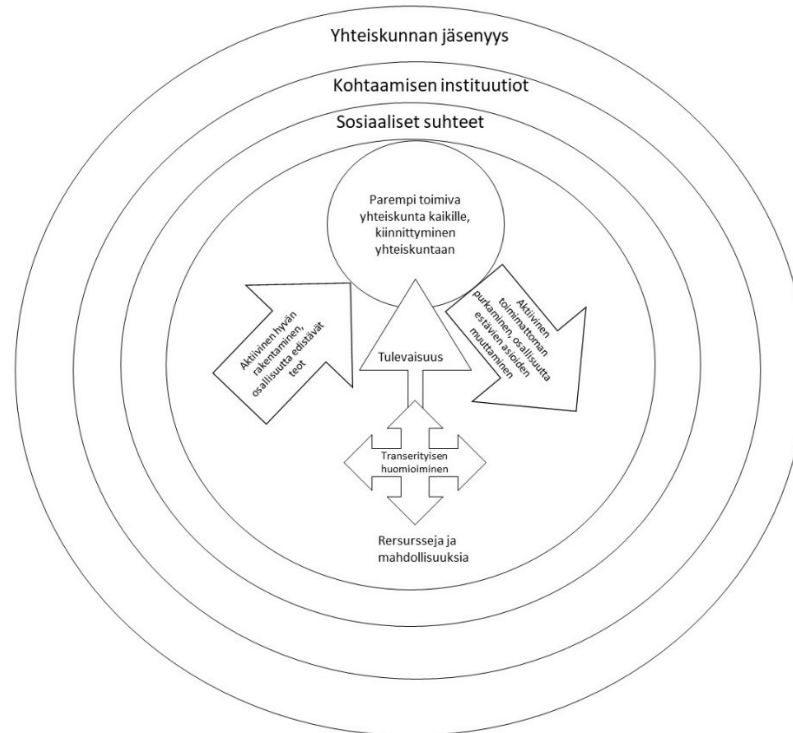
- 1) osallisuus omaan elämään
- 2) osallisuus vaikuttamisprosesseihin, lähipiirissä ja yhteiskunnassa
- 3) paikallinen osallisuus, liittyminen erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin, merkityksellisyyttä ja arvokkuutta tuoviin vuorovaikutussuhteisiin sekä mahdollisuus vaikuttaa resurssien jakamiseen.

Tätä hahmottelua kuvataan ”ääriviivoiltaan aaltoilevina, sisäkkäisinä kehinä”, millä tuodaan esiin, ettei osallisuus ole paikallaan pysyvä elementti vaan se myötäilee alati konteksteja, jossa sitä tarkastellaan. (Isola, ym., 2017, s.23.) Edellä mainittua on pidetty myös kriittisenä osallisuuskäsitteen tarkasteluna ja uutena avauksena osallisuuden määrittelyssä. Osallisuus kytkeytyy osaksi sosiaalipoliittisia tavoitteita ja yhdenvertaisuuden vahvistamista rakenteellisesti, jolloin osallisuutta ei tarkastella ainoastaan yksilön kokemuksina (Salminen ym., 2021). Kun

osallisuutta vahvistetaan palveluiden järjestämisessä ja poliittisessa päätöksenteossa, vahvistuu erityisesti syrjittyjen ja epäoikeudenmukaisessa elämäntilanteessa olevien henkilöiden osallisuus (Isola ym., 2017, s.9).

Osallisuus on keskeinen ikään sitomaton periaate yhteiskunnassamme. Lainsäädännöllisesti lapsen osallisuus on huomioitu useasta näkökulmasta ja osallisuusperiaate on vahva, koska siitä on säädetty kaikilla lainsäädännön asteilla (perustuslaki, erityislait, yleislait). Osallisuutta määritellään mm. perustuslaissa (L 731/1999), hyvinvointilaissa (L 611/2021), kuntalaissa (L 410/2015), nuorisolaissa (L 1285/2016), perusopetuslaissa (L31/1998), lastensuojelulaissa (L 417/2007) ja varhaiskasvatuslaissa (L 540/2018). Liitteeseen 5 on taulukoitu kustakin edellä mainitusta laista keskeisiä lapsen osallisuutta koskevia momenteja. Lakien lisäksi osallisuutta ohjaavia asiakirjoja löytyy eri hankkeiden ja valtionsojelmusten sisältä. Liitteenä 6 olevaan taulukkoon on kerätty tuoreimpia ja merkitykseltään vahvoja lapsen osallisuutta määrittäviä dokumentteja. Osallisuuteen liittyy vahvaa ohjantaa eri normein, mutta osallisuuden kokemukset syntyvät silti yksittäisissä tilanteissa yksittäisille ihmisille. Osallisuuskokemusta määrittää myös paljon ne tunnekokemukset, joita tilanteessa syntyy (Kivinen ym., 2020 s.287).

Lasten ja nuorten osallisuudessa on kyse siitä, että se on jotakin mihin voi kasvaa. Se on tavoitteita ja toimintamahdollisuuksia, unelmia ja pyrkimyksiä, joita voi saavuttaa. Osallisuus ei ole annettu lahja, vaan se on kasvuprosessi kohti jotakin. Mitä tai mikä se jokin on, tai miten osallisuus siihen saavutetaan, kertoo jotakin nuoren ja yhteiskunnan välisestä suhteesta. (Hämäläinen, 2008 s.20.) Nuorten osallisuus koskee erityisesti kasvua yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi, koulutuksen saavutettavuutta, elämänlaadun ylläpitämistä, työllistymistä, harrastuksia, mahdollisuutta vaikuttaa. Toisin sanoen osallisuus näkyy ”kiinnittymisenä kaikkiin sellaisiin yhteiskunnallisiin toimintajärjestelmiin, ja yhteisöihin, joihin kuulumalla ihmiset ylläpitävät elämisen laatua ja -hallintaa” (Hämäläinen, 2008 s.26). Suomessa on tavoitetilana kasvattaa yhteiskuntaan kiinnittyneitä nuoria, joilla on halua ja kykyä vaikuttaa tärkeinä pitämiinsä asioihin. Tämä käy ilmi esimerkiksi siitä, että Suomessa on olemassa ohjantaa ja resursseja nuorten osallisuuskasvatukselle (L 1285/2016, 24§ ja Opetushallitus i.a.).

Kuvio 1. Osallisuuden näkökulma tässä opinnäytetyössä, mukailen Salminen ym. (2021)

Kuviossa 1. kuvaan sukupuolivähemmistöön kuuluvan alaikäisen kasvua kohti täyspainoista yhteiskunnan jäsenyyttä osallisuuden viitekehyksestä käsin. Uloimmat kehät muodostavat tasoja, joissa osallisuus muotoutuu eri tavoin. Osallisuus voi toteutua jollakin tasolla ja jäädä toteutumatta jollakin toisella tasolla. Yksilön osallisuuspyrkimykset ja ympäristön kyky ottaa yksilö osaksi yhteisöjä ovat kaksi erityyppistä prosessia. Tätä on hahmotettu tarkemmin osallisuuden kehien avulla. Sosiaalisten suhteiden kehä pitää sisällään lähisuhteet, kuten perheen, vertaissuhteet ja muut läheiset arjen suhteet. Kohtaamisen instituutioilla tarkoitetaan yksityisten ja julkisten palvelujen sisällä tapahtuvia kohtaamisia. Yhteiskunnan jäsenyys tarkoittaa osallistumista joka tuo resursseja, kuten työelämään osallistumien tai poliittiseen vaikuttamiseen osallistuminen. (Salminen ym., 2021.) Kuvion ytimessä kuvaan osallisuuden erityistä huomioimista niissä kysymyksissä, joissa yhteiskuntaan kiinnittyminen on haasteellista (Isola ym., 2017 ja Hämäläinen, 2008). Osallisuus on tavoite, jota tarkastellaan tässä opinnäytetyössä etukäteen yhteiskunnalle annettuna ja vahvistettuna tehtävänä.

Transerityiset osallisuuskysymykset tulee huomioida, jotta osallisuutta voidaan paremmin tukea. Osallisuuden vahvistaminen edellyttää aktiivista kehittämistä uuden luomiseen ja samalla myös aktiivista otetta toimimattomiksi havaittujen rakenteiden purkamiseen, hyödyntäen olemassa olevia resursseja ja mahdollisuuksia. Osallisuus nähdään tässä mallinnuksessa ”yhteisyyssuhteiseksi” (Kuvio 1). Osallisuus on kompleksinen käsite, joka muodostuu näiden eri kehien (Kuvio 1) välisestä vuorovaikutuksesta. Siihen liittyy tilannesidonnaisuutta, vaihtelevuutta ja moniulotteisuutta. Käynnissä voi olla yhtäaikaista osallisuutta ja osattomuutta tuottavia prosesseja. Kuulumisen tunteen sekä resurssien saatavuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet tulisivat olla tasapainossa, jotta osallisuus tuottaisi hyvinvointia yksilölle. Osallisuus on paitsi yksilön kokemus, myös yhteiskunnallinen rakennelma. (Salminen ym., 2021.)

Osallisuuskokemuksen tärkeänä lisääjänä toimii ammattilaisten halu ja aktiivinen työ tukea osallisuutta. Ammattilaisten vaikeaksi tehtäväksi jääkin torjua organisaationsa kankeita toimintakulttuureja. Osattomuuden kokemuksia tuotetaan helposti vedoten kiireeseen, järjestelmien toimimattomuuksiin tai joihinkin muihin epäolennaisiin seikkoihin. Asioivaa erityisryhmään kuuluvaa nuorta tulisi silti kohdella ja palvella parhaalla mahdollisella tavalla, organisaatiokulttuureiden sitä estämättä. (Kivinen, ym., 2020 s.287.)

Sukupuolivähemmistöön kuuluvilla lapsilla ja nuorilla osallisuuskysymys on keskeinen. Filosofi Hegelin osallisuusajattelun pohjalla on ollut ajatus siitä, että ihmisen osallisuus rakentuu toisten kautta; saavuttaakseen oman arvokkuuden tunteensa, ihmisen pitää olla *ensin* arvokas toisten silmissä (Isola ym., 2017 s. 25). Osallisuuden kokemusta vähentää, jos sukupuolivähemmistöön kuuluva lapsi ei saa viestiä siitä, että on arvokas juuri sellaisena kuin on, eikä tule otettua huomioon sellaisena kuin itse itsensä kokee. Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen myönteisesti on oman elämän osallisuuden keskeisin tekijä.

Lapset ja nuoret kohtaavat vihapuhetta ja häirintää identiteettinsä vuoksi paljon. Järjestöjen ja muiden sidosryhmien laatima Rinnakkaisraportti YK:n lapsen oikeuksien komitealle (2022) nostaa esiin kouluterveyskyselyn (2021) tuloksista sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien lasten kokeneen syrjivää

kiusaamista. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen vastaajista 50 % koki tulleensa kiusatuiksi (Lastensuojelun keskusliitto, 2022). Kouluterveyskyselyssä sukupuoli vähemmistöön kuulumisesta kysyttiin ainoastaan yläkoulujen kyselylomakkeella (THL, 2021).

Osallisuutta käsittelevien ja ohjaavien asiakirjojen ja -toimien laajuus tuo mielikuvia siitä, että Suomessa lasten mahdollisuus vaikuttamiseen on merkittävä ja heidän osallisuutensa on laajalti turvattu. Asiakirjoista ja laeista selviää (Liitteet 5 ja 6), että lapsia on kuultava heitä koskevissa asioissa, eri päätösten vaikutuksia lapsiin tulee arvioida, heitä ja heidän oikeuksiaan tulee suojella ja heidän moninaisuutensa tulee tunnistaa. Lasten osallisuutta ei voida toteuttaa pintapuolisesti, vaan osallisuustekojen tulee olla laadultaan korkeita. Lapsilla ja nuorilla on näiden asiakirjojen valossa lupa odottaa yhteiskunnan rakenteilta mahdollisuuksia olla osa yhteiskuntaa esteettömästi ja yhdenvertaisesti.

Tilanne näyttäytyy sukupuolivähemmistöön kuuluvien lasten ja nuorten osalta monella tapaa hankalalta. Heidän kasvuaan ja oman elämänsä osallisuuden rakentamista häiritsee toistuva ja lisääntyvä kielteinen palaute heidän identiteetistään ja roolistaan yhteisöissä. Kielteistä palautetta tulee lähiympäristöistä sekä julkisilla paikoilla ventovierailta ihmisiltä, mikä tekee suojautumisen hankalaksi. Jos kuitenkin itseään yrittää suojella, se voi merkitä suurta karsintaa sen suhteen, missä aikaansa viettää. (Oikeusministeriö, 2022 s.104–123.) Kun yksilön identiteetti on huonosti vastaanotettu, sillä on helposti vaikutuksia hänen mielenterveyteensä (Mielenterveystalo i.a.).

Vaikeimmassa asemassa lienevät ne lapset ja nuoret, jotka joutuvat perheensä tai sukulaistensa osalta vihapuheen ja häirinnän kohteiksi (Oikeusministeriö, 2022 s.105). Jos lähipiirin tukea ei ole saatavilla korostuu entisestään muut sosiaaliset verkostot, koulu yhteisöjen turvallisuus, kuulluksi tuleminen ja vaikuttamisen mahdollisuudet sekä palvelujärjestelmät ja niiden kyvykkyys. Lapset ja nuoret, jotka hakeutuvat näistä lähtökohdista palvelujärjestelmiin, etenkin virallisiin palvelujärjestelmiin, asioivat niissä henkilötunnuksensa kautta. Myös monet vapaaehtoiset tai puolipakolliset asiointijärjestelmät, kuten matkalippujärjestelmät, vaativat niin ikään henkilötunnuksen. Kun lapsi tai nuori on jo kokenut elämässään

paljon vihapuhetta, häirintää ja häneen kohdistuvaa kielteistä asenneilmapiiriä, on jokainen asiointitilanne saman aikaisesti uhka ja mahdollisuus. Asiointitilanteessa on uhka vahvistaa ulkopuolisuuden tunnetta ja mahdollisuus vahvistaa myönteistä osallisuuden kokemusta. Asiointitilanne on stressaava yksilöiden näkökulmasta, kun etukäteen ei voi olla varma, kumpi kokemus tilanteesta tulee tarjolle. Sukupuolen salaaminen ja sukupuoleen liittyvän salaamisen paljastumisen pelko ovat transsukupuolisille lapsille arkipäivää. On mahdollista, että lapsi joutuu tai pyrkii salaamaan kokemuksensa myös omassa perheyhteisössään, joka on kuitenkin lapselle kaikkein keskeisin hoivan ja tuen lähde. Vähemmistöstressillä saattaa olla suuriakin vaikutuksia osallistumishalukkuuteen ja voi kaventaa elämää sellaisilta osa-alueilta, jotka tuottaisivat lapselle iloa.

Kansainvälisessä kirjallisuudessa transsukupuolisten lasten asiat ovat tunnistettu myös ensisijaisesti terveydenhuollon näkökulmasta. Yhdysvalloissa keskustellaan siitä, tulisiko transsukupuolisten lasten murrosikää siirtää lääkkeellisesti, vaikka heidän vanhempansa vastustaisivat sitä. Huoltajilta saatava tuki näyttyy niin merkittävänä transsukupuolisten lasten näkökulmasta, että huoltajien ajatteluun yritetään kehittää interventioita, jotta he voisivat tukea lapsiaan paremmin. Yhdysvalloissa transsukupuolisten ja muiden sateenkaarinuorten asunnottomuus on merkittävän suurta (20–40 %:in kaikista asunnottomista nuorista). Asunnottomuuden tärkeimpinä syinä on tunnistettu perheen hylkääminen, syrjintä ja väkivalta (Campo-Engelstein, 2019 ja Boskey & Marron, 2019.).

Englannissa on nostettu esiin transsukupuolisten lasten koulutuksellinen syrjäytyminen. Transsukupuolisten lasten epäonnistunut kohtaaminen ja kannustus eri palveluissa nähdään koulutuksellista syrjäytymistä edistävänä. Ratkaisuksi nähdään ympäristön asennemuutos siten, että yhteiskunta kykenee hyväksymään ei-binäärit sukupuolen variaatiot. (Hellen, 2009.)

Yksi merkittävä kansainvälisen tutkimuksen kohde transsukupuolisten osallisuudessa on kilpaurheiluun liittyvät kysymykset (Cunningham ym., 2018 ja Waselewski ym., 2023). Keskeinen kiistelty kysymys koskee kilpaluokkia, joissa transsukupuolinen henkilö kilpailee ja sen oikeudenmukaisuudesta. Kysymys on vahvasti transsukupuolisiin naisiin kohdistuva (male to female). Urheilualalla ei ole

yksimielisyyttä siitä, missä määrin transnaiset hyötyvät biologisesta taustastaan (Jones ym., 2017). Transnuorten osallistuminen urheiluun nähdään heidän fyysistä ja psyykkistä terveyttä edistävänä ja haittoja vähentävänä tekijänä. Olympiakomitea on laatinut kilpaurheiluun ohjeistuksen, jolla tuetaan sukupuolivähemmistöjen osallistumista kilpaurheiluun (Pigozzi ym., 2022). Samaan aikaan kuitenkin saatetaan tehdä paikallisia esteitä transsukupuolisten urheiluun, kuten Yhdysvalloissa on tapahtunut. Osavaltiot ovat valmistelleet lakiesityksiä, jotka rajoittaisivat transsukupuolisia osallistumasta kilpaurheiluun sukupuoli-identiteettinsä mukaisella tavalla (Huges, ym., 2022).

2.2 Syrjintä, yhdenvertaisuuden puute ja vähemmistöstressi

Tässä opinnäytetyössä käsitellään syrjintää, yhdenvertaisuuden puutetta ja vähemmistöstressiä osallisuutta heikentävinä tekijöinä. Yleisellä asenneilmapiirillä, lainsäädännöllä ja ennakkoluuloilla on vaikutusta osallisuuden kokemuksiin (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2024). Yleiseen asenneilmapiiriin hyvin laajasti vaikuttaa tällä hetkellä niin kutsuttu Antigender-liike, joka pyrkii vaientamaan tasa-arvokeskustelua ja ihmisoikeuspyrkimyksiä (Paternotte & Kuhar, 2018). Vaikutukset ulottuvat myös Suomeen (Saresma, 2020 ja Hautamäki 2023 ja Yleisradio, 2021). Yhtenä merkittävänä väylänä antigender-vaikuttamisessa toimii sosiaalinen media, jonka vaikutuspiirissä myös lapset ja nuoret ovat (Olli Alanen, 2021). Tämän takia sukupuolivähemmistöön kuuluvien alaikäisten osallisuutta tarkasteltaessa tulee huomioida myös ne ilmapiiritekijät, jotka voivat haavoittaa osallisuuden kokemuksia.

Mieli ry (2022) on laatinut nelikenttämallinnuksen yksilöllisistä ja yhteisöllisistä riski- ja suojatekijöistä, jotka vaikuttavat ihmisen mielenterveyteen. Mallissa on esitetty mielenterveyden sisäisiä ja ulkoisia suoja- ja uhkatekijöitä (Liite 7). Tiivistetyksi voisi sanoa, että mielenterveyteen vaikuttavat ihmisen yksilölliset psyyken rakenteet, taidot, valinnat ja terveys kaikilta osin sekä ulkopuolelta saatu tuki, elinympäristön resurssit, sekä elämässä sattuneet suuret tapahtumat, jotka voivat olla merkityksellisiä koko elämän ajan. Ulkoisissa riskitekijöissä on erikseen mainittuna kohta ”syrjintä ja vähemmistöstressi”. Vähemmistöön kuulumisella

voidaan todeta olevan yhteys mielenterveyteen. Kun vähemmistöön kuulumista ei voida ulkoapäin muuttaa ja sen yrittäminenkin olisi sangen epäeettistä (Madrigal-Borloz, 2021 s.7), onkin keskeistä miettiä, miten ympäristöä voidaan muokata vähemmistöystävällisemmäksi (Oikeusministeriö, 2021; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL, 2023; Thomas, 2007). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset nousevat esiin myös muissa lasten ja nuorten mielenterveyden edistämiseen liittyvissä julkaisuissa, kuten THL:n oppaassa koskien kouluikäisten mielenterveysongelmien tukea ja hoitoa perustason palveluissa (Aalto-Setälä ym., 2023). Osattomuus, syrjintä ja vähemmistöstressi tuottaa kasvaville lapsille mielenterveysriskejä. Yksi keino parantaa tilannetta on kehittää osallisuuden mahdollisuuksia (Sares-Jäske ym., 2024).

Sukupuolivähemmistöön kuuluvat lapset ovat alttiita kokemaan syrjintää ja vähemmistöstressiä (Sares-Jäske, 2024 ja Turban 2022, s. 53). Vähemmistöstressillä tarkoitetaan stressiä, joka johtuu vähemmistöasemasta yhteiskunnassa, jonka olosuhteet suosivat heteroseksuaalisuutta sekä cissukupuolisuutta (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021 s. 1781–1782).

Oikeusministeriö järjesti vuonna 2022 rakenteellisen syrjinnän muotoihin liittyviä työpajoja (Hoppu, i.a.). Työpajojen järjestäminen liittyi isompaan Tietoja syrjinnästä -hankkeeseen, joka puolestaan on osa EU-tasoista perusoikeuksia koskevaa ohjelmaa (Oikeusministeriö i.a.). Työpajojen perusteella laaditussa yhteenvedossa todetaan sateenkaarinuorten osalta seuraavia seikkoja:

- 1) ammatinvalinnan ohjaus toteutuu merkittävän sukupuolittuneesti
- 2) sukupuolivähemmistöön kuuluva nuori voi pelätä väärän sukupuolimerkinnän paljastumista, jos sukupuolimerkintää ei ole voitu päivittää kaikkiin virallisiin todistuksiin ja lomakkeisiin, joita tarvitaan hakuprosesseissa koulutuksiin
- 3) virallisissa todistuksissa esitetyillä tiedoilla on suuri vaikutus siihen, miten ihminen tunnustetaan ja hyväksytään
- 4) koulujen jäykät järjestelmät vaikeuttavat oppilaan tai opiskelijan sukupuoli-identiteetin tunnustamista ja kutsumanimen käyttöönottoa

5) lapsi tai nuori joutuu usein itse kouluttamaan koulun henkilökuntaa vähemmistötematiikasta (Oikeusministeriö, i.a).

Oikeusministeriö teetti myös seurantaselvityksen vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista vähemmistöryhmiin (Jauhola ym., 2022). Selvityksessä aineistoa kerättiin kyselyllä, toteutettiin haastatteluja ja kerättiin tietoa muista lähteistä kuten kouluterveyskyselystä ja poliisin eri tilastoista. Raportilta selviää, että vuonna 2020 poliisin tietoon tulleista viharikoksista 2,6 %:ssa oli motiivina sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin on erityisesti kohdistunut väärin sukupuolittamista, siitä huolimatta, että olisi pyytänyt toimimaan toisin. Tyypillisiä häirinnän muotoja ovat myös olleet uhkaava käytös, ulkopuolelle jättäminen, solvaaminen sekä julkisella paikalla luvatta kuvaaminen. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat vastaajat ovat kertoneet kohdanneensa leimaamista ja vähättelyä identiteettinsä vuoksi; identiteettiä on väitetty erikoisuudeksi tai mielenterveyden häiriöksi. Kaikista aineistossa mukana olleista vähemmistöryhmistä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt ilmoittivat häirinnästä harvimminkin. Yleisin ilmoittamatta jättämisen syy oli se, ettei vastaaja uskonut, että asialle olisi tehty mitään (68 %). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohdalla vastaajat arvioivat häirinnän vaikuttaneen turvallisuuden tunteeseen ja psyykkiseen terveyteen (77 %). Lisäksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohdalla vihapuhe ja häirintä on johtanut siihen, että henkilöt kertovat välttelevänsä paikkoja, joissa pelkäävät tulla häirinnän tai vihapuheen kohteeksi. Tämä on lisääntynyt vuosien 2015 ja 2020 välillä 61 %:sta 74 %:iin. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokema häirinnän määrä on selkeästi pienempi, kuin vähemmistön ulkopuolisten henkilöiden havainnoima vihapuhe ja häirintä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuen. Toisin sanoen enemmistö havaitsee enemmän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa vihapuhetta ja häirintää, mitä vähemmistöt itse kokevat. (Jauhola, ym. 2022 s. 28–121.) Kouluterveyskyselyn 2023 (Lehtonen ym., 2024 s. 7) tulokset nostavat esiin, että 8. ja 9. -luokkalaiset sukupuolivähemmistöön kuuluvista nuorista 62 % oli kokenut syrjintää joko koulussa tai vapaa-ajalla. Esiintyvyys on puolta suurempi kuin cissukupuolisilla ja heteronuorilla (30–31 %).

Suomalaisen yhteiskunnan vahvana arvona on ihmisten keskinäinen yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Tätä säädellään lainsäädännöllä perustuslaista lähtien (L 731/1999). Perustuslakia tarkennetaan mm. yhdenvertaisuuslailla, tasa-arvo-lailla, työlainsäädännöllä ja rikoslilla (L 1325/2014, L 609/1986, L 55/2001 ja L 515/2003). Samanarvoisuuden periaate on syvä suomalainen arvo ja ihanne, jota säädellään ja ylläpidetään rakenteellisesti. Keskeisiksi yhdenvertaisuustekijöiksi laissa on määritelty sukupuoli, ikä, etninen- tai kansallinen alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto ja vakaumus, mielipide, vamma, terveydentila, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy. (L 1325/2014 ja Oikeusministeriön verkkosivusto i.a.) Yhdenvertaisuutta tulee aktiivisesti edistää, syrjintä on kielletty niin välillisen kuin välittömänkin syrjinnän osalta (L 1325/2014 5–10§).

Tasa-arvo käsitteenä kuvaa sukupuolten välistä yhdenvertaisuutta ja samanarvoisuutta. Vaikka laki onkin lähtöisin miehen ja naisen tasa-arvon tunnustamisesta, lähinnä naisen asemaa koskevana lainsäädäntönä, se nykyään kattaa myös sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvän syrjinnän kiellon (L 609/1986). Suomessa on olemassa siten lainsäädäntö, jonka yksiselitteinen viesti yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjintäkiellon osalta on se, että transsukupuolisen ihmisen yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa tulee vahvistaa sekä suojella lainsäädännön avulla. Tasa-arvolle ei ole määritelty ikärajoja.

Vähemmistöasema altistaa ylimääräiselle jatkuvalla stressille, koska huoli ja kokemukset syrjinnästä ajaa ihmisen häpeilemään ja peittelemään omaa minuuttaan. Ilmiötä kutsutaan vähemmistöstressiksi. Jatkuva stressitila on haitallista ihmiselle niin fyysisesti kuin psyykkisestikin, yksi vakavimmista oireista on itsetuhoisuus. Yksi parhaista keinoista vaikuttaa vähemmistöstressiin on poistaa juurisyyt, jotka stressiä aiheuttavat. (Jaskari & Keski-Rahkonen, 2021 s.1781 ja Lehtonen ym., 2024 s.1.) Vähemmistöstressitekijöiden mittavin juurisyy on yhteiskunta, jolla on vahvat normit heteroseksuaalisuudesta ja cissukupuolisuudesta. Cissukupuolisuudella tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö kokee oikeaksi hänelle määritellyn sukupuolen eikä siten koe sukupuolen ristiriitaa. (Jaskari & Keski-Rahkonen, 2021 s.1782.)

Vähemmistöstressiteorian on kehittänyt Ilan H. Meyer, joka jakaa vähemmistöstressin kahteen pääkategoriaan: distaaliset ja proksimaaliset stressitekijät. Distaaliset eli toisten ihmisten yksilöön kohdistamat teot koostuvat ennakkoluuloista, syrjinnän ja väkivallan kokemuksista, mahdollisesti jopa viharikoksista sekä rakenteellisesta syrjinnästä, kuten lait, käytänteet tai palveluiden toiminta. Proksimaaliset eli itsestä lähtevät riskitekijät syntyvät distaalisten prosessien kautta, kun ihminen alkaa muuttamaan omaa suhdetta itseensä. Jatkuva vähemmistöstressi voi johtaa siihen, että ihminen kokee ympäristön muuttuneen pelottavaksi, mikä nostattaa valppaustasoa. Syrjinnän pelossa ihminen voi alkaa peitellä tai salata omaa minuuttaan ja identiteettiään, mikä lisää paljastumisen pelkoa ja siten nostaa entisestään stressitilaa. Vähemmistöstressin viimeinen muoto on sisäistetty itsesyrjintä, jolloin henkilö alkaa inhota itsessään samoja asioita, joita hän kokee ympäristön hänessä inhoavan. (Meyer, 2013.)

2.3 Näkökulmat sukupuoleen ja sukupuolen ristiriitaan

Sukupuoli ei ole käsitteenä yksiselitteinen. Sukupuoli tunnustetaan yhä paremmin erilaisista tekijöistä koostuvaksi ja erilaisten viitekehysten kautta rakentuvana ilmiönä. Juridinen, biologinen ja sosiaalinen sukupuoli ovat vakiinnuttaneet paikkansa myös arkikielessä. Näiden käsitteiden alla on vielä useita alakäsitteitä, etenkin sosiaalisen sukupuolen määrittelyn alueella.

Sukupuoli määrittyy juridisesti, koska lainsäädäntö on monessa kohtaa sukupuoleen perustuva ja meillä Suomessa on olemassa henkilötietoihin liitetty sukupuolittava järjestelmä. Lainsäädäntömme perustuu kahden sukupuolen olemassaololle, eikä Suomeen rekisteröitynyt ihminen voi välttyä olemasta osa tätä järjestelmää. (Tilastokeskus, i.a. ja Salste, i.a.)

Biologinen sukupuoli sisältää käsitteenä enemmän moninaisuutta kuin juridisen sukupuolen käsite. Biologinen sukupuoli on jatkumo ihmisen erilaisia monimuotoisuuden piirteitä. Biologinen sukupuoli muodostuu kromosomeista, hormonaalisista tekijöistä ja anatomisista eroista. Biologisen sukupuolen olemuksessa ei

ole löydettävissä normaalia ja epänormaalia, saati luonnollista ja epäluonnollista, vaan osa biologisista piirteistä on yleisempiä kuin toiset. (Tieteen termipankki i.a.)

Luonnontieteissä kiinnostus sukupuoleen ei rajoitu ainoastaan biologian viitekehukseen, vaan sukupuolen variaatiot liittyvät paljon myös lääketieteen tutkimukseen ja hoitoon. Lääketieteelle tyypillistä on diagnosointiin pyrkiminen. Kun ihmisen biologinen sukupuoli ei vastaa yleisintä esiintyvyyttä, sille on usein asetettava diagnoosi. Samoin ihmisen identiteetin rakentuminen ei-binäärisesti muodostaa perusteen tutkia, olisiko hänelle annettavissa jokin sukupuolen ristiriitaan liittyvä diagnoosi. Sukupuolen käsite on näin ollen myös medikalisoitunut (Lääkäriliitto i.a.).

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön omaa kokemusta omasta sukupuolestaan. Kun henkilön biologisen sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin välillä on ristiriita, kyse on transsukupuolisuudesta. Kun henkilö ilmaisee sukupuoltaan identiteettinsä, ei biologisen sukupuolensa mukaisesti, on kyse identiteettiin perustuvasta sosiaalisen sukupuolen omaksumisesta. (Seta, 2023.) Koska juridinen sukupuoli määrittyy biologisen sukupuolen perusteella, toistuu ristiriita myös juridisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä. Ristiriita on suurelta osin rakenteiden tuottamaa ja sen merkitys on kasvanut digitalisaation myötä, kun henkilötunnistus on yhä yleisempää.

2.4 Transsukupuolisuus

Transsukupuolinen ihminen kokee, ettei syntymässä määritelty sukupuoli vastaa hänen sukupuoli-identiteettinsä mukaista sukupuolta. Oma kokemus, käsitys ja ymmärrys itsestä ei vastaa omaa juridista sukupuolta. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus i.a.).

Transsukupuolinen ihminen voi tulla tietoiseksi omasta transsukupuolisuudestaan missä iässä tahansa, osalle käsitys itsestä syntyy jo varhaislapsuudessa, osalle tietoisuus kehittyy murrosiässä tai sitäkin myöhemmin. Ihminen voi torjua

ajatusta kuulumisesta sukupuoli-vähemmistöön, jolloin identiteetin työstäminen voi siirtyä vuosilla. (American psychological association i.a.)

Lääketieteessä transsukupuolisuus määrittyy kansainvälisten tautiluokitusten kautta. Näitä ovat mm. ICD- ja DSM-luokitukset. ICD on Maailman terveysjärjestö WHO:n luoma tautiluokitus, josta Suomi käyttää vanhempaa versionumeroa 10, vaikka 11 on jo julkaistu. ICD-10 määrittelee transsukupuolisuuden seuraavasti:

A desire to live and be accepted as a member of the opposite sex, usually accompanied by a sense of discomfort with, or inappropriateness of, one's anatomic sex, and a wish to have surgery and hormonal treatment to make one's body as congruent as possible with one's preferred sex. (ICD-10.)

Transsukupuolisuus on halua elää ja tulla hyväksytyksi vastakkaisen sukupuolen jäsenenä. Transsukupuolinen kokee sukupuolensa epämukavaksi ja haluaa poistaa kehodysforiaa (kehoon liittyvää ahdistusta ja pahaa oloa) muokkaamalla kehoa vastaamaan koettua sukupuolta. (ICD-10, 2019.)

Lasten transsukupuolisuutta ei ole tunnistettu Suomessa kovinkaan kauan, siitä huolimatta, että merkittävä osa transsukupuolisista aikuisista sanoo tiedosta-neensa oman transsukupuolisuutensa jo varhaislapsuudessa. Lasten aikaisempaa tasa-arvoisempi asema sukupuoli-identiteetin ilmaisussa alkoi edetä perät-täisillä hankkeilla, jonka aloitti Naisasialiike Unioni vuonna 2010. Eri hankkeet tuottivat monia sukupuolisensitiivisiä julkaisuja ja ammatillista lisäkoulutusta var-haiskasvatuksen henkilöstölle (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus i.a.). Vuonna 2016 käyttöön otettu uusi perusopetuksen opetussuunnitelma vahvisti tasa-ar-voistavia käytänteitä perusopetusikäisten keskuudessa (Opetushallitus i.a.). Nämä lasten ympäristöön vaikuttavat kehittämistoimet ovat tehneet osaltaan tilaa lasten itseilmaisulle ja sukupuoli-identiteetin ilmaisulle. Transsukupuoliset lapset ovat hyötäneet näistä kehittämistoimista kenties eniten. Tämä saattaisi olla yksi osatekijä sille, että 13–17- vuotiaiden lähetemäärät nuorisopsykiatrian sukupuoli-identiteetin tutkimusryhmään ovat olleet voimakkaassa kasvussa (Kaltiala ym., 2018 s. 2042).

Suomessa lasten transsukupuolisuuteen on tarjolla tutkimusta ja hoitoa. Tarjottava hoito ja tutkimus kanavoituu julkisten palveluiden kautta. Lääketieteellinen tutkimus ja hoitokäytännö on määritelty Terveystieteiden tutkimuskeskukseen (Palko i.a.). Perusterveydenhuollossa alaikäisten transsukupuolisuuden hoidosta ja tutkimuksesta vastaavat terveyskeskukset sekä kouluterveydenhoito. Erikoissairaanhoidossa tutkimuksesta ja hoidosta vastaavat Helsingin ja Tampereen yliopistollisten sairaaloiden 13–17-vuotiaiden sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikat. Diagnoosi voidaan asettaa ainoastaan Helsingin ja Tampereen yliopistollisissa sairaaloissa. Hoitoa ja tutkimusta säädellään erikseen aikaisemmin viitatuilla laeilla. Lasten transsukupuolisuus ilmenee samoin kuin aikuisten, jonka takia sitä myös tutkitaan samoin kuin aikuisten (Kaltiala-Heino ym., 2015). Suomessa 13-vuotta täyttäneiden lasten sukupuoli-identiteetin tutkimukset aloitettiin erikoissairaanhoidossa vuonna 2011 (Kaltiala ym., 2018 s. 2043). Lapsilla, jotka tunnistavat transsukupuolisuutensa varhain, kokemus toiseen sukupuoleen kuumumisesta on luonteeltaan varsin pysyvä (Olson ym., 2022). On silti huomioitava, että tällä hetkellä näyttäisi etenkin tyttöjen kehodysforia olevan melko voimakasta, mikä kanavoituu lähetteinä sukupuoli-identiteetin tutkimuksiin (Kaltiala ym., 2018). Transsukupuolisten lasten terveydenhuoltoon ja sieltä saatavaan tukeen Suomessa liittyy kuitenkin jännitteitä, jotka tulevat osittain terveydenhoidon sisältä. Tutkimusta ja hoitoa johtaa henkilö, joka pitää palvelua vaarallisena lapsille (Kaltiala, 2023).

2.5 Henkilötunnus sukupuolittavana järjestelmänä

Juridinen sukupuoli määrittyy jokaiselle Suomessa syntyvälle lapselle syntymähetkellä, kun syntymää koskevaan dokumentaatioon kirjataan lapsen sukupuoli joko tyttönä tai poikana. Tieto lähetetään edelleen väestökirjanpitoon, jossa määritellään syntyneelle lapselle henkilötunnus. Henkilötunnuksessa ilmaistaan henkilön syntymäaika, syntymän vuosisata sekä yksilöivä numerosarja, jonka kolmas numero on naisilla parillinen ja miehillä pariton. (Digi- ja väestövirasto i.a.) Tätä yksilöivän numerosarjan kolmatta numeroa kutsutaan tässä tutkimuksessa sukupuolimerkinnäksi. Henkilötunnus numerosarjana muodostaa matemaattisen kaavan, jolla voidaan tarkastaa, kuuluvatko syntymäaika ja henkilötunnuksen

loppuosa yhteen. Henkilötunnus ilmaisee siten aina myös juridisen sukupuolittiedon. Suomessa syntyneiden lasten lisäksi suomalaisen henkilötunnuksen voi saada maahanmuuton tai adoption yhteydessä.

Henkilötunnus on luonteeltaan pysyvä. Henkilötunnusta voidaan muuttaa vain kolmesta syystä, jotka ovat laissa määritelty seuraavasti

”1) muuttaminen on ehdottoman välttämätöntä henkilön suojelemiseksi sellaisissa tilanteissa, joissa hänen terveyteensä tai turvallisuutensa kohdistuu ilmeinen ja pysyvä uhka;

2) muu kuin henkilötunnuksen haltija on toistuvasti väärinkäyttänyt tunnusta ja käytöstä on aiheutunut merkittävää taloudellista tai muuta haittaa tunnuksen oikealle haltijalle ja henkilötunnuksen muuttamisella voidaan tosiasiallisesti estää väärinkäytön haitallisten seurausten jatkuminen;

3) henkilö on transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (209/2023) mukaisesti vahvistettu vastakkaiseen sukupuoleen kuuluvaksi. (L 661/2009 12§.)”

Henkilötunnuksen historia on kohtalaisen lyhyt. Henkilötunnus tässä muodossa on ollut olemassa vasta 1960-luvulta lähtien (Digi- ja väestövirasto i.a). Väestömäärän kasvaminen on aiheuttanut painetta uudistaa henkilötunnusjärjestelmää, koska henkilötunnukset eivät nykyisellä muodostumisen periaatteella enää kohtaa riittävästi uusille rekisteröitäville ihmisille. Joulukuussa 2023 otettiin käyttöön suunniteltua aikaisemmin uudet välimerkit Y ja B. (Digi- ja väestötietovirasto i.a.) Henkilötunnukset esitysten mukaan olisivat ihmisen yksilöinnin mahdollistavia tunnuksia jatkossakin, mutta ne eivät enää sisältäisi henkilö tietoja samoin kuin nykyiset henkilötunnukset. Tässä yhteydessä syntyi käsite sukupuolineutraali henkilötunnus. Uusien henkilötunnusten on kaavailtu tulevan voimaan 1.1.2027 ja vanhat henkilötunnukset jäisivät uudistuksessa voimaan uusien rinnalla (Valtiovarainministeriö i.a). Huomion arvoista on, että uudistuksen jälkeen olisi jonkin aikaa helppo erottaa vaihdetut henkilötunnukset alkuperäisistä, koska jälkikäteen

vaihdetut tulisivat näyttämään poikkeavilta omaan ikäluokkaan nähden. Siirtymävaiheen tunnuksista pystyisikin täten päättämään henkilön kuulumisen sukupuolivähemmistöön, mutta translain valmistelussa tämä seikka on osattu ottaa huomioon. Transsukupuoliset ihmiset voivat jatkossakin vaihtaa henkilötunnuksen sen muotoiseen henkilötunnukseen, jota he ikäryhmänsä puolesta edustavat. (HE 189/2022.)

Henkilötunnuksen käsittelystä säädetään tietosuojalaissa. Tietosuojalaissa on erikseen mainittu, ettei henkilötunnusta tule tarpeettomasti merkitä henkilörekisterien tulostuksessa. Mikäli henkilötietojen käsittelyn yhteydessä tulee ilmi henkilöön liittyviä ominaisuuksia, tietoja ei saa oikeudettomasti tuoda muiden tietoon. (L 1050/2018, 29 § ja 35 §.) Tietosuoja-asetus pyrkii suojelemaan ihmisten (kansalaisten) henkilötietoja. Asetus edellyttää, että henkilötietojen käsittely suunnitellaan siten, että se palvelee ihmistä. (EU 697/2016, 4. mom.)

Sukupuolivähemmistöön kuuluvalla kehodysforiaa kokevalle lapselle tilanne voi olla hankala ja henkilötietojen sukupuolimerkintä voi heikentää itsenäistymiskehitystä. Nuoruuden yksi kehitystehtävistä on itsenäistyminen. Nuorten oletetaan ja odotetaan toimivan palvelujärjestelmissä enenevissä määrin itsenäisesti, ilman, että huoltaja on mukana. (Honkatukia ym., 2020, s. 13–24.)

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Työn tarkoituksena on kuvata juridisen sukupuolimerkinnän vaikutuksia alaikäisten sukupuolivähemmistöön kuuluvien lasten osallisuuden kokemuksiin. Alle 18-vuotiaat ovat oikeustoimikelpoisuudeltaan rajoitettuja, toisin sanoen heidän mahdollisuutensa päättää itse asioistaan on vajaata aikuisväestöön nähden. Alaikäisillä on vajaavaltaisinakin perustuslailliset oikeudet (L731/1999). Alaikäiset ovat haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassa ja heihin kohdistuu erityistä suojelua. Lapsenoikeuksien sopimus (A60/1991) ja siihen nojautuva Lastensuojelulaki (L417/2007) ovat vahvimmat lasten elinolojen ja suojelun turvaajia Suomessa.

Yleissopimus lapsen oikeuksista (3 artikla, 1 kohta) toteaa lapsen edun ensisijaisuuden yhteiskunnan vastuulla olevissa palveluissa. Saman yleissopimuksen artikla 12 ottaa kantaa siihen, että lapsi, joka kykenee muodostamaan oman näkemysnsä asioihin, tulee saada vapaasti sitä ilmaista ja hänelle tulee antaa ”erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa” (A60/1991; Lastensuojelun Keskusliitto i.a.; Lapsiasiavaltuutettu i.a.). Sukupuolivähemmistöön kuuluvat lapset ovat haasteellisessa elämäntilanteessa, kun ovat alaikäisinä tunnistaneeet oman sukupuoli-identiteettinsä olevan toisenlainen ympäristön odotuksiin nähden. Elämäntilanteen haastetta lisää, jos ympäristö ei kykene tunnistamaan sukupuolen moninaisuutta myötätunnolla ja osaavasti.

Sukupuolivähemmistöön kuuluva lapsi voi ennen murrosikää elää pitkäänkin sosiaalisen sukupuolensa mukaisessa roolissa (Kamula-Enqvist, 2017). Lapsen kasvaessa hänen itsenäisyytensä kasvaa myös, mikä näkyy erilaisiin henkilörekistereihin kuulumisen lisääntymisenä. Lapsen kasvaessa henkilötietojen käsittely on itsenäisempää eri palveluissa asioidessa, mikä samalla vähentää nuoren mahdollisuutta pitää syntymänsukupuolensa salassa (Pohjola, 2017). Mitä useammin henkilötietoja tarvitsee kertoa, sitä suurempi riski on joutua selittämään syntymänsukupuolen ja ulkonäön ristiriitaa tai tulla ”ulos kaapista” transsukupuolisenä nuorena vastentahtoisesti. Nuoren näkökulmasta tilanne on täynnä keskenään ristiriidassa olevia kysymyksiä; elätkö kuten koen, ja joudun kenties hankaluuksiin asioidessa, vai mukaudunko elämään toisin kuin haluaisin, mutta pääsen vähän vähemmällä arkisissa tilanteissa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiksi on muodostettu

1. Millä tavoin osallisuus toteutuu sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten kohdalla?
2. Mitä odotuksia sukupuolivähemmistöön kuuluvilla nuorilla on henkilötunnuksen sukupuolimerkintään?

4 TUTKIMUSYMPÄRISTÖ JA TYÖELÄMÄKUMPPANIT

Opinnäytetyön työelämäkumppanina ja tilaajana toimii Translasten- ja nuorten perheet ry. Järjestö on perustettu vuonna 2017. Yhdistyksen visio lasten ja nuorten sukupuolen kokemuksen tukemiseen jäsentyy kolmen pääteemaan avulla:

1. Vanhempien tulee tukea lasta tässä hetkessä
2. Vanhemmat tarvitsevat tukea
3. Yhteiskunnan tulee muuttua translapsille ja -nuorille paremmaksi paikaksi elää (Translasten- ja nuorten perheet i.a.).

Tilaaajaorganisaatio toimii transsukupuolisten lasten asiantuntijaorganisaationa osallistuen aktiivisesti mm. lainsäädännöllisten hankkeiden kuulemisiin ja lausuntojen antamiseen valmistelutyössä. Vastaavaa muuta aineistoa ei ole täsmällisesti tähän aiheeseen saatavilla kuin 2022 tehty lasten kuin translain valmisteluun liittyvä kuuleminen, Linda-Lotta Lepistön (2023) kandidaattitutkielma ja Sanna Koulun (2022) tekemä selvitys. Lakivalmistelusta jäänyttä, Orpon hallitukselle annettua edellytystä selvittää alaikäisten asemaan uudelleen ei ole vielä käynnistetty. Jos valmistelu käynnistyy Translasten- ja nuorten perheet todennäköisesti jollain tavalla pystyvät ottamaan siihen osaa. Tämän vuoksi on tärkeää, että tilaaajaorganisaatiolla on käytössään muutakin kuin ainoastaan kokemustietoa asiantuntijatyönsä tueksi.

Järjestön hallituksessa on tehty päätös (28.9.2022) tehdä opinnäyteyhteistyötä opinnäytetyöntekijän kanssa. Yhteistyön tavoista yleisimmät ovat olleet kommentointi, konsultointi ja arviointi.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusmenetelmien kuvaus

Tutkimusmenetelmiksi valitsin määrällisen (tilastollisen) tutkimustavan, jonka tiedontuottoa tarkennettiin laadullisilla kysymyksillä. Lisäksi yhtenä menetelmänä käytetään THL:n Osallisuusindikaattoria (THL, i.a.). Valitsin tilastollisen tutkimustavan ensisijaiseksi, koska kysymysten määrä oli runsas ja vastaajien ikäjakama suuri. Määrällisillä kysymyksillä oli mahdollisuus tehdä kysymyksistä helposti ja kohtuullisessa ajassa vastattavia kohderyhmän kannalta. Tällä valinnalla varmistettiin aineiston kokoa ja vastausmahdollisuutta myös heille, joiden kirjallinen itseilmaisus on vasta kehitymässä.

Kun aiheesta ei ole saatavilla vielä riittävästi tietoa ja tavoitteena on saada lisää näkökulmia aiheeseen, mahdollisesti löytäen myös uusia hypoteeseja, on alaikäisten osallisuustekijöiden ja mielipiteiden kuvaaminen sopiva tavoite tutkimukselle. Määrällisessä tutkimuksessa tuloksia esitetään numeraalisesti, osoittaen esimerkiksi millaisia jakaumia vastauksien perusteella syntyy. (Vilkkä, 2007.)

Avoimilla kysymyksillä voidaan tarkentaa tilastollisesti saatavaa tietoa (Alasuu-tari, 2011). Kyselyyn oli liitetty myös joitain avoimia kysymyksiä, koska avovastausten avulla voitiin tarkentaa osallisuuskokemuksien syitä ja sisältöjä. Aiheesta on varsin vähän tutkimustietoa saatavilla ja avovastausten kautta voitiin saada lisää tietoa siitä, mitä merkityksiä nuoret itse aiheeseen antavat. Näkemysten kerääminen voi edistää mahdollisten jatkotutkimusten aihevalintoja ja kysymyksen asettelua. Huomioitavaa on, että alaikäisten oman mielipiteen ymmärtäminen on itsessään tärkeää. Avovastauksien analysoinnissa käytettiin joidenkin teemojen osalta sisällön analyysiä sekä osittain myös aineiston kvantifiointia (Sarajärvi & Tuomi, 2017, s. 99).

Yhtenä erillisenä tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössä käytettiin Osallisuusindikaattoria. Osallisuusindikaattoria suositellaan käytettäväksi väestötutkimuksessa, seurantatietoa tuottavana mittarina, toiminnan arvioinnissa, keskustelun ja ajatusten herättäjänä eri yhteyksissä. Osallisuusindikaattoria ei suositella käytettäväksi yksilön arviointiin esimerkiksi osana asiakasohjausta. (Sokra, 2023, s.32 ja THL i.a.)

5.2 Kysymyslomake

Kysymyslomakkeen (Liite 1) henkilökohtaisimmissa kysymyksissä oli vastausvaihtoehtoina myös ”En tiedä/kysymys ei ole ajankohtainen” ja ”En halua vastata”. Tämä vähentää aineiston analyysivaiheessa ristiintaulukoinnista saatavan tiedon luotettavuutta ja kerätyn tiedon määrää, mikäli vastaajat tarttuvat usein tähän vaihtoehtoon. Kysymysten olemassaoloa perustelen kuitenkin sillä, että 12–18-vuotiaiden niin somaattinen kuin psykososiaalinen kehityksellinen taso voi olla hyvin laaja vaihtelultaan, eikä vastaajilla välttämättä ole antaa vastausta annettuihin kysymyksiin. Vaikka kaikki eivät ota kantaa kaikkiin kysymyksiin, saadaan kuitenkin aineisto heistä, jotka ovat selvästi jotakin mieltä.

Vastaajat oli jaettu ikäryhmiin 12–14, 15–17 ja yli 18-vuotiaat. Yli 18-vuotiaat -vaihtoehto oli liitetty kysymyksiin vastausten luotettavuuden vuoksi; mikäli 18-vuotta täyttänyt olisi vastannut siitä huolimatta, ettei kuulu kohderyhmään. Jaotteleamalla vastaajat näin heidät voitiin luotettavammin suodattaa tuloksista irralleen. Jokaisesta ikäluokasta olisi tullut saada vähintään 30 vastaajaa, jotta vertailua eri ikäryhmien välillä olisi voitu suorittaa (Vilkka 2007, s. 57). Ikäryhmien jaottelu oli tehty lasten kuulemiseen liittyvän lainsäädännön perusteella. Lastensuojelulain mukaan 12-vuotias on iässä, jolloin häntä on jo kuultava, eikä hänen vanhemmallaan ole suoraan enää oikeutta kieltää lapsen mielipiteen ilmaisua tai puhevallan käyttöä (L 417/2007 20,21§), 15-vuotiaan oikeudet toimia omassa asiassa ovat jo mittavat ja 18-vuotias voi toimia täysin omassa asiassa, ellei toimivaltaa ole muilla perusteilla rajattu.

Kyselylomakkeen kysymykset asetettiin pääsääntöisesti pakollisiksi, mutta ”en halua vastata” -vaihtoehdoin kysymyksiä voi välttää. Lopuksi lomakkeella oli vapaaehtoinen lisätietojen antamisen mahdollisuus, jota luonnollisesti ei oltu asetettu pakolliseksi.

Määrällisessä tutkimuksessa kysymyslomakkeen tiedot jaetaan selittäviin ja selitettäviin tekijöihin, joita kutsutaan riippuvaksi ja riippumattomaksi muuttujaksi (Tilastokeskus i.a.). Tässä tutkimuksessa selittäviä, riippumattomia tekijöitä olivat lapsen ikä ja syntymäsukupuoli (kysymykset 1 ja 2). Selitettäviä eli riippuvia tekijöitä olivat koettu sukupuoli, vanhempien tuki, suunnitelma omasta sukupuolen toteuttamisesta tulevaisuudessa, henkilötunnuksen vaikutus arkielämään sekä arvio henkilötunnuksen muutoshalusta vastaajan osalta. Vaikkakaan tämä tutkimus ei ollut suoraan selittävä vaan kuvaileva, oli hyödyllistä, että tutkimusasetelma mahdollisti selittävien ja selitettävien kysymysten välisen havainnoinnin.

5.2.1 Sukupuolen kokemukset

Kysymyksissä esitettiin kysymyksiä juridisesta sukupuolesta ja sukupuolen kokemuksista. Näiden kysymysten avulla saatiin käsitys vastaajan identiteetistä suhteessa syntymäsukupuoleen. Koska opinnäytetyön aiheena oli tutkia sukupuolivähemmistöön kuuluvien alle 18-vuotiaiden kokemuksia, oli kysymyslomakkeella useampi kysymys tämän varmistamiseksi. Sukupuoli kokemuksena ei ole tarkkarajainen ja identiteetin määrittelyyn on käytössä runsaasti erilaista käsitteistöä. Sukupuolivähemmistö on laajempi joukko ihmisiä kuin transsukupuoliset. Transsukupuolisuuden ja muunsukupuolisuuden raja on myös häilyvä (Seta i.a.), joten kysymykseen otettiin useampia tähän liittyviä tarkentavia kysymyksiä. Kysymysten 2 ja 3 välillä saatiin selville identiteetin karkeaa jakoa, jota kysymyksen 3 ”muun sukupuolinen” alla voitiin vielä sanallisesti tarkentaa.

Koska tässä opinnäytetyössä selvitettiin henkilötunnuksen sukupuolimerkinnän vaikutuksia osallisuuteen, ei keskeistä ole varsinaisesti se termi, jolla kuvataan identiteettiä, vaan se, millaista itseilmaisua hän identiteetistään käsin tavoittelee. Ihminen saattaa identifioida itsensä muun sukupuoliseksi, mutta tavoitella kaikkia

sukupuolenkorjaukselle tyypillisiä toimenpiteitä ja haluta elää roolissa, joka ei vastaa hänen syntymässä merkittyä sukupuoltaan. Tutkijan olettamana on, että riippumatta identiteetin tarkasta määrittelystä, ulkoasun, roolin ja kehonmuokkauksen tavoitteiden ollessa saman kaltaiset, vaikutukset osallisuuskokemuksiin ovat samankaltaisia. Tästä syystä aihe jatkui kysymyksissä 13 (Millainen on tilanteesi tällä hetkellä sukupuolenkorjauksen osalta?) Sukupuolen korjauksen eri osa-alueita ovat esimerkiksi nimenmuutos, murrosikää hidastavat hoidot (blokkeerit), sukupuolen tutkimusprosessin aloittaminen tai hormonihoitot ja kysymys 14, (Sukupuolen korjauksessa toivon itselleni seuraavia asioita... valitse kaikki ne kohdat, jotka tällä hetkellä ajattelet olevan sellaisia, joita toivoisit itsellesi), jossa kysyttiin niistä haaveista, jota vastaajalla liittyy sukupuolen korjaukseen. Näin saatiin muunsukupuoliseksi itsensä määrittelevistä poimittua esiin ne, joilla muun sukupuolisuus merkitsee toiveita lääketieteellisestä hoidosta. Taustaoletuksena on, että mitä vahvemmin henkilö tuottaa sukupuolimerkinnästä eroavaa sukupuolta esiin, sen selkeämmin ristiriita tulee eri yhteyksissä esille ja saattaa lisätä osattomuuden kokemuksia (Oikeusministeriö, 2021 s.52).

5.2.2 Henkilötunnukseen liittyvät kysymykset

Henkilötunnus sukupuolittavana tunnuksena on keskeinen asia opinnäytetyön kannalta. Jotta vastaajien voitiin olettaa vastaavan samoihin asioihin, kuin mistä opinnäytetyössä on kyse, oli varmistettava kysymyslomakkeella se, että ymmärrämme asian samalla tavalla. Henkilötunnuksen muodostuminen ja rakenne opetetaan perusopetuksen alaluokilla osana ympäristöopin aihekokonaisuutta. Tässä opinnäytetyössä ei uskallettu kuitenkaan olettaa, että vastaajilla on entuudestaan riittävät tiedot henkilötunnuksen sisältämästä informaatiosta.

Vastaajille muotoiltiin ikäryhmittäin rinnakkaiset kysymykset, joilla pyrittiin välttämään aliarvioiduksi tulemisen kokemukset. Kysymyksissä 5 ja 6 kysyttiin kuitenkin samaa asiaa, onko vastaajalla tietoa, että henkilötunnus on sukupuolittava. Vastaajan tietoisuutta siihen, että syntymässä merkitty sukupuoli selviää henkilötietoja käsittelevälle henkilölle varmennettiin vielä kysymyksellä 8.

Kysymys 16 (Suomessa 18-vuotta täyttänyt henkilö saa vaihtaa henkilötunnuksensa vastaamaan toista sukupuolta ilmoittamalla asiasta kirjallisesti. Jos tämä olisi mahdollista sinun ikäisellesi, haluaisitko vaihtaa sukupuolimerkintäsi?) viittasi translain uudistukseen, jossa alaikäisten mahdollisuus juridisen sukupuolen muutokseen jäi käsittelyn ulkopuolelle.

Kysymys 18 (Suomessa 18-vuotta täyttänyt henkilö saa vaihtaa henkilötunnuksensa vastaamaan toista sukupuolta ilmoittamalla asiasta kirjallisesti. Jos tämä olisi mahdollista sinun ikäisellesi, haluaisitko vaihtaa sukupuolimerkintäsi?) selvitti sitä, minkä muotoista henkilötunnusta nuoret itselleen tavoittelevat, selkeästi sukupuolitettua vai niin kutsuttua kolmatta sukupuolta. Tulevaisuudessa kaikki henkilötunnukset muuttuvat sukupuolineutraaleiksi. Tämän ikäpolven henkilötunnusvaihtoehtoja muutostilanteessa voivat olla mies, nainen tai uusi sukupuolineutraali henkilötunnus. Uuden muotoinen henkilötunnus häivyttää sukupuolitiedon, mutta ei juridista sukupuolijärjestelmää, jossa on edelleen kaksi vaihtoehtoa, mies ja nainen.

Kysymyksessä 19 (Missä iässä arvioit olevasi/olleeti riittävän kypsä päättämään henkilötunnuksen vaihtamisesta omalla kohdallasi?) vastaaja arvioi omaa henkilöhistoriaansa ja kypsymistä sukupuoli-identiteetin tiedostamisessa ottaen kantaa siihen, missä iässä hän olisi oman arvionsa mukaan ollut riittävän kypsä päättämään juridisesta sukupuolestaan. Vaikka nuoren juridinen itsemääräämisoikeuden kasvu tapahtuu ikävuotena 15, oli kiinnostavaa nähdä, oliko se saman suuntainen nuorten oman ajattelun kanssa koskien henkilötunnusta ja sen muuttamista.

5.2.3 Osallisuuteen liittyvät kysymykset

Osallisuuteen liittyvät avoimet kysymykset olivat kysymykset 9 (Olet tilanteessa, jossa sinua pyydetään esittämään henkilötietosi joko suullisesti tai kirjallisesti. Miten toimit tilanteessa?), 10 (Olet edelleen tilanteessa, jossa sinua pyydetään esittämään henkilötietosi. Kuvailisitko millaisia tunteita tilanne sinussa herättää?) ja 21 (Mitä mielestäsi aikuisten pitäisi tehdä, jotta sukupuoleltaan moninaisten

lasten ja nuorten tilanne olisi parempi?). Avoimilla kysymyksillä oli tarkoitus saada enemmän tietoa siitä, millaisiin tilanteisiin nuoret joutuvat ja millaisin keinoin he niistä pyrkivät selviytymään sekä millaisia toiveita heillä oli aikuisia kohtaan oman tilanteensa helpottamiseksi. Määrälliset osallisuuteen liittyvät kysymykset koskivat koetun tuen määrää sekä sen lähdettä (kysymykset 11 ja 12).

Kyselyyn oli sisällytetty THL:n Osallisuusindikaattori (THL i.a.) siihen erikseen saadun luvan mukaisesti. Osallisuusindikaattorin kysymykset upotettiin kyselyyn täsmällisten ohjeiden mukaisesti ja niistä laskettiin summapistemäärä tähän aineistoon vastanneille, mistä laskettiin keskiarvo. Osallisuusindikaattori on validoitu mittari, josta kerrotaan enemmän luvussa tutkimuksen luotettavuus.

5.2.4 Tarkistuskysymykset

Luotettavuuden, merkitysten ymmärtämisen ja mahdollisten oikaisujen mahdollisuus oli annettu kysymyksillä 22 ja 23. Kysymys 22 testaa, miten varma vastaaja oli ollut kysymyksiin vastatessaan niiden varsinaisesta sisällöstä ja kysymys 23 antoi vielä tilaa oikaista tai tarkentaa vastauksia tässä kyselyssä.

5.3 Aineiston kerääminen

Aineisto kerättiin vapaasti saatavilla olevalla verkkokyselylomakkeella kohderyhmän suosimilla verkkoalustoilla ja kohderyhmälle kohdennetuissa fyysisissä tiloissa seinäilmoituksen avulla. Lisäksi Translasten ja nuorten perheet yhdistyksen toiminnassa mukana oleville tuotiin tiedoksi nuorille kohdennettu kysely suljetun verkkoyhteisön kautta. Aineiston keruun kumppaneiksi oli kysytty sateenkaarevan nuorisotyön toimijoiden tahoja, jotka koostuivat seurakunnista, Setan paikallisjärjestöistä, kolmannen sektorin sekä kuntien sateenkaarevan nuorisotyön toimijoista. Yhteistyökumppanit löysin siten, että selasin verkkosivustoja etsien tahoja, jotka ilmoittavat työalukseen sateenkaarevan nuorisotyön eri muodoissa. Tämän jälkeen otin suoraan yhteyttä toimijoihin sähköpostitse tai puhelimitse. Yhteensä yhteistyöhön kutsuttuja tahoja oli kaksikymmentä, joista

kumppaneiksi sitoutui kymmenen tahoja. Suurin osa tahoista tavoitti kohderyhmää Instagramin ja WhatsAppin kautta. Instagram-tileissä oli jonkin verran vaihtelevuutta avoimuuden suhteen, osa tileistä oli täysin kohdennettuja, osa väljemmin kohderyhmää kokoavia. WhatsApp-ryhmät olivat suljettuja ryhmiä, joissa oli kohderyhmälle osoitettujen vapaa-ajantoimintojen osallistujia. Nämä WhatsApp-ryhmät olivat tarkoitettu yhteydenpitoon, viestintään ja mainontaan. Joillakin taHOilla oli erikseen toimitiloja, joissa kohderyhmän nuoret vierailevat ja näihin tiloihin voitiin laittaa myös seinämainoksia kyselystä.

Yhteistyökumppaneille oli laadittu yhtenäiset rekrytointimainokset (Liite 2) kyselyä koskien. Yhteistyökumppaneita ohjeistettiin aineiston lähetyksen yhteydessä siitä, että tieto kyselystä tulee tuoda esiin ainoastaan tutkijan antamalla materiaalilla eikä kyselyyn tullut erikseen houkutella tai kannustaa. Näin varmistettiin osallistujien tietoinen ja vapaaehtoinen suostumus osallistua tutkimukseen. Aineiston keräämiseen ilmoittautuneita yhteistyötahoja informointiin 23.9. 2023 (Liite 3). Aineiston keräämisessä käytettiin ajastettua Webropol-linkkiä, joka oli avoinna 26.9. – 24.10.2023 välisenä aikana. Ajastetun linkin etuna oli se, että aineiston keruu mahdollistui kaikkialla yhtäaikaisesti, mikä turvasi vastaajien anonyymiteettiä. Kyselylinkin uudelleen julkaisua pyydettiin yhteistyötahoilta 12.10.2023 vastaajamäärän kasvattamiseksi. Vastauksia tuohon mennessä oli tullut noin 40.

Verkkokysely on hyvä aineistonkeruutapa silloin, kun vastaajat ovat hajallaan toisistaan (Vilkkä, 2007). Verkkokysely sijoitettiin verkkokeskusteluryhmiin, joissa oletettiin olevan tutkimuksen kohderyhmän mukaisia nuoria seuraajina, sekä muihin mahdollisiin sukupuolivähemmistönuorten kollektiiveihin. Kysely oli vastaajille täysin vapaaehtoisesti vastattavissa ja se toteutettiin anonyymisti. Vastaajat saattoivat halutessaan keskeyttää vastaamisensa, keskeneräiset vastaukset eivät tallentuneet kyselyohjelmistoon. Kysely teetettiin Diakin lisensoimalla Webropol ohjelmalla. Webropol-ohjelman tietosuojaseloste löytyy ohjelmiston verkkosivuilta (Webropol Oy, i.a.).

5.4 Aineiston analysointi

Tulokset analysoitiin pääsääntöisesti tilastollisilla menetelmillä numeerisessa muodossa. Apuna käytettiin tutkimuskirjallisuutta (Metsämuuronen, 2001, s.59). Tulokset raportoitiin suorina jakaumina joko kokonaisluvuin tai prosentein, sillä aineiston koko ei riittänyt luotettavaan ristiintaulukointiin. Tuloksia raportoitiin pääsääntöisesti taulukoituna tai graafisin kuvaajin. Esimerkkejä hyvästä esitystavasta etsittiin tutkimuskirjallisuudesta (Valli, 2015).

Pienissä vastausmäärissä prosenttiosuudet voivat antaa erheellisen mielikuvan, mutta esittämällä jakaumat vastaajien absoluuttisilla määrillä tai frekvenssinä (joka neljäs, joka kuudes) tulokset ovat paremmin ymmärrettävissä. Kysymyslomake sisälsi erillisen moduulin, osallisuusindikaattorin, jonka tuloksia käsitellään siitä erikseen annetun ohjeen ja laskentakaavan mukaisesti (THL, i.a.).

Kyselylomakkeen avoimet vastaukset analysoitiin laadullisesti käyttäen sisällön analyysin tapaa (Eskola & Suoranta, 2008). Sisällön analyysissä tavoitteena on tuottaa selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä (Tietoarkisto i.a.). Sisällön analyysi suoritettiin soveltaen aineistolähtöistä induktiivista tulkintamallia (Sarajärvi & Tuomi, 2017, s. 80). Analyysi aloitettiin lukemalla vastaukset ensin huolellisesti läpi, jonka jälkeen tekstistä etsin ne vastaukset, joilla oli merkitystä tutkimusaiheen näkökulmaan ja olivat luonteeltaan tutkimusaihetta selittäviä. Sisällön analyysin vaiheet kulkivat aineistoon tutustumisesta sen tarkasteluun, millä tavoin ne vastaavat esitettyihin kysymyksiin ja mitä tietoa ne tarkalleen tuottavat. Sen jälkeen vastauksista poimittiin ydinilmaisut, jotka ryhmiteltiin vastaavien ilmaisujen kanssa samaan luokkaan. Prosessi suoritettiin värikoodaamalla vastaukset ensin Excelin riveillä raakaversiona, josta hahmottuivat pääluokat. Pääluokkien alle hahmottuivat alaluokat (Kuvio 7 ja Liite 10). Kutakin ryhmää tarkasteltiin siitä näkökulmasta, että niille voitiin löytää yhteisiä merkityksiä tai yhteinen nimittäjä. Sen jälkeen ryhmät (luokat) nimesin näiden yhteisten nimittäjien perusteella. Tätä kutsutaan tutkimuskirjallisuudessa abstraktiotason nostoksi. (Tietoarkisto i.a. ja Sarajärvi & Tuomi, 2017, s. 78–108).

Luokittelusta luotiin kuvaukset, joilla vastaajien vastaukset esitetään opinnäyte-raportilla. (Elo, ym., 2022, s. 215–225.) Lopuksi avointen kysymysten aineistosta tehtiin tämän prosessin kautta johtopäätöksiä siitä, miten vastaukset kuvaavat tutkimusaihetta (Puusa & Juuti 2022 s.163–172; Kuviot 7 ja 8).

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Vastaajajoukon kuvaus

Kyselyyn vastasi määrääjassa yhteensä 55 henkilöä, joista kolme vastaajaa pois-tettiin aineistoon kuulumattomana. Yksi henkilö ei ollut antanut suostumustaan osallistumiseen, joten yhden vastaajan osalta vastauksia ei ole (kato=1). Aineis-toon jäi yksi kohderyhmään kuulumaton vastaaja. Tämä vastaaja vastaa synty-mässä määritellyn sukupuolen olevan tyttö/nainen ja koetuksi sukupuoleksi tyttö/nainen, jolloin hän ei edusta sukupuolen moninaisuuden kohderyhmää tä-män vastauksensa perusteella. Tätä vastaajaa ei voinut suodattaa aineistosta pois, koska kyselylomakkeelta ei kerätty tässä tapauksessa tarvittavia lokitietoja. Aineiston koko on täten N=51. Vastaajamäärät kuitenkin vaihtelevat eri kysymys-ten kohdalla, sillä kysymykset olivat osittain vapaaehtoisia. Tulosten esittämi-ssä mainitaan kysymyskohtaisen aineiston koko. Suurin osa vastaajista edusti ikäluokkaa 15–17-vuotiaat (80,4 %) heitä on yhteensä 41 eri vastaajaa. 12–14-vuotiaita vastaajia aineistossa oli 10 (19,6 %).

Taulukko 1. Syntymässä määritelty sukupuoli N=50

Syntymässä määritelty sukupuoli	Vastaajien määrä (N)	Prosentuaalinen osuus
Tyttö/Nainen	46	90,2 %
Poika/Mies	4	7,8 %

Taulukossa 1. kuvataan vastaajajoukon sukupuolijakaumaa. Valtaosa vastaajista oli syntymässä merkitty sukupuoleltaan tytöksi (46 vastaajaa). Pojiksi syntymässä määriteltyjä oli 4 vastaajaa.

Taulukko 2. Sukupuoli, joka vastaa kokemusta (N=50)

Sukupuolen kokemus	Vastaajien määrä	Prosentuaalinen osuus
Tyttö/Nainen	2	3,9 %
Poika/Mies	30	58,8 %
Muunsukupuolinen	18	35,3%

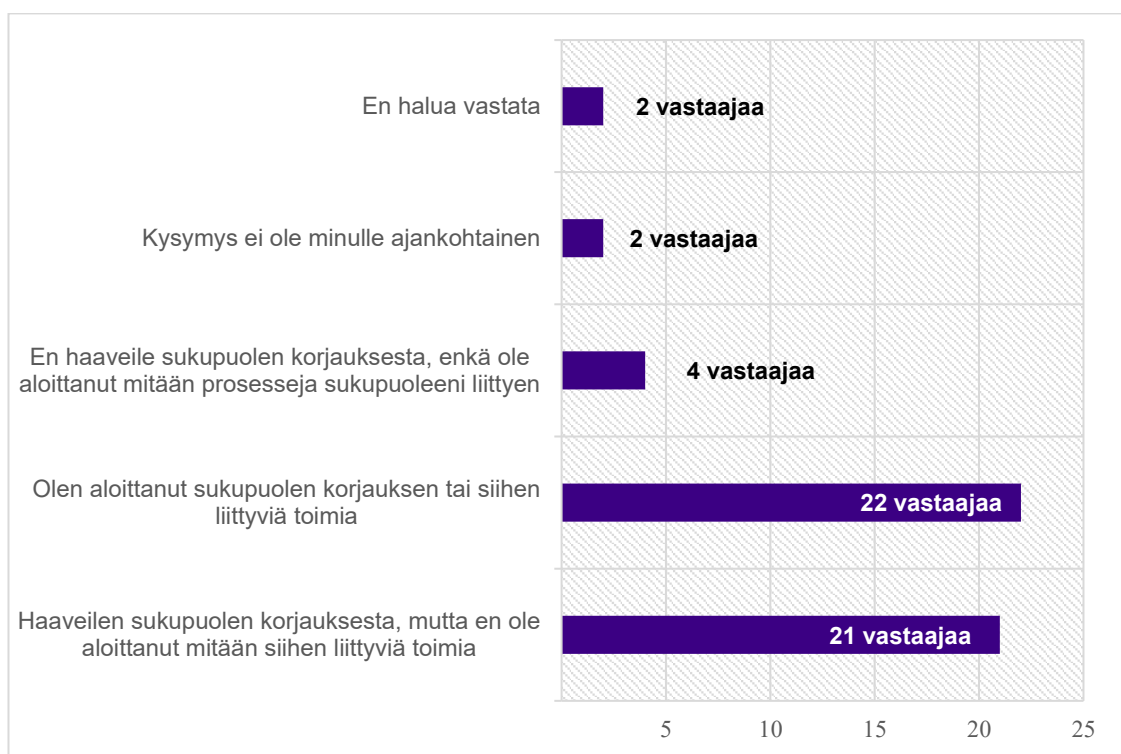
Sukupuoli-identiteetin kokemuksessa näkyi selvästi muun sukupuolispuuden kokemukset (Taulukko 2). Vastaajista merkittävä osa (18 vastaajaa) hahmotti sukupuolensa olevan muunsukupuolinen (Taulukko 3).

Alla olevaan taulukkoon (Taulukko 3) on luokiteltu muun sukupuolisten sukupuoli-identiteetin tarkennukset. Muunsukupuolisille oli kyselyssä tarjolla vapaaehtoinen avoin kysymys, jossa oli mahdollisuus tarkentaa omaa sukupuolen kokemusta. Tähän kohtaan tuli 12 vastausta, joista 11 sisälsi lisätietoa. Vastaukset olivat näiden osalta selkeitä, joten ne voitiin helposti ryhmitellä kokonaisuuksiksi.

Taulukko 3. Haluatko tarkentaa identiteettiäsi? Kysymys muun sukupuolisille. (N=11)

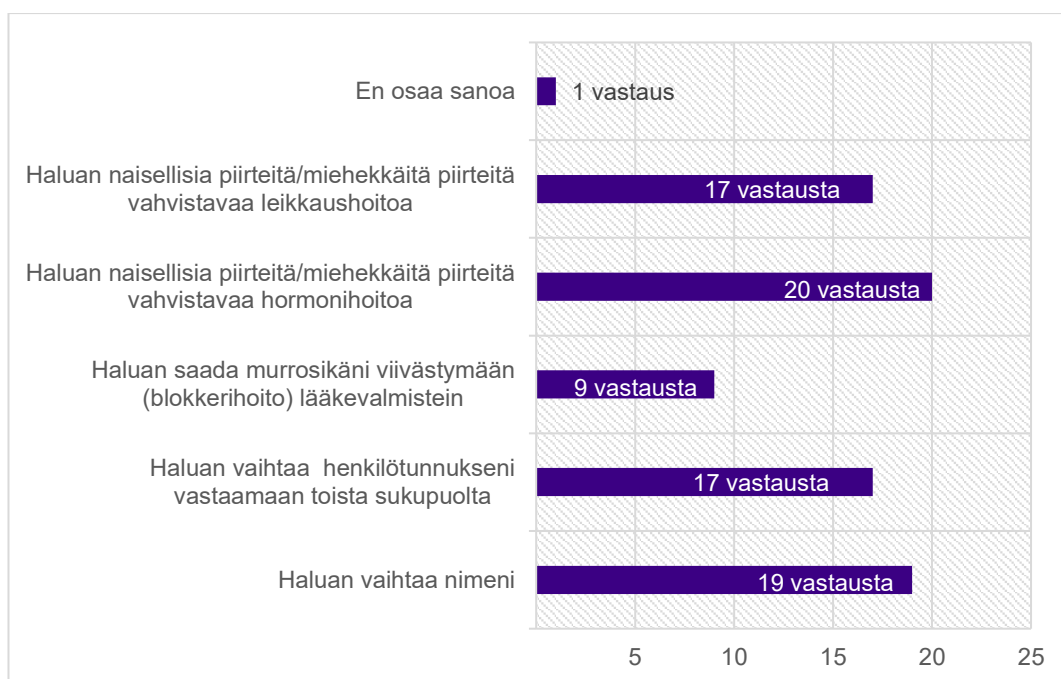
Ei binäärinen	Genderfluid (muutuva/liukuva sukupuoli kokemus)	Sukupuoleton, sukupuolesta vapaa	Transihminen, joko maskuliiniseen tai feminiiniseen suuntaan	Demi (kokee samanaikaisesti useita sukupuolia omakseen)
2	3	2	3	1

Seuraavaksi kysyttiin vastaajilta sukupuolen korjauksen vaiheisiin liittyviä tarkempia tietoja. Sukupuolen korjaamisen prosessiin liittyviä kysymyksiä kysyttiin, koska näkökulma henkilötunnuksen merkityksiin voi muuttua sukupuolen korjauksen eri vaiheissa.

Kuvio 2. Tilanne sukupuolen korjauksen osalta (N=51)

Kuviossa 2 on kuvattu vastausten jakauma vastaajamäärittäin. Sukupuolen korjauksen eri osa-alueita ovat esimerkiksi nimenmuutos, murrosikää hidastavat hoidot (blokkerit), sukupuolen tutkimusprosessin aloittaminen tai hormonihoitot. Suurin osa vastaajista joko haaveili sukupuolen korjauksesta (21 vastaajaa, 41,2 %) tai oli jo aloittanut siihen liittyviä toimia (22 vastaajaa, 43,1 %). Niiltä, jotka tavoittelivat sukupuolen korjausta, kysyttiin vielä tarkemmin siitä, millaisia tekoja he tavoittelivat.

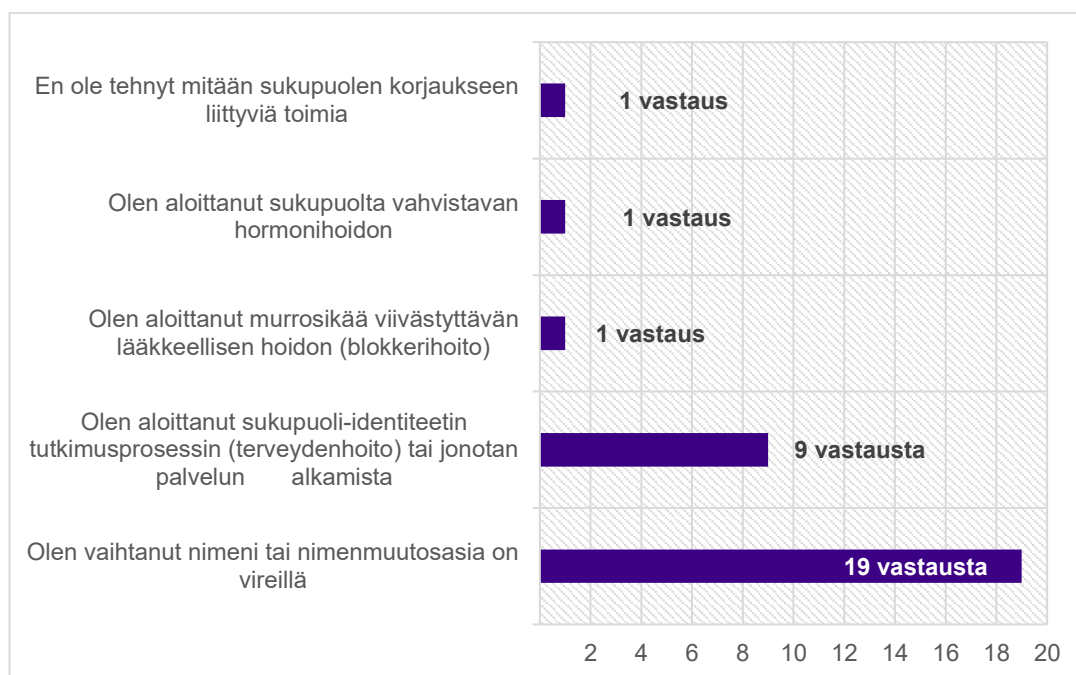

Kuvio 3. Sukupuolen korjauksessa toivon seuraavia asioita... (N=21)

Sukupuolen korjauksen tavoitteita (Kuvio 3) vastaajat merkitsivät yhteensä 83 kertaa valmiiksi annetuista vaihtoehdoista. Vastaukset jakautuivat kuvion 3 mukaisella tavalla. Laskennallisesti jokainen vastaaja oli valinnut keskimäärin 3–4 eri tavoitetta sukupuolen korjaukselle omalla kohdalla. Vastauksissa näkyy, että oli yleistä toivoa itselleen useita erilaisia sukupuolen korjaukseen liittyviä toimenpiteitä.

Seuraavaksi vastaajilta kysyttiin tarkemmin siitä, olivatko he jo käynnistäneet konkreettisia toimenpiteitä sukupuolensa korjaamiseksi. Sukupuolen korjausta

toivovien ja siihen jo lähteneiden joukolla oli mahdollisuus kertoa, millaisessa vaiheessa he tällä hetkellä ovat (Kuvio 4).

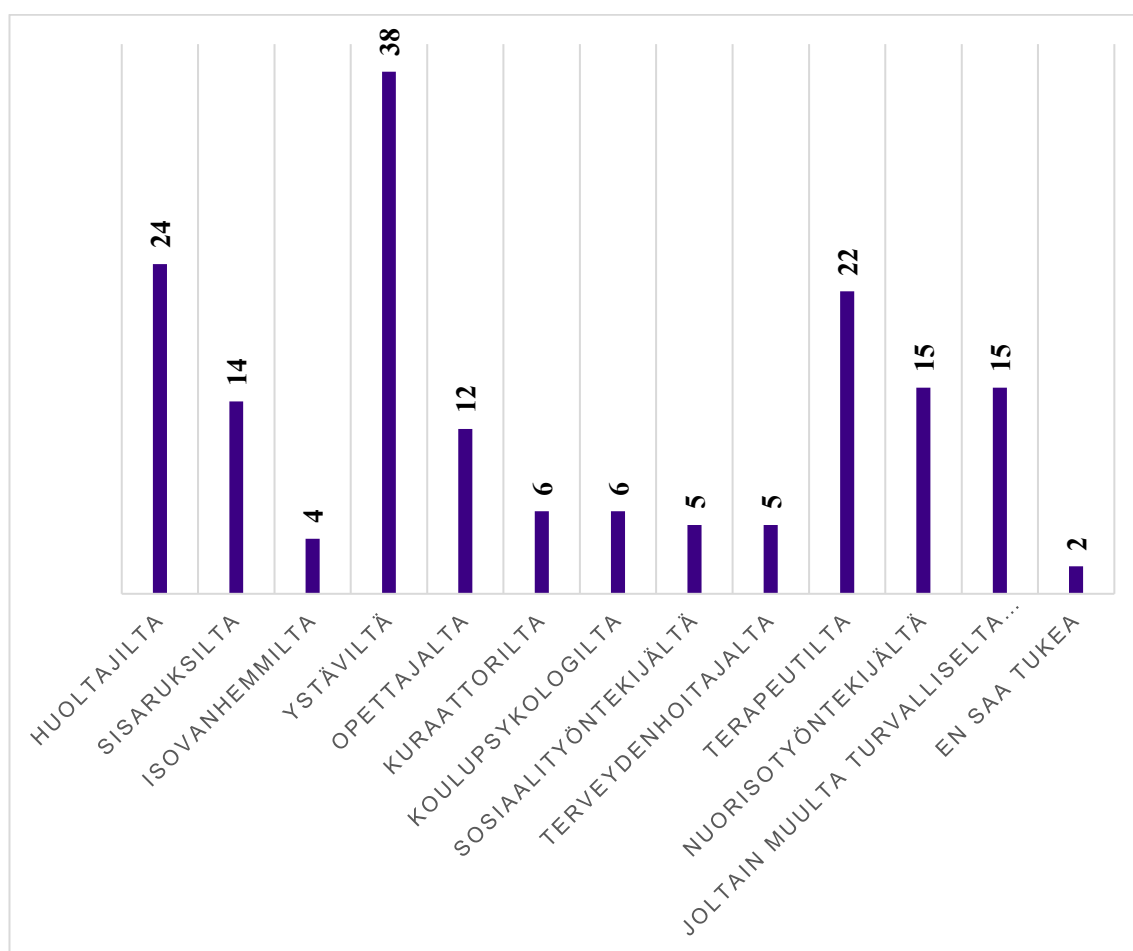
Kuvio 4. Missä tilanteessa olet? (N=31). Merkitse kaikki sinua kuvaavat kohdat riippumatta siitä, mistä olet palvelua saanut

Suurin osa (19 vastaajaa) oli vaihtanut nimensä tai heidän nimenmuutosasiansa oli laitettu vireille. Tämä yksittäinen asia on merkittävä henkilötunnuksen kannalta, koska henkilötunnuksen loppuosan ja sukupuolta ilmaisevan nimen ristiriita tulee nimenmuutoksen jälkeen usein esille. Moni ilmaisee aloittaneensa tai jonottavansa sukupuoli-identiteetin tutkimusprosessiin, mutta kukaan vastaajista ei ollut jättänyt sukupuoli-identiteetin tutkimusprosessia kesken omasta tai hoitotahon toimesta. Vastaajista hyvin pieni joukko oli aloittanut kehoon kohdistuvia korjaushoitoja. Näiden tulosten valossa näyttäisi siltä, että sukupuolenkorjaukseen liittyviä toimenpidetavoitteita oli vastaajilla olemassa ja toimenpiteitä käynnisteltiin aloittaen nimenmuutoksesta ja hakeutumalla sukupuoli-identiteetin tutkimukseen erikoissairaanhoidon.

6.2 Sukupuolivähemmistöön kuuluvien lasten osallisuus

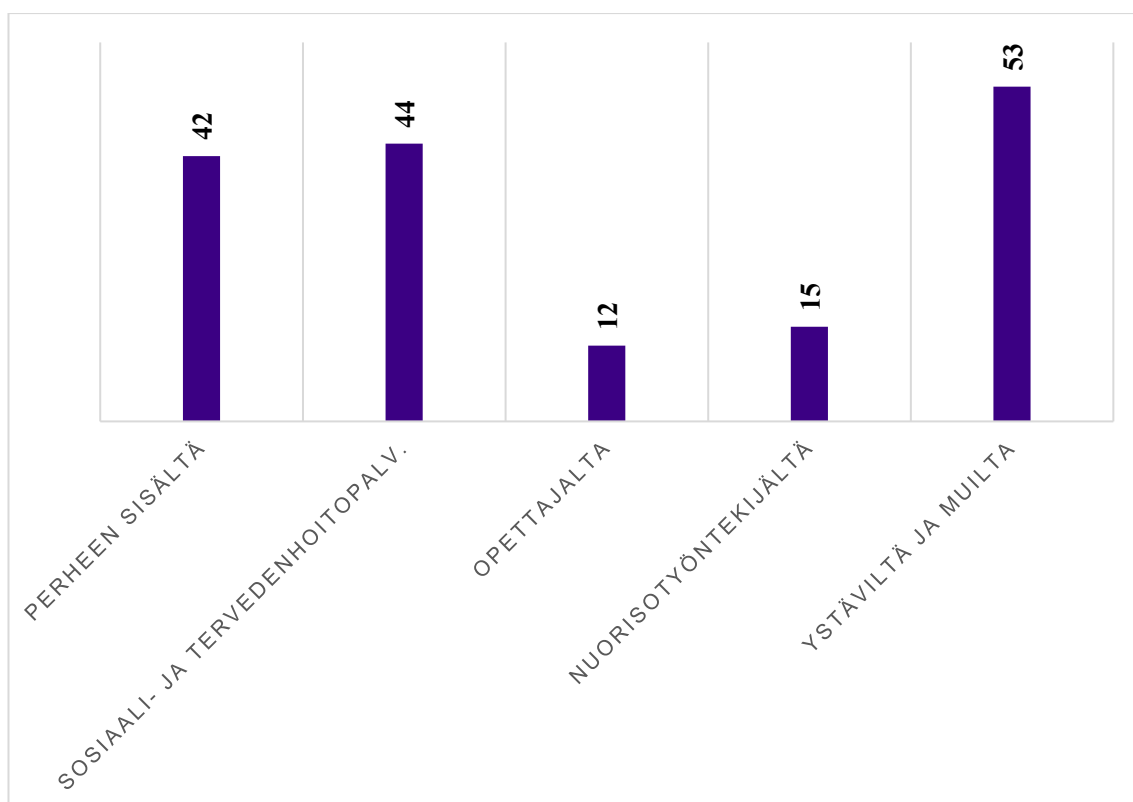
Tämän aineiston osallisuusindikaattorin summapisteyden keskiarvo oli 58,6 (N=51), skaalan tuloksille ollessa 0–100. Mitä lähempänä luku on sataa, siitä vahvempi osallisuuskokemus on. Erittäin heikon osallisuuskokemuksen rajaksi on määritelty alle 50-pistettä (Osallisuuden edistäjän opas, 2023 s. 44). Yksilöllisten Osallisuusindikaattorin summapisteyden vaihteluväli tässä aineistossa oli 20–87,5. Vaihteluvälin pituus oli 67,5.

Yhtenä osallisuutta kuvaavana tekijänä tässä opinnäytetyössä tarkasteltiin alakäisen saamaa tukea omaan tilanteeseensa. Seuraavaksi raportoidaan tuen lähteitä ja koettua tuen saamisen määrää.

Kuvio 5. Keneltä saat tukea tilanteessasi, kun pohdit sukupuoltasi? Vastausmäärittäin kuvattuna. (N=51)

Vastauksista selvisi (Kuvio 5), että ystävien tuki on selvästi yleisintä, 38 vastaajaa (74 %) koki saaneensa tukea ystäviltään. Toiseksi yleisintä, mutta merkittävän paljon harvemmin (24 vastaajaa, 47,1 %) tukea saatiin huoltajalta. Toisin sanoen yli puolet vastaajista koki jäävänsä vaille huoltajan tukea sukupuolen pohdintaan liittyvissä kysymyksissä. Kolmanneksi suurin tuen lähde oli terapeutit, 22 vastaajaa (43,1 %) kertoi saavansa tukea terapeutiltaan. Tuen tahoja ryhmiteltiin isompiin kokonaisuuksiin tuloksen selkeyttämiseksi (Kuvio 6).

Kuvio 6. Tuen tahot yhdisteltynä perheen, sosiaali- ja terveydenhoitopalveluiden sekä ystävien ja muiden turvallisten aikuisten osalta vastausmäärittäin kuvattuna (N=51)

Tästä (Kuvio 6) on hahmotettavissa, että yleisin koettu tuki tulee ystäviltä ja muilta turvalliseksi koetuilta henkilöiltä. Nuoruusiässä ystävien merkitys usein korostuu-kin (Korkiamäki & Ellonen, 2010). Perheen sisältä saatu tuki on tässä ryhmitte-lyssä kolmantena muihin tuen lähteisiin verrattuna.

Vastaajia pyydettiin ajattelemaan kaikkea saamaansa tukea sukupuolensa ilmaisuun, kaikkien eri ihmisten osalta yhteensä. Tätä kysyttiin määrällisellä kysymyksellä asteikolla 1–5 (Liite 9.). Tuen saaminen näkyy kaikissa siihen liittyvissä kysymyksissä vaihtelevana.

Kysymyslomakkeella oli avoin vapaaehtoinen kysymys, jossa kysytään vastaajien toimintatapaa, kun asiointitilanteessa pyydetään henkilötietoja joko suullisesti tai kirjallisesti. Kysymyksellä selvitettiin niitä strategioita, joilla vastaajat tilanteissa toimivat. Tähän kysymykseen oli vastannut 44 vastaajaa 51:stä, joten kysymyksen vastasi suurin osa (86,3 %) vastaajista. Käsittelin vastaukset sisälönanalyysin keinoin ensin pelkistämällä vastaukset ja sen jälkeen ryhmittelin ne yhdistävään luokkaan sekä kahteen pääluokkaan, joiden alle muodostui viisi alaluokkaa (Kuvio 7). Nimikkeet tähän luokitukseen syntyivät tämän aineiston pohjalta.

<u>Yhdistävä luokka:</u> ASIOIMISTILANTEEN ALOITTAJAT (N=44)	
<u>Pääluokka:</u> Asioimistilanteen tavoitteen saavuttajat (N=41)	<u>Pääluokka:</u> Asioimistilanteen keskeyttäjät (N=3)
<u>Alaluokka 1:</u> Rutinoituneesti asioivat (N=24)	<u>Alaluokka 5:</u> Jähmettyjät (N=3)
<u>Alaluokka 2:</u> Vastentahtoisesti asioivat (N=11)	
<u>Alaluokka 3:</u> Välttelijät (N=4)	
<u>Alaluokka 4:</u> Avunpyytäjät (N=2)	

Kuvio 7. Analyysin tulos, asiointitilanteessa toimiminen (N=44)

Kaikki vastaajat (Kuvio 7) pyrkivät asioimaan henkilötunnuksen sukupuolimerkin­nän sitä estämättä. Valtaosa (41 vastaajaa, 93,2 %) asioimistilanteen tavoitteiden saavuttaneista oli kehittänyt jonkin eteenpäin vievän strategian asiointitilantei­siinsa. Myös asioimistilanteen keskeyttäjäissä (3 vastaajaa, 6,8 %) tahto asiointiin oli olemassa. Asioiminen keskeytyi tunnereaktioiden voimasta.

Alaluokka 1: Rutinoituneesti asioivat (N=24) orientoituivat vastauksissaan siten, että he tekevät mitä pitää tai pyydetään, jotta saavat asiansa hoidettua. Vastauk­siin ei liittynyt kerrontaa varsinaisesti hankaluudesta asiointiin. Rutinoituneesti asioivien joukko oli päämäärätietoinen, jossa asioimisella oli välinearvoa saavut­taa haluamansa.

Alaluokka 2: Vastentahtoisesti asioivat (N=11) asioivat ”kaikesta huolimatta”. He kuvasivat asioimistilanteita pakon edessä tapahtuviksi tilanteiksi, joissa oli heidän kannaltaan riskejä, mikäli he eivät toteuttaneet asioimistilannetta pyydetyllä ta­valla. Tämän joukon sisällä oli nähtävissä vähän erityyppisiä orientaatioita; toiset näyttivät henkilötietonsa pyydetessä, koska pelkäsivät kieltäytymisen aiheutta­van ongelmia. Osa tekeytyi näyttämään syntymä­sukupuolen mukaista roolia välttymällä näin kiusallisilta lisäkysymyksiltä. Osalla oli strategiana heittäytyä itse hankalaksi palvelutilanteissa siten, että he pyrkivät tekemään asiointitilanteesta vähintään yhtä ikävän ja kiusallisen palveluhenkilökunnalle, kuin mitä se asioi­valle itselleen oli.

Alaluokka 3: Välttelijät (N=4) olivat pieni joukko, jossa esiintyi erilaisia asioimisen välttelyn keinoja. Yksi vastauksissa kuvattu tapa oli arvioida henkilötietojen esit­ämisen tarpeellisuutta asiointitilanteessa ja henkilötietoja pyytävän henkilön virka-asemaa. Mikäli riittävän vahvat perusteet oli nähtävissä, asioimista voitiin jatkaa ja mikäli ei, sen saattoi keskeyttää. Poliisi mainitaan useammassa vas­tauksessa virka-asemaltaan sellaiseksi, ettei kieltäytymistä nähty vaihtoehdoksi. Välttelijöiden joukossa oli kuvauksia myös henkilötietojen häivyttämisestä, esi­merkiksi peittämällä kädellä henkilötunnuksen osia tai mutisemalla niin epäsel­västi henkilötietoja, ettei niistä olisi voinut saada selvää.

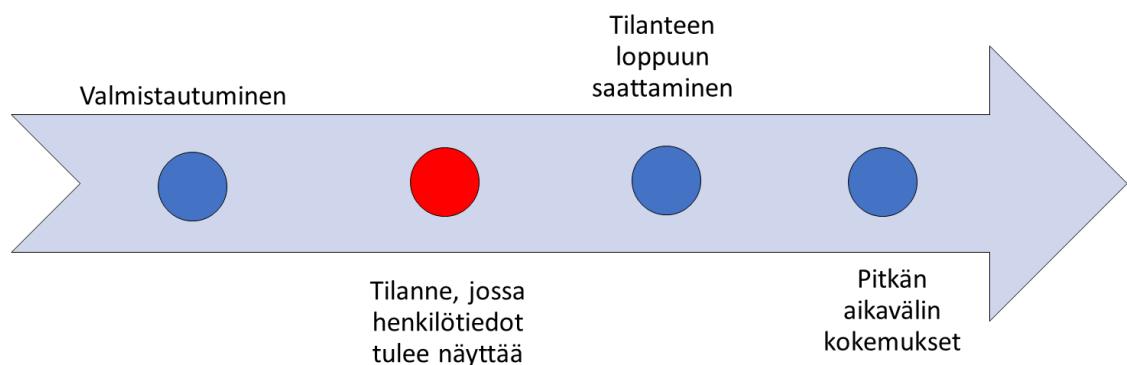
Pyrkimyksenä silloin oli saada aikaan tilanne, ettei kysymystä enää toistettaisi ja tilanne ikään kuin raukeaisi. Vastauksissa näkyi lisäksi yritystä neuvotella henkilötiedoista siten, että voisi esiintyä epävirallisilla henkilötiedoilla, etenkin nimen ja mahdollisen sukupuolimerkinnän osalta.

Alaluokka 4: Avunpyytäjät (N=2) ulkoistivat hankalaksi koetun asioimistilanteen siten, että pysyivät huoltajaansa hoitamaan asioinnin puolestaan ja selittämään heidän tilanteestaan kaiken tarvittavan. Seurausten jännittäminen ja aikuisen auktoriteetti oli kuvattu kummassakin vastauksessa jännitystä nostattavaksi. Huomion arvoista on, etteivät nämäkään vastaajat yrittäneet olla suoraan asioimatta, vaan pyrkivät hoitamaan asioitaan tuetusti. Vastauksista päätellen he aloittavat asiointitilanteita itsenäisesti, mutta aikuisen tuella. Mikäli he kokivat, etteivät halua tai pysty jatkamaan asiointitilannetta, he pysyivät apua siinä kohtaa.

Alaluokka 5: Asioimistilanteen keskeyttäjien joukko oli erittäin pieni (N=3) ja he kaikki olivat luokassa jähmettyjät. Heidän kohdallaan asiointi keskeytyi, koska he eivät pystyneet sitä syystä tai toisesta jatkamaan. Tunnekuormaa tilanteissa tuli paljon ja tunnereaktioiden säätelyyn ei löytynyt tilanteissa nopeita keinoja, sanat lakkasivat tulemasta suusta ulos tai itku valtasi, eikä vain pysty jatkamaan.

Osallisuuskokemus on merkittävältä osalta yksilön tunnekokemus (Saikkonen ym., 2022). Tämän vuoksi asioimistilanteiden nostattamia tunteita kysyttiin avoimella vapaaehtoisella kysymyksellä ja tähän saatiin yhteensä 45 vastausta, mikä oli 88,2 % kaikista kyselyyn vastanneista. Avoimet vastaukset sisälsivät runsaasti kuvausta sekä asioimistilanteista että niihin liittyvistä tunteista. Aineistossa oli myös vastauksia, joissa esiintyi pelkkiä tunnesanoja. Vastauksista (N=45) poimittiin ensin selkeät tunnesanat ja tunteen kuvailut, jotka pelkistivät vastauksia. Tunnesanoja mainittiin yhteensä 82 kertaa ja niissä nimettiin yhteensä 23 selkää tunnesanaa tai kuvausta (Liite 4). Vallitsevin tunne asioimistilanteissa oli ahdistus. Ahdistuksen oli nimennyt 29 vastaajaa (64,4 %). Toiseksi yleisin mainittu tunne oli pelko, jonka oli nimennyt 9 vastaajaa (20 %) ja kolmanneksi yleisin (8 vastaajaa, 18 %) oli nimeämätön ikävä tunne, johon viitataan epämääräisemmin ”ikävinä tunteina”.

Tarkastelin tämän jälkeen vastauksia lukemalla useaan kertaan aineistoa läpi, luokittelemalla sitä sekä sisällöllisesti että tilastollisesti, jotta oma ymmärrykseni aineistosta olisi mahdollisimman tarkka. Aineistossa oli 24 kuvausta, joissa kerrottiin tarkemmin asiointiin liittyvistä tunnereaktioista, kuvaten koko asiointitilanne kysymyslomakkeella auki. Näiden vastausten perusteella oli mahdollista löytää asiointiprosessista neljä keskeistä vaihetta, jossa yksilölliset tunnereaktiot syntyvät. Arvioin, että näiden vaiheiden raportoinnista tällä opinnäytetyöllä olisi hyötyä, mikäli jokin palveluorganisaatio haluaisi kehittää sukupuolivähemmistöjen asiakaskokemusta. Keskityin aineiston analysoinnissa kuvauksiin, missä yhteydessä vastaajien tunteet syntyvät. Aineistossa oli 24 tarkkaa asiointitilanteen kuvausta, josta kävi ilmi, missä vaiheessa asiointia tunnereaktiot tarkalleen syntyivät. Näitä kertomuksia oli tuottanut 17 eri vastaajaa. Vastauksista muodostui neljä keskeistä asiointitilanteisiin liittyvää vaihetta, joissa tunnereaktiot syntyvät (Kuvio 8).

Kuvio 8. Vaiheet, jossa asioivan tunteet heräävät

Asiointitilanteisiin liittyvät tunnereaktiot vaikuttavat yleiseltä. Tunteita herättävät tarkat asiayhteydet näyttäytyvät tämän aineiston mukaan hieman yksilöllisemmältä.

Osalla tunteet syntyivät (Kuvio 8), kun asiointitilanne oli tiedossa ja siihen valmistauduttiin. Asiointitilannetta edeltävässä vaiheessa pohdittiin omaa ”läpi menemisen” mahdollisuutta, toisin sanoen sitä, voisiko asiointitilanteen suorittaa koetussa identiteetissä paljastumatta. Jännittyneisyyttä ja ahdistusta nosti tässä vaiheessa tietoisuus siitä, että läpimeno ei ehkä toteudu. Oman olemisen oikeutus tunnistettiin selvästi ja valmistautuminen asiointitilanteeseen tuotti skenaarioita siitä, kuinka tilanne voisi edetä epäsuotuisasti ja miltä sellainen tuntuisi. Näitä kuvauksia aineistossa oli viisi.

Tilanne, jossa henkilötiedot pyydetään, laukaisi vahvoja tunteita, kuten pelkoa ja ahdistusta. Lisäksi esiintyi fyysisiä oireita kuten sydämen tykytystä, tärinää ja huijausta (Kuvio 8). Tilanteena henkilötietojen pyyntö oli konkreettinen ja keskeinen asioinnin vaihe, joka aktivoi ennakkoon pelätyn paljastumisen ja josta alkaa tilanteessa selviytyminen asioinnin loppuun saattamiseksi. Henkilötietojen näyttämiseen yhdistyi myös vahva muistutus omasta erilaisuudesta, joka tuotti ahdistuksen lisäksi häpeän tunteita. Näitä kuvauksia aineistossa oli neljä.

Tilanteen loppuun saattaminen (Kuvio 8) henkilötietojen esittämisen jälkeen tuotti ristiriitaisia tunteita. Keskeisin huoli liittyi siihen, kuinka asiakaspalvelija muutti käsitystään asioivasta henkilöstä, miten se vaikutti kohteluun ja asiakaspalvelijan mielikuvaan asioivasta henkilöstä. Vastaajien kertomukset viittasivat siihen, että he kokivat ulkopuolelta tulevan uudelleen määrittelyn loukkaavan minuuttaan. Tätä käsitystä vahvisti kuvattujen tunteiden laatu. Tunteet kuvattiin ahdistuspohjaisina ja kertomuksissa kuvattiin samalla toivetta tulla nähdyksi omassa identiteetissään. Asioimistilanteen kuvattiin muuttavan luonnettaan henkilötietojen tullessa esiin. Ahdistusta ja stressiä lisäsi mahdolliset lisäkysymykset ja epäselvyydet, joihin asioiva joutuisi tilanteessa vastaamaan. Suurin osa aineiston kontekstikuvauksista keskittyi juuri tähän vaiheeseen, kun henkilötiedot on juuri esitetty. Näitä kuvauksia oli yhteensä 12.

Neljänneksi (Kuvio 8) oli nimetty ”pitkän aikavälin kokemukset”. Näille vastauksille yhteistä oli se, että asiointia kuvattiin yleisenä ilmiönä eikä yksittäisinä tilanteina. Vastaajien tunteet liittyivät henkilötunnuksen kanssa toimimiseen sukupuolitetussa ympäristössä yleensä. Näissä vastauksissa kerrontaan nousi yhteiskunnallisesti virittyneitä näkökulmia, kuinka asioiden tulisi olla. Kuvatut tunteet liittyvät erityisesti siihen, etteivät asiat yhteiskunnassa ole siten, kuin vastaajien mielestä pitäisi. Vastaajilla oli yhtenäinen näkemys siitä, että sukupuolen merkitys on yhteiskunnassa ja sen järjestelmissä ylikorostunutta, sitä käytetään yhteyksissä, joissa sillä ei ole merkitystä ja tilanne altistaa sukupuolivähemmistöjä heidän kansaltaan epämiellyttäviin tilanteisiin. Keskeisimmät tunteet tähän liittyen olivat ärsytys ja viha. Näitä kuvauksia aineistosta löytyi kolme.

Vastaajat kuvailivat hankaluutta esiintyä henkilönä, jota ei koe olevansa (henkilötietojen ja identiteetin välinen ristiriita). Tämä johtaa siihen, että tulee kohdelluksi oletuksella, joka ei pidä paikkaansa. Tästä syntyy kehä, jossa itse tahtomattaan vahvistaa väärää oletusta itsestään. Vastaajat kertoivat pelkäävänsä useilla eri tavoilla palveluhenkilökunnan reaktioita henkilöllisyyden sisältämiin ristiriitaisiin tietoihin. Pelot liittyivät esimerkiksi siihen, että epäselvää tilannetta joutuisi avaamaan sivullisten kuullen tai palveluhenkilökunta esittäisi syytöksiä henkilöllisyyden väärentämisestä. Vastaajat kertoivat tilanteiden haasteellisuudesta myös siitä näkökulmasta, että niiden ratkominen oli vaikeaa, kun toisen osapuolen tietotaso saattoi olla sellainen, etteivät käsitteet avautuneet selitettynäkään. Yksityisyyden loukkaamisen kokemukset näkyivät vastauksissa joko jo toteutuneina kokemuksina tai näin pelättiin tapahtuvan tulevaisuudessa. Moni vastaaja kuvasi stressiä aiheuttavana asiana sen, että joutui paljastamaan itsestään intiimejä asioita, jotka eivät varsinaisesti liittyneet asioinnin teemaan mitenkään. Itsensä todistelu itseään vastaan näkyi vastauksissa yhtenä merkittävänä stressitekijänä. Yksi vastaaja kannattaisi järjestelmää, jossa ei ainoastaan sukupuolittava henkilötunnus poistuisi, vaan koko juridinen sukupuoli käsitteenä ja järjestelmänä.

Moni vastaaja kuvaili haasteiden olevan suurimmillaan terveydenhuollon asiointinissa. Tätä selittänee ainakin osittain se, että terveydenhuollon asiointinissa ollaan muutoinkin hyvin intiimien asioiden äärellä ja henkilöllisyyden todentaminen on osa välttämätöntä potilasturvallisuutta.

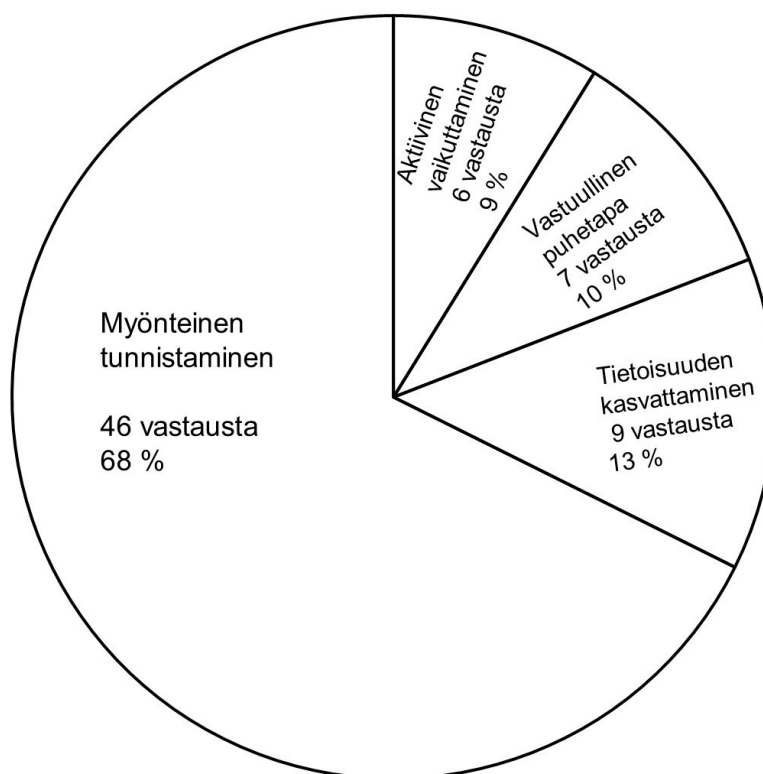
Kyselylomakkeella oli mahdollisuus kertoa lisää asioista, joita piti tärkeänä. Välttelyä erilaisiin asiointitilanteisiin kuvailtiin vastauksissa monella eri tavalla. Ulkomaille matkustelua välteltiin henkilötietojen ja ulkonäön ristiriidan vuoksi, lääkärissä käyntejä välteltiin, eikä sellaisiin vapaa-ajantoimintoihin haluttu aina osallistua, jossa henkilötiedot voivat paljastua. Tärkeä näkökulma asiaan oli myös se, etteivät henkilötiedot olleet ainoastaan asiointiin liittyvä haaste, vaan se koskee myös ystäväpiiriä. Sukupuolivähemmistöön kuuluva henkilö saattoi olla transitiotunut (vakiinnuttanut elämänsä toisen sukupuolen roolissa) niin vahvasti, ettei ystäväpiirissä ollut tietoa sukupuolivähemmistöön kuulumisesta tai sitä ei oltu käsitelty mitenkään. Sellaisessa tilanteessa henkilötietojen suojaaminen myös ystäväpiirissä nousi tärkeäksi.

Nimitietoon liittyi myös selvää käytänteiden hajanaisuutta. Joissain palveluissa on mahdollisuus esiintyä vahvistamattomalla kutsumanimellä virallisen sijaan ja joissain tilanteissa rekisteriviranomaisella oleva nimi on se, jota tulee käyttää. Tähän liittyi selvästi asiointihaasteita. Kaikki palveluntuottajat eivät osanneet kysyttäessäkin vastata, millaista nimeä asioinnin yhteydessä oli mahdollista käyttää. Osallisuuden näkökulmasta oli myös tärkeä vastauksissa esiin nostettu kysymys siitä, mitä alaikäinen sukupuolivähemmistöön kuuluva itse voisi tehdä, vaikuttaakseen vallitsevaan tilanteeseen transasioiden suhteen. Vaikuttamismahdollisuuksiin kohdistui kiinnostusta, mutta tieto keinoista oli vaillinaista.

Kyselylomakkeen vapaan sanan osiossa vastauksiin nousi vielä kannanottoja henkilötunnusta koskien. Vastauksissa toivottiin aikuisille sinnikkyyttä ajaa henkilötunnuksen muutosta alaikäisille, siitäkin huolimatta, ettei sen poliittinen läpimeneminen näyttäisi todennäköiseltä. Vastauksissa näkyi myös yhteiskunnan vastuuttaminen; yhteiskunnan tulisi tasapainottaa tilannetta paremmin, kun sukupuolivähemmistöön kuuluvan alaikäisen tilanne oli niin hankalaa muutenkin.

Vastaajilta kysyttiin (avoin kysymys) näkemyksiä siihen, mitä aikuisten tulisi tehdä, jotta translasten tilanne helpottuisi. Kysymykseen saatiin 48 eri vastausta, jotka sisälsivät 62 eri näkökulmaa. Aineistoa käsiteltiin sisällönanalyysin keinoin ja niistä pelkistetyssä muodossa nousi esiin neljä eri teemaa. Sisällöt eivät olleet täysin yksiselitteisesti erotettavissa toisistaan, mutta luokituksen yhteydessä

pyrittiin saamaan esiin keskeiset näkökulmat siinä muodossa kuin vastaajat niitä tuottivat. Yhdeksi pääluokaksi muodostui myönteinen tunnistaminen, joka oli kaikista luokista suurin. Myönteinen tunnistaminen on luokka, joka voitaisiin nähdä myös kattokäsitteenä kaikille vastauksille, mutta tässä yhteydessä sillä tarkoitetaan tukeen, kunnioitukseen ja hyväksyntään liittyvää sisältöä. Myönteinen tunnistaminen on vakiintunut käsite kuvamaan sitä, millä tavoin ihminen aktiivisesti huomataan, miten hänen yksilöllinen erityislaatussa tulee nähdä, millaisessa vuorovaikutuksessa ja millaisin emootioin ihminen muodostaa kuvaa itsestään yhteisön jäsenenä. Yksilö voi muodostaa kuvaa itsestään joko yhteisymmärryksessä tai ristiriidassa läheisiin ihmisiin. Myönteinen tunnistaminen on prosessi, joka muodostuu toinen toistaan seuraavista tilanteista ja määrittää sitä, millaista arvostusta toinen toisillemme jaamme. (Kallio, ym., 2015.)

Kuvio 9. Aikuisilta toivotut teot, ohjeet ja käskyt sukupuolivähemmistöön kuuluvien lasten tilanteen helpottamiseksi

Kuviossa 9 on esitetty vastausten määrä sekä prosentuaalinen osuus vastauksista. Tähän kysymykseen vastaajat olivat vastanneet siitä roolista käsin, mihin kysymyksen asettelu heitä johdatti. Vastaajat antoivat selkeitä ohjeita ja käskyjä siihen, kuinka aikuisten tulisi toimia, kantaa vastuuta ja kehittyä.

Suurin luokka muodostui myönteisen tunnistamisen mahdollistumisesta. Keskeiseksi aikuisten toimintatavaksi vastaajat nostivat aidon läsnäolon, välittämisen, avoimen keskustelun, kunnioituksen ja identiteetin mukaisen tukemisen siitä huolimatta, ettei toinen pystynyt kokemusta ymmärtämään. Vastaajat nostivat esiin, että on tärkeää luottaa heidän omiin käsityksiinsä itsestä ja tukea niitä näkökulmia ehdoitta. Teksteistä nousi huomio, että sukupuolivähemmistöön kuuluvan ei voi tarkalleen ymmärtää, miltä translapselta tuntuu, siksi on keskeistä kuunnella lasta itseään. Vastaajat toivoivat aikuisilta vahvistusta siihen, ettei heidän kokemuksissaan ole mitään väärää tai tuomittavaa. Monessa vastauksessa puhuttiin turvan ja suojelun näkökulmista: vastaajat asettuivat lapsen rooliin ja ohjeistivat aikuisia olemaan hyväksynnän, turvan ja tuen lähteenä. Vastauksissa esiintyi paljon omistusliitteitä, kun vastaajat antoivat ohjeita aikuisille. Näyttäisi siltä, että moni peilasi vastauksissaan aikuisten olevan huoltajia. Monissa vastauksissa mainittiin myös määrää kuvaavia sanoja, kuten enemmän, lisää, paremmin.

Vastaajien mielestä aikuisten tulisi kehittää itseään tiedollisesti. Aikuisten tulisi ottaa sukupuolivähemmistöasioista syvällisesti selvää ja käyttää aktiivisesti oppimaansa. Vastaajat halusivat aikuisille kohdennettua koulutusta sukupuolivähemmistöosaamiseen. Vastaajat toivovat aikuisten käyttävän oppimaansa siten, että opastavat lapsia sukupuolen moninaisuuden sisällöistä. Peruskoulut nähtiin keskeisenä ympäristönä, jossa asioiden ”tulisi sujua” ja sukupuolittavat rakenteet purkautua. Vastauksista oli nähtävissä käsitys, että jos aikuiset olisivat saaneet riittävästi tietoa ja osaamista sukupuolivähemmistöjen asioista, se lisäisi lasten ja aikuisten välistä keskustelua. Sukupolvien välisen keskustelun nähtiin helpottavan niiden lasten tilannetta, jotka eivät ole vielä ilmaisseet kuuluvansa sukupuolivähemmistöön. Myös ympäristön muokkaus transsensitiiviseksi olisi nopeampaa ja helpompaa translapsen näkökulmasta, jos aikuisilla olisi entuudestaan riittävät tiedot asiasta.

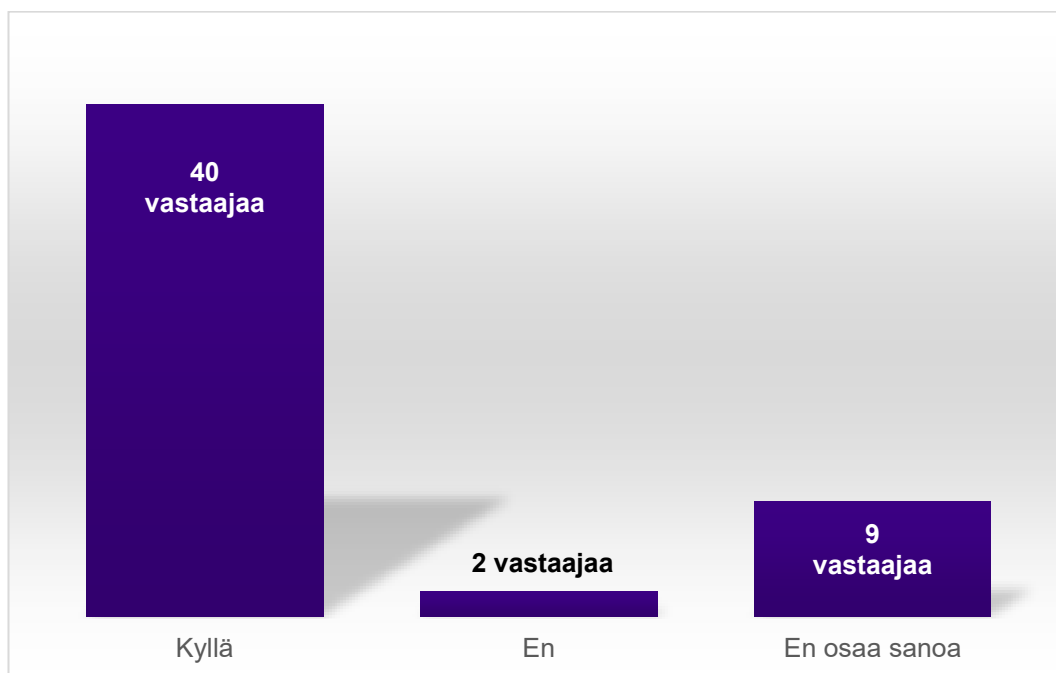
Puhetapa nousi yhtenä omana kokonaisuutenaan esiin vastauksissa. Tämänkin kokonaisuuden voisi sisällyttää periaatteessa kahteen edelliseen luokkaan. Tästä näkökulmasta tuli esiin kuitenkin sellaisia tekijöitä, että niiden korostaminen on perusteltua. Vastaajat nostivat esiin, että aikuisten tulisi kiinnittää huomiota omaan käyttäytymiseensä kaiken kaikkiaan. Aineistosta nousi esiin selvästi, että sukupuolioletukset vahvistuvat entisestään, kun käytetään toistuvasti termejä ”miesoletettu” tai ”naisoletettu”. Vastaajat pitivät tätä haitallisena sukupuolta erityisesti korostavana puheena, joka lisäksi vahvistaa binääristä sukupuolijärjestelmää. Vastaajien aika selkeä näkemys asiaan oli se, että kysy, älä oleta. Ohjeeksi he antoivat, että kysy millä nimellä kukin haluaa tulla kutsutuksi tai millä pronomi-nilla puhutelluksi. Jos tilanne on sellainen, ettei voi olla sukupuolittamatta, on tärkeää sukupuolittaa vähemmistöön kuuluvat oikein. Vastaajien näkökulmana oli, että aikuisten tulee opetella neutraali puhetapa, jossa sukupuolittaminen väistyy. Vastaajat edellyttivät tätä erityisesti opettajilta. Aikuisten sateenkaarisanaston tulisi lisäksi olla ajan tasalla, koska aikuisten tehtäväksi nähtiin lapsen auttaminen, kun hän tutkii omaa identiteettiään, ja siihen tarvitaan relevantteja käsitteitä. Yhtä voimakkaasti kuin sukupuolittavat puhetavat, nousivat esiin vähättelevät puheta-vat. Aikuisten nettikäyttäytymisen tulisi vastaajien mielestä muuttua sensitiivi-
semmäksi.

Vastaajat tunnistavat aikuisten valtaroolin vaikuttamiselle. Aikuisia kehoitettiin vai-kuttamistyöhön sukupuolivähemmistöön kuuluvien alaikäisten puolesta. Vaikut-tamistyöltä toivottiin julkista toimintaa, vaikka osassa vastauksissa tuotiin esiin ymmärrystä siihen, että se voi olla aikuisille hankalaa. Matalimmillaan vaikutta-minen oli sitä, että tunnistaudu jonkin ulkoisen tunnuksen avulla sateenkaariys-tävälliseksi henkilöksi, kuten jollakin pinssillä, julisteella tai niihin verrattavalla nä-kyvällä keinolla. Ympäristön muokkaus oli yksi aktiiviteko, josta esimerkeiksi nou-see ryhmäjakoihin liittyvät tekijät sekä WC tilojen sukupuolineutraalisuus. Aikuis-ten tehtäviksi nähtiin syrjintään puuttuminen. Aktiivisen vaikuttamisen toivottiin kohdistuvan myös merkittävästi sukupuolienkorjauksen hoitokäytänteisiin. Vas-taajien mielestä aikuisten tulisi parantaa hoitojärjestelmää resurssoinnin ja saa-tavien hoitojen osalta. Osa vastaajista koki, että aikuisten tulisi vaikuttaa äänes-tyskäyttäytymisellään siihen, että päätöksentekijöinä toimisi vähemmistöjä tuke-via henkilöitä. Lisäksi useampi näki aikuisten tehtäväksi asettua itse ehdolle eri

tehtäviin, jossa he voivat vaikuttaa lainsäädäntöön ja muihin yhteiskuntarakenteisiin. Myös tämän kysymyksen avovastauksissa nousi esiin halu saada henkilötunnus muutettua tai saada lisätyksi muun sukupuoli suviralliseksi sukupuoli. Osa vastaajista nosti esiin ikärajojen ongelmallisuuden ja toivoi aikuisten vaikuttavan siihen, että kategoriset ikäraajat poistettaisiin kaikista sukupuolen korjaukseen liittyvistä toimista ja tilalle ehdotetaan yksilöllistä arviointia.

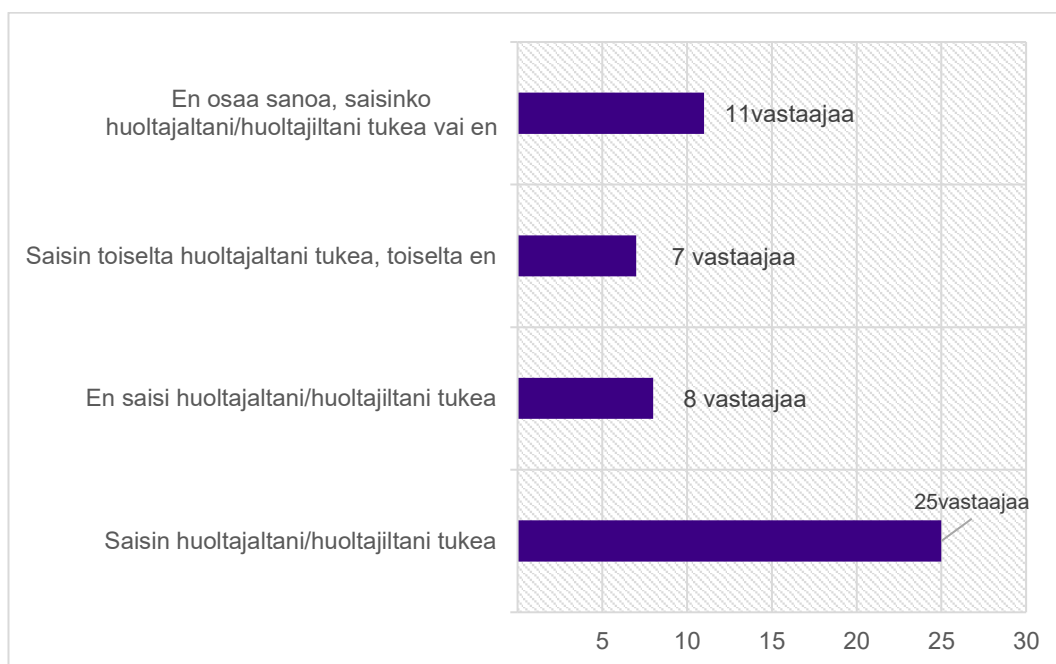
6.3 Henkilötunnuksen muutosta koskevat toiveet

Vastaajilta (N=51) kysyttiin heidän halukkuuttaan henkilötunnuksen (juridisen sukupuolen) muutokseen (Kuvio 10). 40 vastaajaa (78,4 %) halusi muuttaa henkilötunnuksensa, jos siihen olisi mahdollisuus. Vajaa viidennes ei osannut sanoa, haluaisiko vaihtaa henkilötunnustaan ja kaksi vastaajista ei halunnut vaihtaa henkilötunnustaan (Taulukko 5).

Kuvio 10. Suomessa 18-vuotta täyttänyt henkilö saa vaihtaa henkilötunnuksensa vastaamaan toista sukupuolta ilmoittamalla asiasta kirjallisesti. Jos tämä olisi mahdollista sinun ikäisellesi, haluaisitko vaihtaa sukupuolimerkintäsi? (N=51)

Edelleen kysyttiin (Kuvio 11), jos henkilötunnuksen muutos olisi mahdollinen, saisiko siihen tukea huoltajilta. Valtaosa (25 vastaajaa, 49 %) saisi tukea huoltajilta, ja ainakin toiselta huoltajalta 15,7 % (8 vastaajaa), mutta 11 vastaajaa (21,6 %) ei osannut sanoa, saisiko huoltajiltaan tukea vai ei. Tuestaan epätietoisien määrä oli suurempi kuin niiden, jotka tiesivät, etteivät saisi tukea (15,7 %).

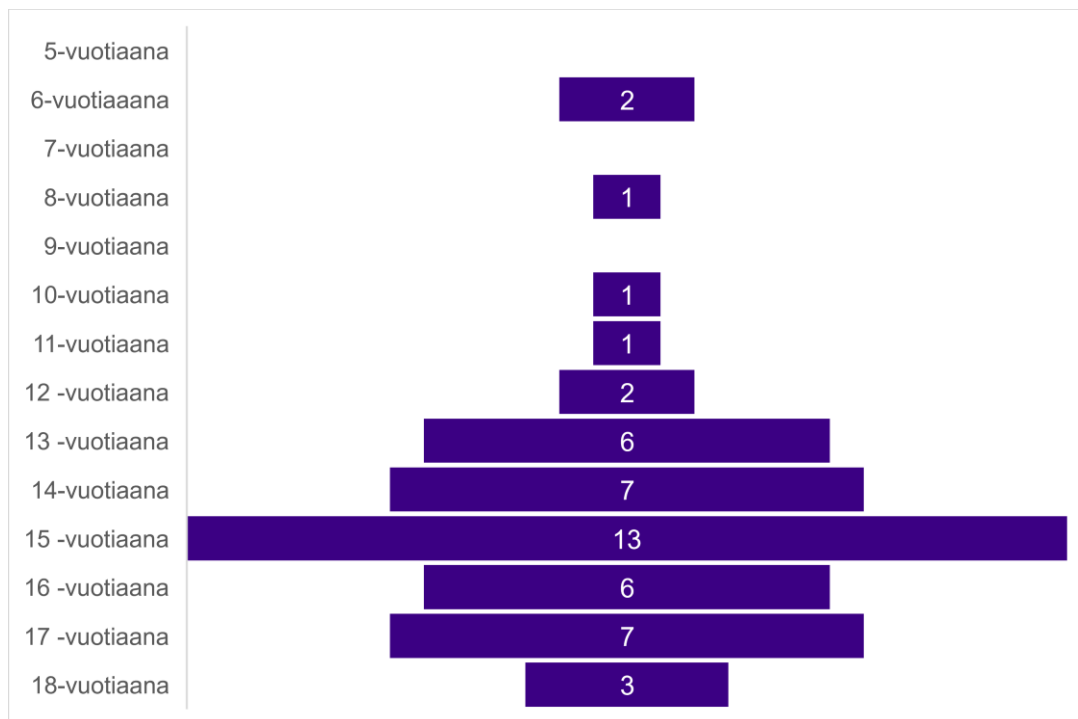
Kuvio 11. Jos sinulla olisi mahdollisuus vaihtaa sukupuolimerkintääsi, saisitko siihen tukea huoltajiltasi? (N=51)

Sukupuoli määrittyy Suomessa joko mieheksi tai naiseksi. Vastaajilta haluttiin kuitenkin saada selville, mitä he ajattelivat tästä kaksijakoisuudesta, vai näkisivätkö he muitakin vaihtoehtoja. Vastaajilta kysyttiin mahdollisuudesta niin kutsuttuun kolmanteen sukupuoleen, joka joissain maissa on käytössä.

Vaihtoehdot jakautuivat 39 % / 61 % suhteessa toisiinsa, mies-nais dikotomian saaden suuremman arvon. Vastaajat suosivat edelleen määritelmiä mies ja nainen, mutta iso osa näkisi vaihtoehtona määrittyä muuhun sukupuoleen kuin mieheksi tai naiseksi. Uusi henkilötunnusjärjestelmä käyttöön tullessaan häivyttää sukupuoli-informaation, mutta erillinen merkintä (F/M) jää edelleen passiin ja

henkilökorttiin tämänhetkisen tiedon mukaan. Tulos kolmannelta sukupuolesta oli vähemmän merkityksellinen henkilötunnuksen kannalta kuin varsinaisen sukupuolta määrittävän järjestelmän kannalta. Henkilötunnus muuttuu sukupuoli-neutraaliksi, mutta juridinen sukupuoli-järjestelmä säilyy.

Vastaajat arvioivat, minkä ikäisinä he itse olisivat olleet riittävän kypsiä päättämään omasta henkilötunnuksesta, tarkemmin sen muuttamisesta (Kuvio 12). Ikähaarukka oli valmiiksi annettu, ikähaarukan alaraja oli 5-vuotta ja yläraja 18-vuotta. Kysymykseen oli liitetty myös mahdollisuus avoimeen vastaukseen.

Kuvio 12. Missä iässä arvioit olevasi/olleeesi riittävän kypsä päättämään henkilötunnuksen vaihtamisesta omalla kohdallasi? (N=51), vastaajamäärittäin kuvattuna

Vastaukset keskittyivät 15-vuoden ikävaiheeseen (Kuvio 12). Jos vastauksien jakaumaa tarkastelee siten, että ikävaihetta 15 pitää taitekohtana, asettuivat vastaukset enemmän alle 15-vuotiaisiin kuin yli 15-vuotiaisiin. Varhaisin ikä, joka omalta kohdalta arvioitiin sellaiseksi, että riittävä ymmärrys oli syntynyt, oli ikävuosi 6. Avoimissa vastauksissa (2 vastaajaa) vastaajat toivat esiin liukumaa. Vastaajat korostivat iän sijaan sitä, että sukupuolimerkintää voisi vaihtaa, kun on saavuttanut ymmärrystä sukupuolesta ja sen käsitteestä.

7 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

7.1 Opinnäytetyön eettisyys

Hyvä tutkimus on tehty eettisesti kestäväällä tavalla. Eettisyys ei ole irrallaan oleva osa tutkimuksen sisältöä, vaan on osa tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen eettinen tehtävä on myös suojata tutkimuksen kohteena olevaa joukkoa. Tutkimuseettikan perustan muodostaa yleiset ihmisoikeudet. (Sarajärvi & Tuomi, 2017.)

Tässä opinnäytetyössä on edetty tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) peruseriaatteiden mukaisesti. Neljä peruseriaatetta on luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (TENK, 2023, s. 12). Edelleen opinnäytetyössä on noudatettu Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisiä suosituksia, jotka pohjaavat TENKin ohjeistuksiin. Suositukset on hyväksytty vuonna 2019 (Arene, 2019, s. 3).

Opinnäytetyön aihe oli ihmisiin kohdistuva, joten siinä noudatettiin sitä koskevaa ohjeistusta. Kun tutkimus kohdistuu ihmiseen, on huolehdittava erityisellä tavalla, että tutkittavan kohtelu ja oikeudet toteutuvat ja heidän osallistumisensa perustuu tietoisesti annettuun suostumukseen (TENK, 2019; Arene, 2019). Kun tutkimuskohteena ovat lapset, on toteutettava eettisen ennakoarvioinnin prosessi, mikä turvaa lasten asemaa tutkimuksessa. Lisäksi tulee erityisellä tavalla huolehtia henkilötietojen käsittelystä ja yksityisyyden suojasta tutkimusjulkaisussa. (Arene,

2019, s. 9.) Tämän opinnäytetyön suunnitelmasta on haettu Ammattikorkeakoulujen eettisen ennakoarvioinnin lausunto (Pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen eettinen toimikunta, 2023) koska tutkimuskohteena olivat osittain alle 15-vuotiaat nuoret, eikä heidän huoltajiaan informoitu tutkimuksesta. Ohje toimintatavoista löytyi tutkimuseettisistä ohjeista (TENK, 2021). Ennakoarvioinnin yhteydessä tarkastettiin myös opinnäytetyön aineistohallintasuunnitelma.

Opinnäytetyön tutkimuskohteena oli vähemmistöihin kuuluvat alaikäiset lapset, joiden voidaan katsoa olevan erittäin haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassa. Osa lapsista saattaa olla sellaisessa tilanteessa, ettei heidän lähipiirissään tiedetä hänen tilanteestaan tai sellaisessa, että hänen tilanteensa tiedetään, mutta häntä ei tueta. Lasten taustoista voi löytyä heihin kohdistunutta syrjintää, jopa fyysistä väkivaltaa, minkä vuoksi oli syytä kiinnittää erityistä huomiota tutkimuksen eettisyyteen. Tutkimus ei saa altistaa nuoria kielteisille kokemuksille eikä kyseenalaistaa heidän ajatuksiaan. Yksityisyyden suojelemiseksi kyselyyn vastajille luvattiin, ettei heidän avovastauksistaan tehdä suoria lainauksia opinnäytetyölle. Opinnäytetyö on tehty oppilaitoksen lehtoreiden valvonnassa.

Ammattikorkeakoulujen eettisen ennakoarvioinnin suosituksesta opinnäytetyöntekijä suojasi ennen kyselyn liikkeelle laittoa osoitetietonsa ja puhelinnumerosa. Opinnäytetyötä varten hankittiin erillinen puhelinliittymä ja nimetön sähköpostiosoite viestiliikenteen mahdollistamiseksi tutkittavien ja tutkijan välillä. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt julkaistaan tutkijan nimellä, eikä näistä ehdoista voida poiketa. Opinnäytetyön julkaisu voi tuottaa henkilöön kohdistuvaa häirintää opinnäytetyön tekijälle.

Opinnäytetyön lähdekirjallisuuteen on kiinnitetty erityistä huomiota, koska aiheen kärjistyksen takia liikkeellä on paljon tieteelliseltä vaikuttavaa, mutta taustaltaan arvopohjaista materiaalia. Opinnäytetyössä noudatetaan muiltakin osin tutkimuksen hyvää tieteellistä käytäntöä.

Aineiston keruussa kyselylomakkeella kysymyksen 17 yhdessä vastausvaihtoehdossa sanotaan: "Saisin toiselta huoltajalta tukea, toiselta en". Lapsella voi olla useampi kuin kaksi huoltajaa niin sosiaalisesti kuin juridisestikin (L 361/1983, 9§). Jos kysely toistettaisiin, kysymysvaihtoehdo tulee korjata todellisuutta vastaavaksi esimerkiksi "Saisin yhdeltä huoltajalta tukea".

7.2 Opinnäytetyön luotettavuus

Tutkimuksen validiteetti eli luotettavuus ilmaisee sitä, miten hyvin tutkimusmenetelmät mittaavat tutkittavaa aihetta (Tilastokeskus i.a.; Ketokivi, 2009, s. 53). Tutkimuksen tulee olla myös uskottavaa, luotettavaa ja eettisesti rakennettua (Puusa & Juuti, 2020). Tutkittavaa aineistoa on käsiteltävä yleispätevin kriteerein, sen käsittelytapojen tulee olla avointa, tutkijan tulee olla puolueeton aineistoa ja tuloksia muodostaessaan ja tutkimusta on tehtävä kriittisellä otteella (Hirsjärvi ym., 1997, s. 24–25). Kyselytutkimuksen aineiston keruun riskinä voi olla, että vastaajat eivät vastaa kyselyyn tosissaan. Kyselylomakkeella vastausvaihtoehdot voivat olla vastaajien näkökulmasta epärelevantteja tai vaikeasti ymmärrettäviä (Taani, 2019, s.27). Vastaajien tai kyselyn laatijan asiantuntemuksessa voi olla puutteita, tai kyselyyn ei tule vastauksia (Hirsjärvi ym., 1997 s. 191). Vastauksien saamista edesauttaa se, että kyselylomake on ulkoasultaan selkeä ja herättää vastaajissa luottamusta sekä kiinnostusta. Kyselylomakkeen sisällön loogisuus sekä ohjeet vastaamista varten auttavat vastaajaa vastaamaan juuri siihen, mitä on kysytty. (Mattila & Paaso, 2003.)

Kohderyhmä oli maantieteellisesti hajallaan, eikä heidän oletettu löytyvän suoraan minkään palvelun piiristä, joten aineistoa kerättiin verkkokyselyllä. Kysely laitettiin liikkeelle useiden maantieteellisesti hajallaan olevien tahojen kautta eri verkkoalustoille, jossa oletettiin seuraajina olevan sukupuolivähemmistöön kuuluvia nuoria. Näin vastausmahdollisuus oli myös niillä, jotka seuraavat sukupuolen moninaisuuden viestintää ainoastaan jonkin nimimerkin takaa. Kyselylomaketta markkinoitiin sellaisten tahojen kautta, jotka tarjosivat palveluita sukupuolivähemmistöihin kuuluville nuorille. Nuoret, jotka näitä kanavia pitkin tavoitettiin, olivat jo jollain tapaa virallisten tai epävirallisten palveluiden äärellä. He saattavat

edustaa paremmin tukea saavia kohderyhmän nuoria kuin ne sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret, joilla ei ole kontakteja mihinkään palveluita tarjoavaan tahoon.

Kyselylomake laadittiin tätä opinnäytetyötä varten ja sen luotettavuuden takaamiseksi kyselylomakkeelle sisällytettiin THL:n Osallisuusindikaattori (THL i.a.). Opinnäytetyön tekijällä on ollut nähtävänään translain valmistelun yhteydessä käytetyt lasten kuulemisen kyselylomakkeen kysymykset. Kummassakin kyselyssä on temaattisesti paljon samaa, mutta kysymystyypeissä, jaotteluissa ja vastaajan taustatietoja kysyvissä kysymyksissä on eroavaisuutta. Opinnäytetyön luonteeseen kuuluu myös näyttö tutkimuksen luotettavuudesta, jonka takia varmistavia kysymyksiä nyt laaditussa kyselyssä on enemmän. Yhtään aivan identtistä kysymystä kyselyiden välillä ei ole.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tärkeää, että aineiston keruu onnistuu siten, että vastausmassa oikeasti muodostaa aineiston, jota voidaan tilastollisesti tutkia. Kysymysten määrä ja selkokieliisyys edesauttavat vastausten saamista (Vilkkä, 2007, s. 27–36). Tämän kyselyn aihepiiri on vaativa, jolloin vastaajille voi syntyä tarve keskeyttää vastaaminen ennen vastausten lähettämistä. Tämän opinnäytetyön aineiston muodostuminen ja sen analysointi on avoimesti kuvattu.

Ennen käyttöönottoa kyselylomaketta testattiin kolmella teini-ikäisellä itsensä transsukupuolisiksi määrittelevällä nuorella sekä neljällä aihetta tuntevalla aikuisella, joista yksi työskentelee transsukupuolisten nuorten parissa. Lisäksi palautetta lomakkeesta on saatu opinnäytetyötä ohjaavilta opettajilta sekä opinnäytetyöryhmän opiskelijoilta ja Translasten ja nuorten perheet ry:n hallitukselta. Kyselylomakkeen työstämisen vaiheet on dokumentoitu taulukkoon (Liite 8).

Testauksen aikana muutoksia tehtiin kieliasuun, ulkoasuun, responsiivisuuteen, ja kysymysvaihtoehtoihin. Lisäksi testauksen aikana nostettiin mukaan kyselylomakkeelle Osallisuusindikaattori (THL i.a.). Tilastollista testausta kysymyslomakkeen kysymyksille ei ole tehty, lukuun ottamatta seuraavassa kappaleessa mainittua Osallisuusindikaattoria.

Osallisuusindikaattori (Evaluation of Experiences of Social Inclusion Scale, ESIS) on validoitu mittari, jonka luotettavuus on hyvä. Mittarilla on teoreettinen viitekehys, mittaria on testattu ja mitta-asteikkoa säädetty testausten yhteydessä. Mittarin validoinnissa on hyödynnetty useita eri asteikkoja kuten EuroHIS-8 (Quality of Life Scale), MHI-5 (Mental Health Inventory), SPS-12 (Social Provisions Scale) SOMS-7 (Sense of Mastery Scale) ja WEMWBS (Warwick Edinburgh Mental Well-Being Scale). Mittarille on tehty tilastolliset analyysit ja mittari on pätevä tilanteissa, jossa kaikkiin kysymyskohtiin on saatavilla arvot. Osallisuusindikaattorin validoinnissa on huomioitu mittarin sisäinen johdonmukaisuus, korrelaatiokerroimet, faktorianalyysi ja summaindeksi. Validoinnin tulos oli se, että Osallisuusindikaattori on soveltuva väline mitata yksilökohtaista osallisuuden kokemusta (Leemann ym., 2022). Osallisuusindikaattorin tieteellisessä validoinnissa korostetaan sitä, että mittari perustuu subjektiivisiin kokemuksiin eikä siinä huomioida olemassa olevia henkilön käytössä olevia resursseja (Leemann, 2022). Osallisuusindikaattoriin on valittu kymmenen väittämää, jotka ovat kaikki liitoksissa samaan vaikuttavaan tekijään, osallisuuden kokemukseen. Osallisuusindikaattorin tulkinta osallisuudesta on kuulumista ja kuulluksi tulemistä, vaikuttamismahdollisuutena omaan elämään ja yhteisiin asioihin. Olennaisesti usko mahdollisuuksien olemassaoloon liittyy osallisuuskokemuksiin (THL, i.a.). Toimia-tietokannan mukaan Osallisuusindikaattorin kohderyhmänä ovat nuoret, työikäiset sekä iäkkäät henkilöt (Duodecim, 2022). Sen katsotaan liittyvän psyykkisen- ja sosiaalisen toimintakyvyn mittaamiseen sekä luonnollisesti myös osallisuuden kokemuksen mittaamiseen. Mittarin ylläpitäjänä toimii Lars Leemann. Tälle opinnäytetyölle on myönnetty käyttöluupa kirjallisesti 12.5.2023. Osallisuusindikaattorin summapistelaskentaa opinnäytetyöntekijä harjoitteli ennen varsinaisen aineiston keräämistä ja laskennan oikeellisuus oli mahdollista tarkistuttaa Diakonia-ammattikorkeakoulun kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän kurssilla.

Aineiston keruu onnistui tavoittamaan melko hyvin kohderyhmää. Vastaajat osoittivat kiinnostusta vastaamiseen, mistä esimerkkinä olivat runsaat kuvailevat vastaukset kyselylomakkeen avoimiin kysymyksiin. Lopussa moni antoi hyvää palautetta kyselylomakkeesta ja nosti esiin aiheen tutkimisen tärkeyttä. Kysymykset olivat puhutelleet vastaajia ja heillä oli kysytyistä aiheista mielipiteitä.

Kysymyslomakkeella kysyttiin, olivatko lomakkeella esitetyt kysymykset ymmärrettäviä, johon vastaaja saattoi vastata joko ”ymmärrettäviä” tai ”vaikeasti ymmärrettäviä”. Valtaosa vastasi kysymysten olleen ymmärrettäviä (49 vastaajaa), mutta kuitenkin yhdeksän vastaajaa (17,6 %) koki kysymykset vaikeasti ymmärrettävinä. Jos vastaaja ei ole ymmärtänyt kysymyksen sisältöä, se vähentää saatujen vastausten ja siten myös tämän opinnäytetyön luotettavuutta.

Taulukko 6. Henkilötunnuksen sukupuolittavan rakenteen tunnistaminen. (N=51)

Ikäryhmä	Ymmärtää henkilötunnuksen sukupuolittavan rakenteen	Ei ymmärrä henkilötunnuksen sukupuolittunutta rakennetta tai on epävarma	Oppi asian tässä yhteydessä
12–14-vuotiaat	10 (100 %)	0	Ei kysytty
15–18-vuotiaat	24 (58,5 %)	4 (9,8 %)	13 (31,7 %)

Henkilötunnukseen liittyviä kysymyksiä (Taulukko 6) kysyttiin eri sanoin ikäryhmille 12–14 ja 15–18 siten, että nuoremmille henkilötunnuksen sukupuolittavaa ominaisuutta ja sen tunnistamista selitettiin tarkemmin. Henkilötunnuksen ominaisuudet käydään läpi alakoulun oppimäärässä, joten saattaa olla myös niin, että nuoremmalla ikäryhmällä henkilötunnukseen liittyvä tematiikka on tuoreemmassa muistissa varttuneempiin nähden. Kyselyn luotettavuutta olisi parantanut se, että kysymysten vastausvaihtoehdoissa olisi ollut samankaltaisuutta. Nuorempienkin vastaajien vastausvaihtoehdoissa olisi ollut hyvä olla lisäksi vaihtoehto ”opin asian tässä yhteydessä”, mikä nyt oli ainoastaan 15–18-vuotiaiden vastausvaihtoehtona. Tämän henkilötunnuksen sukupuolittavan olemuksen tunnistiti tässä kyselyssä paremmin 12–14-vuotiaat kuin 15–18-vuotiaat.

Taulukko 7. Tietoisuus henkilötunnuksen antamasta informaatiosta käsittelijälle.
(N=51)

Ikäryhmä	Tiedostaa henkilötunnuksen information käsittelytilanteessa	Ei tiedosta henkilötunnuksen informaatiota käsittelytilanteessa	Ei osaa sanoa, tiedostaako	Ei tiedosta
12–14-vuotiaat	9 (90 %)	0	1 (10 %)	0
15–18-vuotiaat	38 (92,7 %)	0	3 (7,3 %)	0

Kysymyslomakkeella varmistettiin, että vastaajat ymmärtävät, että käsittelijä voi nähdä, mikä on heidän virallinen rekisteriin merkitty sukupuoliensa (Taulukko 7). Avoimissa vastauksissa ilmeni, että moni oppi asian tässä yhteydessä, joten tähänkin kysymykseen olisi ollut hyvä olla uuden oppimista kuvaava vastausvaihtoehto.

Aineiston koko riitti yksinkertaiseen tilastolliseen käsittelyyn. Tulosten analysoinnissa on pitäydytty yksinkertaisissa esitystavoissa suurin jakaumin, koska aineiston koko riitti hyvin siihen. Ristiintaulukointiin tai Khiin neliöön aineisto ei riittänyt.

Opinnäytetyön tekijällä on sidonnaisuuksia tilaajaorganisaation suhteen siten, että hän toimii Translasten- ja nuorten perheet ry:n toiminnan tarkastajana, ollen myös yhdistyksen perustajajäsen sekä yhdistyksen hallituksen jäsen aikaisemmassa vaiheessa. Tällä hetkellä tekijällä ei ole päätösvaltaa yhdistyksessä. Opinnäytetyöntekijälle ja tilaaja organisaatiolle ei syntynyt prosessin aikana tilanteita, mitkä olisivat horjuttaneet opinnäytetyön tekijän puolueettomuutta.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Osallisuuden toteutuminen

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli ”Millä tavoin osallisuus toteutuu sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten kohdalla?” Osallisuutta mitattiin erikseen Osallisuusindikaattorilla, jota käytetään myös kouluterveyskyselyissä. Osallisuusindikaattorin summapisteyden keskiarvo tässä mittauksessa oli 58,6. Lars Leemann ja Lotta Virrankari (2022) raportoivat artikkelissaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten osalta (teoksessa Kekkonen ym., 2022, s.152–166) samalla menetelmällä mitattuja kouluterveyskyselyn osallisuusindikaattorilukuja. Heidän aineistossaan vuonna 2019 sukupuolivähemmistöihin kuuluvien osallisuusindikaattorin summapisteyden keskiarvo oli 61,4 ja vuonna 2021 keskiarvo oli 54,7. Tässä opinnäytetyössä mitattu luku jää näiden mittaustulosten väliin. Kouluterveyskyselyn 2019 aineiston osallisuusindikaattorin keskiarvo kaikilla vastaajilla oli 75 ja vuonna 2021 keskiarvo oli 71,8 pistettä. Sukupuolivähemmistöjen osallisuus osallisuusindikaattorilla tarkastellen näyttäytyy tässäkin kohdenetussa kyselyssä jäävän alle nuorten yleisen tuloksen. Mittaustulokset eri aineistoissa näyttäisivät olevan lähellä toisiaan, joten sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten osallisuus Osallisuusindikaattorilla mitattuna on melko luotettavalla tavalla todistettu yleistä keskiarvoa matalammaksi. Tässä aineistossa mitattu yksilöllisten summapisteyden vaihteluväli (20–87,5) on laaja, osallisuuskokemuksissa on tässä kohderyhmässä merkittävän suurta vaihtelua. Korona-ajan kouluterveyskyselyssä osallisuuskokemukset ovat heikentyneet kautta linjan. Huomiota herättävää on kuitenkin se, että korona-aikana sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla osallisuuskokemus laski enemmän kuin cissukupuolisilla, eli nuorilla, joiden sukupuolikokemus vastaa heidän syntymässä määriteltyä sukupuoltaan. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla oli jo vuonna 2019 mitattu matalampaa osallisuutta cissukupuolisiin nähden, ja ero kasvoi entisestään korona-aikana. Sukupuolivähemmistöön kuuluvien osallisuus saattaa heikentyä herkemmin kuin koko ikäluokan osallisuus. (Leemann & Virrankari, 2022, s.155.)

Vastaajista monet saavat tukea virallisista palvelujärjestelmistä. Ehkä yllättävää tässä aineistossa on terapiassa käymisen yleisyys. Vastaajista 22 (43 %) kertoo saavansa tukea terapeutiltaan. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden käyttö on lisääntynyt 2000-luvun ajan merkittävästi. Suoraa verrantoa ei voi tehdä aikaisempien tutkimusten kanssa, mutta näyttäisi siltä, että nyt tutkimuksen kohteena olleessa joukossa terapiassa käyminen olisi yleisempää kuin ikäluokassa yleensä. (Tilastokeskus i.a.; Forssell, 2022.) Aineistosta ei käy ilmi, mitä kautta terapia on järjestynyt, mutta sen yleisyys kertoo, että ohjautuvuutta on ja terapia koetaan tukea antavaksi. Monet vastaajista kokee, etteivät saa tukea huoltajiltaan. Tuen saamisen eri kysymysten yhteydessä näkyy, että vastaajissa on joi-tain, jotka kokevat, etteivät saa minkäänlaista tukea miltään taholta sukupuolen pohdintaansa.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lasten osallisuus ei toteudu riittävällä tavalla tämän aineiston perustella tarkasteltuna. Toimenpiteitä osallisuuden edistä-miseksi tarvitaan (Hämäläinen, 2008; Faehnle ym. 2020, s. 46–55). Keskeisiä tekoja olisivat sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten osalta syrjinnän, väki-vallan uhan ja kiusaamisen torjunta, osallisuuden esteiden tunnistaminen ja osal-lisuuden kehittäminen vahvemmaksi. Lisäksi tulisi uudelleen ohjata sellainen ak-tiivisuus, mikä vahingoittaa muita ihmisiä (Faehnle ym. 2020 s.51; Lehtonen ym., 2024).

Alaikäiset ovat monella tapaa riippuvaisia ympäristönsä tarjoamista resursseista, ja sillä on vaikutusta heidän osallisuuskokemuksiinsa (Venninen ym., 2010). Tä-män aineiston perusteella sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret ovat haas-teellisessä tilanteessa, mutta hyvin sitkeitä pyrkimyksissään. He hakeutuvat lä-hellä oleviin auttamisjärjestelmiin, yrittävät asioida eri yhteyksissä peloistaan huolimatta, mutta peräänkuuluttavat aikuisilta emotionaalista kannattelua, hyviä vuorovaikutustaitoja ja vallan sekä valtuuksien käyttämistä sukupuolivähemmis-tönuorten tilanteen parantamiseksi. Saman asian toteaa juuri julkaistu THL:n tut-kimus transnuorten tyytyväisyydestä elämään (Sares-Jäske, 2024).

Sukupuolivähemmistöjen institutionaalisessa osallisuudessa on häiriötekijöitä, jotka liittyvät organisaatiokulttuureihin, käytänteisiin sekä henkilötietojen kautta

asiointiin. Terveysthuollon asiointissa tämän aineiston perusteella oli hankaluuksia. Terveysthuolto on keskeinen ympäristö, jossa alaikäisetkin asioivat itsenäisesti ja henkilötunnuksensa avulla. Terveysthoidon näkökulmasta sukupuolen moninaisuutta on tutkimuksessa käsitelty paljon niin lääketieteen kuin hoitotieteen näkökulmista. Haasteet eri asiakkuuksissa tulevat toistuvasti esiin kaikissa tutkimuksissa (mm. Lopenen, 2021; Åberg, 2022; Uisma, 2020).

Sukupuolen moninaisuuden haasteet suhteessa osallisuuteen tulevat näkyviin tässä aineistossa kaikilla osallisuuden kehillä (Kuvio 1). Sukupuolen moninaisuus näkyy haasteina vertaissuhteissa. Haasteita ovat kiusaaminen, väkivallan uhka ja puhumattomuus. Kohtaamisen instituutioissa (Salminen, 2021) osallisuus-haasteet näkyvät vastaajien mukaan koulujen fyysisissä ympäristöissä, ilmapii-rissä ja nimeen liittyvissä käytänteissä.

8.2 Odotukset henkilötunnusta kohtaan

Toisena tutkimuskysymyksenä oli ”Mitä odotuksia sukupuolivähemmistöön kuuluvilla nuorilla on henkilötunnuksen sukupuolimerkintään?” Vastaajista (N=51) 78 % vaihtaisi henkilötunnuksensa, mikäli se olisi mahdollista. Henkilötunnuksen sukupuolittavaa rakennetta kuitenkin kritisoitiin ja vastaajat kannattivat suhteellisen vahvasti määrittämätöntä muun sukupuolista (39 %) henkilötunnusta, jos sen käyttäminen olisi mahdollista. Kouluterveyskyselyn 2023 sukupuolivähemmistöjä koskevan raportin (Lehtonen ym., 2024 s. 12) yhtenä näkökulmana mainitaan niin kutsutun kolmannen sukupuolen käyttöönoton mahdollisuuksien selvittäminen. Raportti päättyy suositukseen selvittää myös alaikäisten sukupoli-vähemmistöön kuuluvien juridisen sukupuolen muuttamisen mahdollisuus. Täysi-ikäisyysvaatimus henkilötunnuksen muutokselle on ongelmallinen, koska se on ristiriidassa sekä yhdenvertaisuuslain ja perustuslain kanssa (Lepistö, 2023). Avoimissa vastauksissa käsiteltiin sukupuolitettuja rakenteita häiritse-vänä tekijänä kaiken kaikkiaan.

Henkilötunnuksen muutoksen kannatus on ymmärrettävä, koska vastaajajou-kossa niin moni haaveili (21 vastaajaa 41,2 %) sukupuolen korjauksesta ja moni

oli edistänyt sitä jo aika pitkälle (22 vastaajaa, 43,1 %). Etunimen muutos oli monella jo tehty tai vireillä, osalla myös lääketieteelliset hoidot alkaneet. Erilaisten asioimistilanteiden yhteydessä esiintyi haasteita todistaa henkilöllisyytensä uskottavalla tavalla ja asiointitilanteet aiheuttivat vastaajille pulmia. Sopiva ikä vaihtaa henkilötunnus sai vastauksia tässä kyselyssä välille 6–18 vuotta. Sanna Koulu (2022) viittaa selvityksessään samaan ymmärrykseen, että jo varsin varhain väärin sukupuolittaminen voi aiheuttaa haittaa lapselle. Koulu (2022) kuitenkin tarkastelee asiaa kolmen eri vaihtoehdon näkökulmasta. Jos lapsi saa identiteettiinsä huoltajiltaan tukea, henkilötunnuksen muuttaminen ei olisi juridinen ongelma. Jos taas tilanne olisi se, että lapsella olisi toimeenpanovaltaa käynnistää henkilötunnuksen muutosprosessi, mutta ei saisi tukea identiteetilleen kotona, voisi lapsi jäädä vaille riittävää tietoa henkilötunnuksen muutoksen vaikutuksista. Mikäli huoltaja voisi hakea henkilötunnuksen muutosta pienelle lapselle, voisi olla haasteellista varmistua, että kyse on lapsen omasta tahdosta. (Koulu, 2022.) Tässä aineistossa huoltajien tuki oli merkittävän vaihtelevaa. Huoltajan tehtävistä on säädetty lailla (L 361, 4§). Huoltajan tehtävänä on turvata lapsen kehitys ja hyvinvointi. Ennen päätöksen tekemistä huoltajan on kuitenkin kuultava lasta ja otettava huomioon lapsen mielipide ja toivomukset. Huoltajan on myös kerrottava lapselle päätösten sisältö ja niiden vaikutukset. Tässä aineistossa tuli esiin sukupolvien välisen keskustelun ohuus. Jos huoltajien tuki olisi keskeistä henkilötunnuksen muutoksessa alaikäistä koskien, syntyisi tilanne, että vain osa sukupuolivähemmistöön kuuluvista nuorista voisi vaihtaa henkilötunnuksensa, useamman siitä hyötyessä. Vastaajat selvästi pyrkivät keskusteluyhteyteen aikuisten kanssa ja esittivät siihen edistämiskeinoja.

9 POHDINTA

9.1 Tuen tarve ja kiinnittyminen

Omasta sukupuolikokemuksesta kertominen, toisin sanoen kaapista ulos tuleminen, on iso prosessi (Jantunen, 2014; Taavetti ym., 2020). Tästä aiheesta ei ollut kyselyssä suoraa kysymystä, mutta tätäkin aihetta on käsitelty monessa avovastauksessa eri kysymysten alla. Ulostulemisella on suuri merkitys osallisuudelle, minkä vastaajat selvästi tuntevat tiedostavan. Vastaajat haluavat leimaamatonta keskustelua aikuisten kanssa. He toivovat aidosti tukea tilanteeseensa, ilman, että joutuvat puolustamaan itseään. Vaikuttaisi siltä, että vastaajat kaipaavat aikuiselta asettumista enemmän heidän tunneprosessiinsa kuin vaihdella mielipiteitä sukupuolen moninaisuudesta. Aikuisten tiedostamattomat defenssit saattavatkin olla yksi tekijä, josta lapsille syntyy käsitys ymmärryksen ja hyväksynnän puutteesta. Vaikeista kokemuksista huolimatta moni vastaajista ymmärtää aikuisten puutteita hyvin sensitiiviselläkin otteella. Syntyy vaikutelma, että lapset kannattelevat aikuisten tunneprosesseja lähes ammattimaisesti. Aineistossa ei ole mitään sellaista sisältöä, jossa aikuisia mitätöitäisiin tai halveksuttaisiin. Aikuisten toimintaa kritisoidaan, mutta vuorovaikutusta aikuisiin halutaan ylläpitää ja kehittää, jotta aikuiset voisivat tukea sukupuolivähemmistöön kuuluvia paremmin. Tarve tukeen näyttäisi olevan, eikä sitä yritetä peitellä. Sukupuolikokemuksesta halutaan kertoa aikuiselle ja kertomistilanteesta halutaan mahdollisimman onnistunut. Keskustelun vähyydestä kertoo osaltaan myös se, että 22 % vastaajista (11 vastaajaa) ei osaa sanoa, saisivatko he huoltajiltaan tukea henkilötunnuksen muutokseen vai eivät. Kysymyksen asettelussa ei viitata varmistettuun tietoon, vaan kysymys on esitetty konditionaalissa; jos olisi mahdollisuus, saisitko tukea. Melko iso osa vastaajista ei osaa arvioida huoltajien toimintaa tällaisessa tilanteessa. Merkityksellisintä ehkä ei ole se, miten aikuinen tilanteessa toimisi vaan se, miten lapsi kykenee tunnistamaan ja tiedostamaan huoltajan ajatuksia ja mahdollisia reaktioita. Dialogisessa ympäristössä arvot ja asenteet tulevat helpommin tunnistetuksi. Saattaa olla, että tämä vastaus kertoo myös yleisemmästä tunnepuheen vähyydestä perheissä. Samansuuntainen tulos on saatu vuoden 2023 kouluterveyskyselyssä 8. ja 9. -luokkalaisten osalta (Lehtonen ym., 2024,

s.10). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvilla nuorilla oli huonompi keskusteluyhteys vanhempiinsa kuin cissukupuolisilla, heteronuorilla ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla.

Yhteiskunnallisen osallisuuden yksi käytetyimmistä mittareista on työelämään sijoittuminen ja työsyryntään liittyvät selvitykset. Jukka Lehtonen (2014) on tutkinut transtaustaisten henkilöiden työelämään sijoittumista ja kokemuksia työelämästä. Lehtonen on todennut aineistonsa pohjalta, että transsukupuoliset henkilöt olivat työsuhteessa muita ryhmiä harvemmin. Sukupuolivähemmistöön kuuluvat ihmiset Lehtosen aineistossa vastasivat asenteiden vaikuttaneen heidän opiskelualaansa ja urasuunnitelmiin. Työtyytyväisyys oli myös tällä ryhmällä alhaisempaa (Lehtonen, 2014). Työolobarometrin 2022 mukaan sukupuoleen perustuvista syrjintähavainnoista 17 % kohdistui trans- tai muunsukupuolisiin (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2023, s. 55). Tämän opinnäytetyön aineistossa työelämän kysymykset eivät nousseet esiin. Lehtosen tutkimuksen valossa kuitenkin näyttäisi siltä, ettei osallisuuden yhteiskunnallinen taso näyttäytytä täysin ongelmattomana sukupuolivähemmistöön kuuluvien näkökulmasta. Henkilötunnus on yksilöintitunnus, jonka avulla hakeudutaan koulutukseen, laaditaan työsopimuksia ja saadaan työtodistuksia. Avoimeksi vielä jää, olisiko sukupuolimerkinnän nykyistä varhaisemmalla muutoksella mahdollisuus saada aikaan myönteisiä vaikutuksia myös sukupuolivähemmistöön kuuluvien alaikäisten koulutus- ja työelämäpolkuihin. Jos näin olisi, sillä olisi vaikutuksia sekä yksilön osallisuuteen että yhteiskunnan tuottavuuteen.

9.1 Jatkotutkimusaiheet

Tämän aineiston pohjalta näkisin, että erityisesti työnantajaorganisaatioiden toimet voisivat olla vaikuttavia sukupuolivähemmistöön kuuluvien lasten tilanteen parantamiseksi. Työnantajaorganisaatiot tavoittavat valtaosan aikuisväestöstä ja suurimmassa osassa organisaatioita on edes jonkinlaisia asiakaspalvelutehtäviä ja lähes kaikki organisaatiot rekrytoivat henkilökuntaa. Työlainsäädäntö edellyttää yhdenvertaisuutta, josta työnantaja vastaa. Asiakaspalvelun toimivuus luo yrityskuvaa ja on monesti myös keskeinen osa myyntikatteen muodostumisen

prosessia. Vähemmistöosaaminen on yksi osaamisalue, jonka hallitsemisesta organisaatio hyötyy. Vähemmistöosaamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä heteronormatiivisten arvojen ja asenteiden purkamista palvelujärjestelmissä, jotka tuottavat haasteita sukupuolivähemmistöille (Korhonen, 2020 s. 50). Osaamisen kasvu hyödyttäisi sukupuolivähemmistöön kuuluvia lapsia kahdesta suunnasta; mahdollisesti heidän huoltajansa saisivat koulutusta työpaikoillaan, jolloin keskustelut kotona voisivat helpottua ja toisaalta asiakaspalvelutehtävissä olevat osaisivat kohdata sukupuolivähemmistöön kuuluvat ammattimaisemmin.

Tutkimuksen kautta olisi hyvä saada lisää tietoa, miten sateenkaarivähemmistön sukupolvisuhteita voitaisiin tukea ja vahvistaa. Sukupolvisuhteiden merkitys näytetään tässä aineistossa keskeisenä. Näkemys on laajempi kuin lapsivanhempi suhteen vahvistaminen ja tarkoittaa kahden eri sukupolven ihmisten suhteita toisiinsa.

Aineistosta piirtyy kuva, että aineistossa käsitellään kahta lähekkäistä ilmiötä, jolla on kaksi eri tasoa. Toisaalta kyse on suorasta henkilökohtaisesta kytköksestä, millä tavoin yksilö haluaa itseään tulkittavan ja sukupuolitettavan. Toisaalta kyse on laajasta yhteiskuntafilosofisesta näkemyksestä, missä kyseenalaistuu sukupuoleen perustuva erottelu missä tahansa yhteydessä. Nuorten suhdetta sukupuolittavaan yhteiskuntajärjestelmään voisi selvittää laajemmin tutkimuksen avulla.

9.2 Opinnäytetyön hyöty työelämälle ja ammatillinen kehittyminen

Tämän opinnäytetyön hyöty työelämälle ei rakennu yksittäisen organisaation yksittäisten tapahtumien ympärille. Alaikäisten erityinen huomioiminen yhteiskunnassa ja sen palveluissa koskettaa kaikkia niitä aloja, jossa alaikäiset ovat asiakaina. Osallisuus koskettaa myös kaikkia yhteiskunnan rakenteellisia tasoja, osallisuuden rakentaminen ei ole yksistään asiakasrajapinnassa työskentelevien kysymys. Etenkin kuntien ja valtion kaikissa toimielimissä tulisi arvioida päätösten lapsivaikutuksia, silloinkin, kun laki ei sitä edellytä (Iivonen & Pollari, 2022). Tässä

opinnäytetyössä esiin nostettuja tuloksia voidaan hyödyntää palvelumuotoilussa ja päätöksenteossa kaikkialla, jossa kohdataan alaikäisiä.

Opinnäytetyön tulosten todellinen hyödyntäminen riippuu siitä, miten onnistunutta on siihen liittyvä viestintä ja tulosten juurruttaminen. Tämän opinnäytetyön tulosten osalta on valmistunut nuorille kohdennettu video, jota on tarkoitus levittää samoissa sosiaalisen median kanavissa, missä aineistonkeruu suoritettiin. Tähän tarvitaan tueksi kumppanuusorganisaatioiden toimia. Lisäksi kumppanuusorganisaatioiden edustajille lähetetään koko opinnäytetyö. Tuloksista on esittänyt kiinnostuksensa myös Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, ja he tulevat saamaan valmiin opinnäytetyön käytettäväkseen. Translasten ja nuorten perheet ry:n jäsenille sekä organisaation mediaa seuraaville tahoille järjestetään verkko-seminaari vuoden 2024 aikana. Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää järjestön asiantuntijatyössä, vertaistoiminnan järjestämisessä sekä koulutustoiminnassa. Lisäksi alustavasti on sovittu luoda aihetta käsittelevä kirjoitus Diakonia-ammattikorkeakoulun Dialogi -verkkosivustolle yhdessä opinnäytetyön ohjaajien kanssa. THL:n luvalla käytettyä Osallisuusindikaattoria hyödynnettiin osana tätä opinnäytetyötä ja siitä saatu laskentatulos on raportoitu Lars Leemannille 3.1.2024.

Opinnäytetyö liittyy YAMK-tutkintoon, jonka aihe on Vaikuttava asiakas- ja palveluohjaus sosiaali- ja terveysalalla. Tutkinnon ydinsisällöt ovat eriarvoisuus ja osallisuuden edistäminen, rakenteellinen työ, yhteisöjen ja verkostojen kehittäminen, asiakas- ja palveluohjauksen työkäytäntöjen kehittäminen sekä asiakas- ja palveluohjauksen tuloksellisuuden ja vaikutusten arviointi (Diakonia-ammattikorkeakoulu i.a.). Diakonia-ammattikorkeakoulun YAMK-tutkinnon osaamisalueet muodostuvat alan ja lähialojen käsitteiden ja ilmiöiden osaamisesta, tiedonhankinta ja -hallintaosaamisesta, viestinnästä, ongelmanratkaisuosaaamisesta ja alan asiantuntijatehtävissä toimimisesta, ammatillisen vuorovaikutuksen ja johtamisen osaamisesta, yhteiskunnallisesta ja eettisestä osaamisesta sekä itseohjautuvuudesta ja oppimisesta (Diakonia-ammattikorkeakoulu i.a.) Opinnäytetyön aihevalinta on koulutuksen sisältöä vastaava. Opinnäytetyön tekeminen syvensi omaa ammatillista näkemystäni osallisuudesta, yhdenvertaisuudesta ja vähemmistöjen yhteiskunnallisesta asemasta, näihin liittyvistä oikeudellisista, sosiaalisista,

eettisistä ja osallisuutta tukevista näkökulmista. Opinnäytetyön prosessi sekä sitä tukevat opintokokonaisuudet (viestintä ja kirjoittaminen, tutkimusmenetelmäkursit sekä tiedonhankinta) vahvistivat tutkimuksellista osaamistani. Erityisesti opinnäytetyön prosessi vahvisti omaa ajattelua, minkä sivutuotteena syntyi merkittävä määrä yhteiskuntakritiikkiä ja tarve suojella lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista kaikkialla, missä vain voi.

LÄHTEET

- A 60/1991. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 21.8.1991/ A60. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>
- A 69/1991. Yleissopimus lapsen oikeuksista https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2
- Aalto, M., Palkoaho M. (20.1.2020) Lipuntarkastaja ryhtyi äidin kanssa väitteeseen lapsen sukupuolesta – HSL ei aio muuttaa tarkastus-käytäntöään. *Helsingin Sanomat*. https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009338472.html?share=dd73e84a41b142669eee0d9d89edd2a6&fbclid=IwAR1TbVallTm8Ako6LaPco8-WND_eM31x_CQZpU-VjdAszFOvkpb5efroH0ro
- Aalto-Setälä, T., Huikko, E., Appelqvist-Schmidlechner, K., Haravuori, H., & Marttunen, M. (2023). *Kouluikäisten mielenterveysongelmien tuki ja hoito perustason palveluissa: Opas tutkimiseen, hoitoon ja vaikuttavien menetelmien käyttöön*. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140590/OHJ2020_006%20verkko%20u.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Alanen, O. (10.8.2021). *Nuoren identiteetti rakentuu myös sosiaalisessa mediassa – somea tulee kehittää yhdessä entistä paremmaksi*. <https://www.tietoevry.com/fi/blogi/2021/07/nuoren-identiteetti-rakentuu-myos-sosiaalisessa-mediassa--somea-tulee-kehittaa-yhdessa-entista-paremmaksi/>
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino. Tampere.
- American psychological association APA (6.6.2023) *Understanding Transgender People, Gender Identity and Gender Expression* <https://www.apa.org/topics/lgbtq/transgender>

- Amnesty (30.9.2022). *Uusi translaki ei saa sivuuttaa lapsia ja nuoria*.
<https://www.amnesty.fi/uusi-translaki-ei-saa-sivuuttaa-lapsia-ja-nuoria/>
- Boskey, E. R., & Marron, J. M. (2019). Identification before prescription: Necessary Changes for the Support of Transgender Youth. *The American Journal of Bioethics*, 19(2), 78–80.
- Campo-Engelstein, L. (2019). A Two-Pronged approach to minimizing harms for transgender youth: Medical interventions and social interventions. *The American Journal of Bioethics*, 19(2), 85–87.
<https://doi.org/10.1080/15265161.2018.1557290>
- Cunningham, G. B., Buzuvis, E., & Mosier, C. (2018). Inclusive spaces and locker rooms for transgender athletes. *Kinesiology Review*, 7(4), 365–374. <https://doi.org/10.1123/kr.2017-0062>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. (i.a.). *Haluatko palveluohjauksen ammattilaiseksi?* Saatavilla 9.3.2024. <https://www.diak.fi/hakeminen/koulutukset/yamk/vaikuttava-asiakas-ja-palveluohjaus-sosiaali-ja-terveysalalla/>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. (i.a.). Osaamisen arviointi YAMK. Saatavilla 9.3.2024. [Diak Osaamisen arviointikriteerit YAMK.pdf](#)
- Digi- ja väestövirasto. (i.a.). *Henkilötunnus*. Saatavilla 9.1.2023.
<https://dvv.fi/henkilotunnus>
- Duodecim Terveysportti Toimia-tietokanta. (4.7.2022). *Osallisuusindikaattori*.
<https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/tmi/article/tmm00202?toc=802599>
- ECRI, European Commission against Racism and Intolerance, CRI 38 (2019). *Version finnoise. Suomea koskeva raportti* <https://rm.coe.int/fifth-report-on-finland-finnish-translation-/1680972fa8>
- Elo, S., Kajula, O., Tohmola, A., & Kääriäinen, M. (2022). Laadullisen sisälönanalyysin vaiheet ja eteneminen. *Hoitotiede*, 34(4), 215–225.
- Eskola, J., & Suoranta, J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen, e-kirja*. Vastapaino, Tampere

- Faehnle, M., Hannonen, P., Hapuoja, A., Turunen, I., & Terämä, E. (2020). *Saa kuulua! Oivalluksia osallisuuden edistämiseen kaupungeissa ja kunnissa*. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162678/1_Saa_kuulua_Oivalluksia_osallisuuden_edistamiseen_kaupungeissa_ja_kunnissa.pdf?sequence=1
- Forssell, M. (2022). *Lasten ja nuorten mielenterveysperusteinen tutkimus ja hoito 2020: Lähes joka viidennellä 18–22-vuotiaalla oli mielenterveyteen liittyvä käynti julkisessa terveydenhuollossa vuonna 2020. Tilastoraportti. THL*. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144513/TR_21_2022_Lasten%20ja%20nuorten%20mielenterveysperusteiset%20k%C3%A4ynnit%202020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hautamäki T., (7.12.2023). Sukupuoliasioista tuli yksinvaltiaille pakkomielle – antigender-liikkeet verkostoituvat joka suunnalla. *Ulkopolitiikka. Aikakauslehti politiikasta, taloudesta ja kansainvälisistä ilmiöistä*. 4/2023. <https://ulkopolitiikka.fi/lehti/4-2023/sukupuoliasioista-tuli-yksinvaltiaille-pakkomielle-antigender-liikkeet-verkostoituvat-joka-suunnalla/>
- Heinonen, L., Suominen, T., Mattila, A., & Kylmä, J. (2013). Transsukupuolisten henkilöiden elämäntyytyväisyys ennen sukupuolen korjausprosessia, sen aikana ja sen jälkeen. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 50(1), 5–20. <https://journal.fi/sla/article/view/8000/6092>
- Hellen, M. (2009). Transgender children in schools. *Liminalis: journal for sex/gender emancipation and resistance*, 81–99. <https://research.gold.ac.uk/id/eprint/3531/>
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (1997). *Tutki ja kirjoita*. Tammi. Hoitotyön tutkimussäätiö. (i.a.). *Tutkimustiedon hakeminen*. Saatavilla 15.9.2023. <https://www.hotus.fi/tutkimustiedon-hakeminen/>
- Honkanen, K., & Savola, S. (2018) *Lapsivaikutusten arviointi (LAVA) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma, THL*. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136377/PP_LAVA_prosessikuvaus_vihr_lape_ilme.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Honkatukia, P., Kallio, J., Lähde, M., & Mölkänen, J. (2020). *Omana itsenä osa yhteiskuntaa: Itsenäistyvät nuoret aikuiset kansalaisina. ALL-YOUTH-tutkimushanke* <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/123861/978-952-03-1731-7.pdf>
[https://tasa-arvo.fi/documents/25249985/122229367/Satu+Majlander+Sateenkaarinuorten+hyvinvointi+-+tuloksia+kouluterveyskyselyst%C3%A4+\(pdf\).pdf/0acdc469-0ee5-9224-cf7e-b1bf99f3a6ea/Satu+Majlander+Sateenkaarinuorten+hyvinvointi+-+tuloksia+kouluterveyskyselyst%C3%A4+\(pdf\).pdf?t=1653910567078](https://tasa-arvo.fi/documents/25249985/122229367/Satu+Majlander+Sateenkaarinuorten+hyvinvointi+-+tuloksia+kouluterveyskyselyst%C3%A4+(pdf).pdf/0acdc469-0ee5-9224-cf7e-b1bf99f3a6ea/Satu+Majlander+Sateenkaarinuorten+hyvinvointi+-+tuloksia+kouluterveyskyselyst%C3%A4+(pdf).pdf?t=1653910567078)
- Hughes, L. D., Dowshen, N., Kidd, K. M., Operario, D., Renjilian, C., & Gamarel, K. E. (2022). Pediatric Provider Perspectives on Laws and Policies Impacting Sports Participation for Transgender Youth. *LGBT health*, 9(4), 247–253. <https://www.liebertpub.com/doi/epdf/10.1089/lgbt.2021.0392>
- Hämäläinen, J. (2008). Nuorten osallisuus. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*, 9, 13–34. <https://journal.fi/sosiaalipedagogiikka/article/view/120849>
- ICD-10. (Version 2019). *F 64 Transsexualism*. <https://icd.who.int/browse10/2019/en#/F64.0>
- livonen, E., & Pollari, K. (2022). Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä kunnassa. *Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:4* https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163900/VNK_2022_4.pdf?sequence=1
- Isola, A. M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (toim.). (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Jantunen, J. H. (2014). Kaapin ovet selällään: vuorovaikutuksen heteronormatiivisuutta rikkomassa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 10 (Huhtikuu). <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/43240/kaapinovetse-lallaanvuorovaikutuksenheteronormatiivisuuttarikkomassa.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Jaskari, O., & Keski-Rahkonen, A. (2021). Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. *Duodecim*, 2021;137 (17):1781-8 <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/dc22fd78-74d3-4981-aa7f-7e1c600a13da/content>
- Jauhola, L., Siltala, J., & Nieminen, K. (2022). "Että puututtaisiin konkreettisesti" Seurantaselvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-482-4>
- Jones, B. A., Arcelus, J., Bouman, W. P., & Haycraft, E. (2017). Sport and Transgender People: a Systematic Review of the Literature Relating to Sport Participation and Competitive Sport Policies. *Sports medicine*, 47, 701–716. <https://link.springer.com/article/10.1007/s40279-016-0621-y>
- Järviö, N. (2018). *Polkuja suomalaiseen tasa-arvoon? Kansalaistoiminta, Tahdon2013 ja translaki*. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4599-4>
- Kallinen, S. (2016). *Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma KASTE 2012–2015-Loppuraportti*. Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3699-7>
- Kallio, K. P., Korkiamäki, R., & Häkli, J. (2015). Myönteinen tunnistaminen–näkökulma hyvinvoinnin edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen. Teoksessa J. Häkli, KP. Kallio, & R. Korkiamäki (toim.). *Myönteinen tunnistaminen*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja, 171, (s.9–36). https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myonteinen_tunnistaminen.pdf
- Kaltiala, R. (2023). Gender-Affirming Care Is Dangerous. I Know Because I Helped Pioneer It. *The Free Press* 30.10.2023. <https://www.thefp.com/p/gender-affirming-care-dangerous-finland-doctor?s=09&fbclid=IwAR04v32VDIU3S6Mdj6-gcjJ86ZAvKhcpqfGeCLgF4nk-TFrEp2YtzwjPqwQ>
- Kaltiala-Heino, R., Mattila, A., Kärnä, T., & Joutsenniemi, K. (2015). Sukupuoli-identiteetin diagnosoiminen. *Duodecim* 2015; 131 (4):367–71. <https://www.duodecimlehti.fi/duo12092>

- Kaltiala-Heino, R., Työläjäarvi, M., & Suomalainen, L. (2018). Kun sukupuoli on nuorelle ongelma. *Duodecim* 2018;134(20):2041–6.
<https://www.duodecimlehti.fi/duo14555>
- Kamula-Enqvist, E. (2017). ”Sinun sukupuolesi on minulle totta” näkökulmia sukupuoleen ja sukupuolen moninaisuuteen lapsuudessa. *Pro gradu - tutkielma. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.*
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201704123821>
- Kansallinen lapsistrategia. (2021). *Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea.* Komiteamietintö. Valtioneuvosto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5>
- Kansalaisaloite.fi. (6.4.2021) Oikeus olla -kansalaisaloite oikeudenmukaisemman translain puolesta. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/8320>
- Keiski, R. L., Hämäläinen, K., Karhunen, M., Löfström, E., Näreaho, S., Varantola, K., Spoof, S-K., Tarkiainen, T., Kaila, E., & Aittasalo, M. (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023.* Tutkimuseettinen neuvottelukunta ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Ketokivi, M. (2009). *Tilastollinen päättely ja tieteellinen argumentointi*, e-kirja. Gaudeamus
- Kettunen, J., Kärki, A., Näreaho, S., & Päällysaho, S. (2019). Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. *Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry.* <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf? t=1578480382>
- Kivinen, T., Vanjusov, H., & Vornanen, R. (2020). Asiakkaan ääni–osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet. *Uudistuva sosiaali- ja terveysala 2020*, 267–293. *Tampereen yliopisto.* <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>

- Korhonen, K. (2020). *Verkkovertaistuki yhteisösosiaalityön keinona: Kokemuksia sateenkaari-ihmisten välisestä vertaistuesta Sinuiksi-chatissä*. Pro gradu -tutkielma. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/23263/urn_nbn_fi_uef-20201106.pdf
- Korkiamäki, R., & Ellonen, N. (2010). Ikätoverisuhteet sosiaalisina resursseina yläkouluiässä. *Nuorisotutkimus*, 28(3), 18–35. https://www.researchgate.net/profile/Riikka-Korkiamaeki-2/publication/304658163_Ikatoverisuhteet_sosiaalisina_resursseina_ylakouluissa/links/5776373308aeb9427e275798/Ikaetoverisuhteet-sosiaalisina-resursseina-ylaekouluaessae.pdf
- Korkiamäki, R., Häkli, J., & Kallio, K. (toim.). (2015). Myönteinen tunnistaminen. *Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 90*. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myonteinen_tunnistaminen.pdf
- Koulu, S. (11.2.2022). Selvitys sukupuolen oikeudellista vahvistamista koskevan sääntelyn vaikutuksista lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. *Translaki, asiakirjat, muut lausunnot*. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/25ab4c83-56cb-4d70-84ec-4d0b8ff2476e/b8e00a7f-8122-4592-95fd-1f41bac45f02/MUIS-TIO_20220218103454.pdf
- L 55/2001. Työsopimuslaki 26.1.2001/55. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010055>
- L 361/1983. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#L2P9>
- L 410/2015. Kuntalaki. 10.4.2015/410. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kuntalaki#O2L5P23>
- L 417/2007. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- L 442/1999. Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990442>
- L 515/2003. Rikoslaki 19.12.1889/515. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L3>

- L 540/2018. Varhaiskasvatustalaki 13.7.2018/540. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>
- L 563/2002. Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/563. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020563>
- L 609/1986. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- L 611/2021. Laki hyvinvointialueesta. 29.6.2021/611. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2021/20210611#P32>
- L 628/1998. Perusopetuslaki 21.8.1998/628. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perusopetuslaki#L8P47a>
- L 661/2009. Laki väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmenne palveluista 21.8.2009/661. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090661>
- L 731/1999. Perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P10>
- L 1050/2018. Tietosuojalaki 5.12.2018/1050. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050#L5P29>
- L 1214/2020. Oppivelvollisuuslaki 31.12.2020/1214. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2020/20201214>
- L1285/2016. Nuorisolaki 21.12.2016/1285. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>
- L1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. (i.a.). *Lava lapsivaikutusten arviointi*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla 9.2.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136377/pp_lava_prosessivaus_vihrlape_ilme.pdf?sequence=1
- Lapsiasiavaltuutettu. (i.a.). *YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit*. Saatavilla 25.9.2023. <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

- Lastensuojelun Keskusliitto. (i.a.). *Sopimuksen yleisperiaatteet*. Saatavilla 25.9.2023 <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/sopimuksen-yleisperiaatteet/#:~:text=Lapsen%20edun%20ensisijaisuuden%20velvoite%20%283%20artikla%201%20kohta%29,toimenpiteit%C3%A4%20kaikissa%20lapsia%20koskevissa%20viranomais-ten%20toimissa%20ja%20p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6ksiss%C3%A4>.
- Leemann, L., Martelin T., Koskinen S., Härkänen T., & Isola A-M. (2021). Development and Psychometric Evaluation of the Experiences of Social Inclusion *Scale* teoksessa *Journal of Human Development and Capabilities*, 23:3, 400–424. <https://doi.org/10.1080/19452829.2021.1985440>
- Leemann, L., & Virrankari L. (2022). Nuorten osallisuuden kokemus ja siinä tapahtuneet muutokset vuonna 2019–2021: ovatko erot kasvaneet koronaepidemian aikana? Teoksessa *Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan. Nuorten elinolot -vuosikirja 2022*. M., Kekkonen, M., Gissler, P., Känkänen, A-M., Isola (toim.) THL. (s. 152–166). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-937-5>
- Lehtonen, J. (2014). Ei-heteroseksuaalisten ja transnuorten kokemukset työelämästä. *Työelämän tutkimus*, 12(3), 302–308. <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87149/46077>
- Lehtonen, J., Majlander, S., Sares-Jäske, L., Jehkoi, A., & Luopa, P. (2024). *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 8.-ja 9-luokkalaisten hyvinvointi: Kouluterveyskysely 2019–2023*. Tutkimuksesta tiivistä 13/2024. THL. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-279-2>
- Lehtonen, S. (2021). *Epätietoista odottelua ja puuttuvaa informaatiota: Sukupuoltaan korjaavien suomalaiseen sukupuolenkorjausprosessiin liittyvät tiedontarpeet ja tietokäytännöt*. [Pro Gradu tutkielma, Tampereen yliopisto]. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/134565/LehtonenSanna.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

- Lepistö, L. L. (2023) *Sukupuolen vahvistamisesta annettu laki lasten oikeuksien näkökulmasta*. [Kandidaatin tutkielma, Tampereen yliopisto].
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/148161/Le-pist%C3%B6Linda-Lotta.pdf?sequence=2>
- Loponen, I. (2021). *Navigointia terveydenhuollossa: sukupuolivähemmistöjen kokemuksia yleisestä terveydenhuollosta ja sukupuolen korjausprosessista* [Pro Gradu, Jyväskylän yliopisto].
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202106173825>
- Lääkäriliitto. (i.a.). Sukupuoli-identiteetin erilaiset ilmentymät. Saatavilla 24.2.2024. <https://www.laakariliitto.fi/laakaran-etiikka/hoidon-erityis-kysymyksiä/sukupuoli-identiteetin-erilaiset-ilmentymät/>
- Madrigal-Borloz, V. (2021). Reports on gender: The law of inclusion & practices of exclusion. *United Nations Human Rights. A/HRC/47/27*.
https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Sexual-Orientation/IESOGI/Reports_on_Gender_Final_Summary.pdf
- Mattila, M., Paaso, E. (2003). *Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Otot ja otantamenetelmät*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/kyselylo-make/laatiminen/>
- Metsämuuronen, J. (2001). *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. Methelp.
Mielenterveystalo (i.a.). *Sukupuoli-identiteetti ja transsukupuolisuus*. Saatavilla 9.2.2024. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/seksuaalisuus-sukupuoli/sukupuoli-identiteetti-ja-transsukupuolisuus>
- Mieli ry. (2022). *Suojatekijät vahvistavat, riskitekijät heikentävät mielenterveyttä*.
<https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mita-mielenterveys-on/suojatekijat-vahvistavat-riskitekijat-heikentavat-mielenterveytta/>
- Hoppu, O., (i.a.). *Rakenteellisen syrjinnän kokemuksia*. Rakenteellisen syrjinnän muotoja -yhteenveto. Tietoja syrjinnästä hanke. Työpajatuloksia. Oikeusministeriö. Saatavilla 6.2.2023. https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/95855137/FI-rakenteellisen-syrjinnan-kokemuksia.pdf/bcad0ee9-7794-9a28-9b73-25f255f221a1/FI-rakenteellisen-syrjinnan-kokemuksia.pdf?t=1672235076959&fbclid=IwAR2Hbv_VaX-btZsn8R1US3cEPoyPlwTUBrpt0YyJ8GEELI3UxAySSX14SBqM

- Oikeusministeriö. (i.a.). *Mitä yhdenvertaisuudella tarkoitetaan?* Saatavilla 23.1.2023 <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>
- Oikeusministeriö. (2022). ”*Että puututtaisiin konkreettisesti*”. *Seurantaselvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksesta eri vähemmistöryhmiin*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita. 2020:10. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164248/OM_2022_10_SO.pdf
- Oikeusministeriö. (14.11.2023). *Demokratiaa sekä lasten ja nuorten osallistumista vahvistetaan – työryhmä asetettu*. Tiedote 14.11.2023. <https://oikeusministerio.fi/-/demokratiaa-seka-lasten-ja-nuorten-osallistumista-vahvistetaan-tyoryhma-asetettu>
- Olson, K. R., Durwood, L., Horton, R., Gallagher, N. M., & Devor, A. (2022). Gender identity 5 years after social transition. *Pediatrics*, 150(2) 1-7. <https://doi.org/10.1542/peds.2021-056082>
- Opetushallitus. (i.a.). *Perusopetuksen opetussuunnitelman ydinasiat*. Saatavilla 6.2.2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-ydinasiat>
- Opetushallitus. (i.a.). *Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnittelu*. Saatavilla 26.1.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnittelu>
- Osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke–Sokra. (2023). *Osallisuuden edistäjän opas*. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146717/URN_ISBN_978-952-408-088-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- PALKO (2020). *Sukupuoli-identiteetin variaatioista johtuvan dysforian lääketieteelliset tutkimus- ja hoitomenetelmät*. Palveluvalikoimaneuvoston valmistelumuistio. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla 4.2.2023 https://palveluvalikoima.fi/documents/1237350/22895008/Valmistelumuistio_sukupuoli-identiteetin+variaatiot.pdf/991c7413-3bd5-3e9d-52c4-24c4e2a7a9e5/Valmistelumuistio_sukupuoli-identiteetin+variaatiot.pdf?t=1592317702000

- Paternotte, D., & Kuhar, R. (2018). Disentangling and Locating the “Global Right”: Anti-gender Campaigns in Europe. *Politics and Governance*, 6(3), 6–19. <https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/article/view/1557>
- Perustuslakivaliokunta. (2022). Valiokunnan lausunto 77/2022 vp – HE 189/2022 vp. *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi*. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_77+2022.aspx
- Pigozzi F., Bigard X., Steinacker J., Wolfarth B., Badtieva V., Schneider C., Swart J., Bilzon J., Constantinou D., Dohi M., Di Luigi L., Fossati C., Bachl N., Li G., Papadopoulou T., Casasco M., Janse van Rensburg D., Kaux J., Rozenstoka S., Casajus J., Zelenkova I., Ak E., Ulkar B., Arroyo F., Ionescu A., Pedrinelli A., Miller M., Singleton P., Shroff M., Webborn N., Barrett J., Hamilton B., Geistlinger M., Beltrami G., Migliorini S., Dienstbach-Wech L., Bermon S., & Pitsiladis Y., (2022). Joint position statement of the International Federation of sports medicine (FIMS) and European Federation of sports medicine associations (EFSMA) on the IOC framework on fairness, inclusion and non-discrimination based on gender identity and sex variations. *BMJ Open Sport & Exercise Medicine*, 8(1), 1-6 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8739444/pdf/bmjsem-2021-001273.pdf>
- Pihlajamaa, M. (2021). *Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea: Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021*. Oikeusministeriön julkaisuja 2021:26. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163566/OM_2021_26_SO.pdf
- Pohjola, N. (2017). *Lapsen henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuus tarjottaessa tietoyhteiskunnan palveluja suoraan lapselle*. [Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto] <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201709111304>
- Puusa, A., Juuti, P., & Aaltio, I. (2022). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. https://www.gaudeamus.fi/wp-content/uploads/2021/06/064_Laadullisen_tutkimuksen_nakokulmat_ja_menetelmat_Sisallys_verkkoon.pdf

- Pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen ihmistieteiden eettinen toimikunta. (20.9.2023). *Lausunto*. Diaarinumero 231/13.02.01/2023.
- Räsänen, P., (28.8.2021). Päivi Räsänen kolumnissaan: Translakihanke haastaa lasten kasvurauhan. *KD-lehti. Verkkokolumnit*.
<https://www.kdlehti.fi/2021/08/24/paivi-rasanen-kolumnissaan-translakihanke-haastaa-lasten-kasvurauhan/#:~:text=P%C3%A4ivi%20R%C3%A4s%C3%A4nen%20kolumnissaan%3A%20Translakihanke%20haastaa%20lasten%20kasvurauhan%2024.8.2021,sukupuolensa%20voisi%20muuttaa%20omalla%20ilmoituksella%2C%20ilman%20I%C3%A4%C3%A4ketieteellist%C3%A4%20selvityst%C3%A4>.
- Karvonen, S., Kestilä, L., & Saikkonen, P., (2022). *Monimuotoinen hyvinvointi ja muuttuva hyvinvointivaltio*. Suomalaisten hyvinvointi 2022. THL.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145692/Suomalaisen%20hyvinvointi%202022%20verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Salminen, J., Lehtonen, P., Rikala, S., Kuusisto, A. K., Luoma-Halkola, H., Puumala, E., Sointu, L., Wallin A., & Häikiö, L. (2021). Osallisuuden kehat: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen. *Focus localis*, 49(3), 80–98. https://www.researchgate.net/profile/Henna-Luoma-Halkola/publication/356493783_Osallisuuden_kehat_Nakokulmia_hyvinvoinnin_muotoutumiseen/links/619f3510cf715c192b8d6ea4/Osallisuuden-kehaet-Naekoekulmia-hyvinvoinnin-muotoutumiseen.pdf
- Salste, T., (i.a.). *Henkilötunnus – Ihmisten koodaaja*. Saatavilla 17.2.2024.
<https://www.tuomas.salste.net/doc/tunnus/henkilotunnus.html>
- Sares-Jäske, L., Czimbalmos, M., Majlander, S., Siukola, R., Klemetti, R., Luopa, P., & Lehtonen, J. (2023). Gendered Differences in Experiences of Bullying and Mental Health Among Transgender and Cisgender Youth. *Journal of youth and adolescence*, 52(8), 1531–1548. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10964-023-01786-7>

- Sares-Jäske, L., Jehkoi, A., Rantanen, E., & Lehtonen, J. (2024). *Transnuorten tyytyväisyys elämään: voimavaratekijät liittyvät hyvin ihmissuhteisiin ja arvostavaan vuorovaikutukseen*. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/148637/URN_ISBN_978-952-408-264-8.pdf?sequence=1
- Saresma, T., (19.10.2020). Antigender- liike, kristillisyys ja oikeistopopulismi: sukupuolen politiikkaa. *Politiikasta. Ajankohtainen ja ajaton tiede- verkkolehti*. Valtiotieteellinen yhdistys. <https://politiikasta.fi/antigender-liike-kristillisyys-ja-oikeistopopulismi-sukupuolen-politiikka/>
- Seppänen, A., (3.2.2023). *Translaki jakoi lääkärikansanedustajat*. Lääkärilehden verkkosivusto. <https://www.laakarilehti.fi/terveydenhuolto/translaki-jakoi-laakarikansanedustajat/?pub-lic=b2b62374df8f13fad296a9509927e346>
- Seta. (31.10.2023) *Sateenkaarisanasto*. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>
- Seta. (i.a.). *Sukupuolen moninaisuus*. Saatavilla 29.9.2023. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/#:~:text=Sukupuoli%20on%20erilaisista%20geneettisist%C3%A4%20kehityksellisist%C3%A4%20hormonaalisista%20fyysologisista%20psykologisista%2C,aikaa%20jotain%20silt%C3%A4%20v%C3%A4lilt%C3%A4%20tai%20jotain%20ihan%20muuta.>
- Sihvo, S., Isola A-M., Kivipelto, M., Linnanmäki, E., Lyytikäinen, M., & Sainio, S. (2018). *Asiakkaiden osallistumisen toimintamalli*. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raporteja ja muistioita 16/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3927-1>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2016). Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma KASTE 2012-2015. *Raportteja ja muistioita 2016:8*. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74927/Rap%20ja%20mui_2016_8_PDF_.pdf?sequence=1
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2021). *Translaki*. <https://stm.fi/hanke?tunnus=STM009:00/2021>

- Sosiaali- ja terveysvaliokunta. (3.5.2023). *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi* Valiokunnan mietintö StVM 42/2022 vp. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/StVM_42+2022.aspx
- Sosiaalisesti kestävä Suomi. (2020). *Sosiaali- ja terveystalouden strategia, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja: 2011: 1.* <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73418/URN%3ANBN%3Afi-fe201504223250.pdf?sequence=1>
- Stenvall, E. (2020). *Osallisuutta ja osallistumista - Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa.* Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7160-8>
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. (i.a.). *Transsukupuolisuus.* Saatavilla 16.10.2022 <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/transsukupuolisuus/>
- Suomen Unicef. (i.a.). *Lapsiystävällinen kuntamalli. Osallisuus.* Saatavilla 9.10.2023. <https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsen-oikeuksien-teemapaketit/aluksi-meidan-kunnassa-jokainen-lapsi-on-tarkea/erilaisia-lapsia-palvelevat-erilaiset-mallit>
- Taanila, A. (2019). *Määrällisen datan kerääminen.* <https://taanila.fi/suunnittelu.pdf>
- Taavetti, R., Alanko, K., Hästbacka, N., Lehtonen, J., & Palojärvi, I. (2020). *Sateenkaareva nuoruus ja merkitykselliset ihmissuhteet.* Teoksessa A., Lahti, K., Aarnio, A., Moring, & J., Kerppola (toim.) *Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla.* (29–44.) Gaudeamus. <https://core.ac.uk/download/pdf/401692808.pdf>
- Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. (i.a.). *Hankkeesta.* Saatavilla 6.2.2023 <http://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/hanke/>

- Tasa-arvovaltuutettu. (17.10.2022). *Tasa-arvovaltuutetun lausunto eduskunnan lakivaliokunnan esityksestä laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyvistä laeista*. [https://tasa-arvo.fi/documents/25249985/26183599/Tasa-arvovaltuutetun+lausunto+eduskunnan+lakivaliokunnalle+hallituksen+esityksest%C3%A4+laiksi+sukupuolen+vahvistamisesta+ja+siihen+liittyvist%C3%A4+laeista+\(TAS+516_2022\).pdf/9975da37-50f6-9e2b-f850-b346de5774dc/Tasa-arvovaltuutetun+lausunto+eduskunnan+lakivaliokunnalle+hallituksen+esityksest%C3%A4+laiksi+sukupuolen+vahvistamisesta+ja+siihen+liittyvist%C3%A4+laeista+\(TAS+516_2022\).pdf?t=1666175923243](https://tasa-arvo.fi/documents/25249985/26183599/Tasa-arvovaltuutetun+lausunto+eduskunnan+lakivaliokunnalle+hallituksen+esityksest%C3%A4+laiksi+sukupuolen+vahvistamisesta+ja+siihen+liittyvist%C3%A4+laeista+(TAS+516_2022).pdf/9975da37-50f6-9e2b-f850-b346de5774dc/Tasa-arvovaltuutetun+lausunto+eduskunnan+lakivaliokunnalle+hallituksen+esityksest%C3%A4+laiksi+sukupuolen+vahvistamisesta+ja+siihen+liittyvist%C3%A4+laeista+(TAS+516_2022).pdf?t=1666175923243)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2024). *Yhdenvertaisuus ja syrjintä*. <https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus/yhdenvertaisuus-ja-syrjinta>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (i.a.). *Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta*. Saatavilla 29.4.2023 https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/tutkimus/osallisuusindikaattori-mittaa-osallisuuden-kokemusta#Osallisuusindikaattorin_k%C3%A4ytt%C3%B6n_liittyv%C3%A4t_ohjeet_pisteytys_ja_summapisteen_laskeminen
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (i.a.). *Päätösten vaikutusten ennakoarviointi. Lapsivaikutusten arviointi*. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/paatosten-vaikutusten-ennakoarviointi#LAVA>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2021). *Kouluterveyskysely 2021: Sukupuolivähemmistöjen tulokset*. <https://thl.fi/documents/10531/3554284/KTK2021-taulukot-sukupuolivahemmistot-FI.pdf/c2b63fab-41fa-00ae-1abf-1033635182a7?t=1656333051663>
- Thomas, N. (2007). Towards a Theory of Children's Participation. *The International Journal of Children's Rights* 2007 (15), 199-218.
- Tieteen termipankki. (i.a). *Biologinen sukupuoli*. Saatavilla 10.1.2023 [Ihmistieteet:biologinen sukupuoli – Tieteen termipankki](https://termipankki.fi/ihmistieteet/biologinen-sukupuoli)

- Tilastokeskus. (i.a.) *Mielenterveysongelmien hoito kuntoutuksella*. Saatavilla 21.1.2024. <https://indikaattorit.tietoanuorista.fi/terveys/mielenterveysongelmien-hoito-kuntoutuspsykoterapialla>
- Tilastokeskus. (i.a.). *Henkilötunnus*. Saatavilla 17.2.2024. <https://stat.fi/meta/kas/hetu.html>
- Tilastokeskus. (i.a.). *Riippumaton muuttuja*. Saatavilla 20.4.2024. https://www.stat.fi/meta/kas/riippumaton_muu.html
- Tilastokeskus. (i.a.). *Validiteetti*. Saatavilla 22.12.2022. <https://www.stat.fi/meta/kas/validiteetti.html>
- Translasten- ja nuorten perheet. (i.a.). *Yhdistys*. Saatavilla 16.10.2022 <https://www.transperheet.fi/yhdistys/>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi. E-kirja.
- Turban, J. L., Dolotina, B., King, D., & Keuroghlian, A. S. (2022). Sex Assigned at Birth Ratio among Transgender and Gender Diverse Adolescents in the United States. *Pediatrics*, 150(3) 49-54. <https://publications.aap.org/pediatrics/issue/150/3>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (10.10.2023). *Eettinen ennakoarviointi*. <https://tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi>
- Työ- ja elinkeinoministeriö. (15.3.2023). Työolobarometri 2022. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023:13*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-786-1>
- Uisma, A. M. (2020). *Haluava, kykenemätön ja riskialtis: diskurssianalyysi Lääkärilehden sukupuoli vähemmistöjen hoitoa käsittelevistä kirjoituksista*. [Kandidaattitutkielma, Jyväskylän yliopisto] <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/731113/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202012117059.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Unioni, E. (2016). Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679>
- Vahva ja välittävä Suomi. (2023) Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma. *Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>

- Valli, R. (2015). *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen*. e-kirja. PS-kustannus.
- Valtioneuvoston julkaisuja. (2021). *Kansallinen lapsistrategia. Komiteamietintö. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8*. Saatavilla 3.12.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162864/VN_2021_8.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Valtioneuvoston julkaisuja. (2022). *Ministeriöiden tulevaisuuskatsaus 2022*. Valtioneuvosto 2022:58. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-780-5>
- Valtioneuvoston julkaisuja. (2023). *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen (2019–2023) seurantakertomus kansallisen lapsistrategian toimeenpanosta*. Valtioneuvosto 2023:23. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164767/VN_2023_23.pdf?sequence=12
- Valtiovarainministeriö. (i.a.). *Henkilötunnuksen uudistamista ja valtion takaaman identiteetin hallinnoimista koskeva hanke*. VM 183:00/2020. <https://vm.fi/hanke?tunnus=VM183:00/2020>
- Venninen, T., Leinonen, J., & Ojala, M. (2010). *"Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi": Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa: Tutkimusraportti*. Työpapereita 2010:3. Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/4c1ab193-a84a-4969-96a5-048b2d43e208/content>
- Vilka, H. (2007). *Tutki ja mittaa: Määrällisen tutkimuksen perusteet*. Tampereen yliopisto. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98723/Tutki-ja-mittaa_2007.pdf
- Virrankari, L., Leemann, L., & Kivimäki, H. (2020). *Osallisuuden kokemus ja koulukiusaaminen: Kouluterveyskyselyn 2019 tuloksia*. Tutkimuksesta tiiviisti 35/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140804/URN_ISBN_978-952-343-599-5.pdf?sequence=1

- Waselewski, A., Waselewski, M., Waselewski, E., Kruger, L., & Chang, T. (2023). Perspectives of US youths on participation of transgender individuals in competitive sports: A qualitative study. *JAMA network open*, 6(2), e2255107-e2255107. <https://jamanetwork.com/journals/jamanetworkopen/article-abstract/2801105>
- Webropol Oy. (i.a.). *Webropol Oy:n asiakas- ja käyttäjärekisterin tietosuojaseloste*. Saatavilla 4.2.2023 <https://webropol.fi/tietosuojaseloste/>
- Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous. (1991). *Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991*. https://finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1991/19910060/19910060_2
- Yleisradio. (10.10.2021). Anti-gender-liike pyrkii heikentämään naisten sekä vähemmistöjen oikeuksia ja häiriköi sateenkaarijärjestöjä – Seta: ”Valtaa ja rahaa vaikuttaa”. <https://yle.fi/a/3-12130484>
- Åberg, T. (2022). *Sukupuolivähemmistöt ja syrjintä terveydenhuollossa. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus* [Kandidaattitutkielma, Tampereen yliopisto] <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/137967/%C3%85bergTaru.pdf?sequence=2>

LIITE 1. Kyselylomake

Tässä kyselyssä **on tarkoitus toimia nimettömänä**, vastauksiin ei tule kirjoittaa omaa, eikä kenenkään muun nimeä. **Älä kirjoita mitään sellaisia tietoja, josta sinut voisi tunnistaa** (asuinpaikka, koulu, osoite, lempinimi tai sosiaalisen median tunnus)

Sukupuolen moninaisuus on tärkeä ja hyvin henkilökohtainen aihe. **Kyselyn voi jättää aina kesken**. Vastauksesi eivät tallennu mihinkään, jos keskeytät vastaamisen.

Tutkittavan informointi- ja tietosuojalomake

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Sinua pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan transsukupuolisten alle 18-vuotiaiden kokemuksista sukupuolimerkintään ja osallisuuteen. Pehdyttyäsi tähän tiedotteeseen sinulta kysytään suostumusta tutkimukseen osallistumiseen.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kieltäytyminen ei vaikuta kohteluusi tai hoitoosi millään tavoin. Voit keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta, tällöin vastaukset eivät tallennu mihinkään.

Tutkimuksen tarkoitus

Työn tarkoituksena on kartoittaa juridisen sukupuolimerkinnän vaikutuksia alaikäisten (alle 18-vuotiaiden) transsukupuolisten lasten osallisuuden kokemuksiin.

Tutkimuksen toteuttaja

Tutkimus toteutetaan yksilötyönä Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomi YAMK-ohjelmassa

Tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet

Tutkimus on määrällinen tutkimus, jonka kohderyhmänä ovat 12–17-vuotiaat transsukupuoliset henkilöt. Tutkimusaineisto kerätään verkkolomakkeella. Tutkimussuunnitelma on hyväksytetty Ammattikorkeakoulujen eettisessä ennakkoarvioinnissa.

Tutkimuksen mahdolliset hyödyt

Tutkimuksen tulokset voivat antaa tietoa, jota voidaan hyödyntää yhteiskunnallisessa keskustelussa, koskien Translain valmistelussa (2022) annettua kirjausta siitä, että nykyisellä hallituksella on edellytys valmistella alaikäisten itsemääräämisoikeutta turvaavat muutokset.

Tutkimuksesta aiheutuvat mahdolliset epämukavuudet

Tutkimuskysymykset ovat hyvin henkilökohtaisia, joihin vastaaminen voi tuntua epämukavalta

Tutkijan yhteystiedot lisäkysymyksiä varten

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Helsinki

tutkimusosallisuusjasukupuoli@gmail.com

Tutkijan puhelinnumero 046 6591175

Suostumus

Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan tähän tutkimukseen*

- Kyllä (kysely avaa alla olevan tekstin)
- En (kysely päättyy, kun vastaa tämän vaihtoehdon)

Kiitos, että osallistut tähän tutkimukseen. Siirry eteenpäin painamalla "seuraava".

Kyselyn päätteeksi kysely siirtää sinut automaattisesti Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen sivuille, josta voit saada luotettavaa tietoa sukupuolen moninaisuudesta ja siihen liittyvistä palveluista. Siirtymisessä on pieni viive vastausten lähettämisen jälkeen.

Kiitos arvokkaasta panoksestasi tähän kyselyyn. <3

Kysymyksiin on merkitty *, mikäli kysymys kysymyslomakkeella on pakollinen

Kysymys 1: Minkä ikäinen olet? *

- 12–14-vuotias
- 15–17-vuotias
- Yli 18 -vuotias

Kysymys 2: Mikä on syntymässä määritelty sukupuolesi? *

- Syntymässä määritelty sukupuoleni on tyttö/nainen
- Syntymässä määritelty sukupuoleni on poika/mies
- En halua vastata

Kysymys 3: Sukupuoli, joka vastaa kokemustasi? *

- Tyttö/Nainen
- Poika/Mies
- Muun sukupuolinen (Mikäli vastaaja vastaa tässä muun sukupuolinen, hänelle avautuu lisäkysymys 4)
- En halua vastata

Kysymys (ehdollinen) 4: Haluatko tarkentaa identiteettiäsi? (avoin kysymys)

Kysymys 5: Henkilöturvattunnus ja sukupuolimerkintä, selite (12–14-vuotiaat) *

Jokainen syntyvä lapsi saa henkilötunnuksen. Henkilötunnus sisältää tiedon syntymässä määritellystä sukupuolesta.

Esimerkiksi 010123A111P kertoo, että lapsi on syntynyt ensimmäinen päivä tammikuuta vuonna 2023. A:n jälkeisestä loppuosasta toiseksi viimeinen numero osoittaa, mihin sukupuoleen henkilö on määritelty. Työiksi määritellyillä numero on parillinen ja pojiksi määritellyillä numero on pariton. Tätä henkilötunnuksen osaa kutsutaan sukupuolimerkinnäksi.

- Ymmärrän, mikä on henkilötunnus ja mitä tietoa se sisältää
- Olen epävarma, ymmärsinkö oikein, mitä tietoa henkilötunnus sisältää
- En ymmärrä, mitä tietoa henkilötunnus sisältää

Kysymys 6 (rinnakkaiskysymys edelliselle, 15-vuotiaat ja sitä vanhemmat): Tiedän mikä on henkilötunnuksen sukupuolimerkintä (esim. 010123A123P tunnuk- sessa viimeinen kolmonen kertoo henkilön olevan mies) *

- Kyllä
- En
- Opin asian tässä yhteydessä
- En osaa sanoa

Kysymys 7: Henkilötunnuksen käyttö (12–14-vuotiaat). Kun henkilötunnuksesi on näkyvillä, voivat sitä tarkastelevat henkilöt päätellä mihin sukupuoleen sinut on virallisesti määritelty. *

Henkilötietoja sisältäviä asiakirjoja ovat esimerkiksi passi, potilaskertomukset, todistukset, oppilaskortti, mopokortti, kirjastokortti ja joissain tapauksissa nuori- sotilojen käyttämiseen oikeuttava kortti, bussikortti tai jokin asiakkuustieto/ilmoit- tautumistieto johonkin tilaisuuteen.

- Ymmärrän
- En ole varma, ymmärränpö
- En ymmärrä

Kysymys 8: (rinnakkaiskysymys edelliselle, yli 15-vuotiaat): Tiedostan, että henkilötietojeni ollessa esillä, käsittelijä voi nähdä, mihin sukupuoleen olen virallisesti merkitty. *

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa

Kysymys 9: Olet tilanteessa, jossa sinua pyydetään esittämään henkilötietosi joko suullisesti tai kirjallisesti. Miten toimit tilanteessa? (Avoin kysymys)

Kysymys 10: Olet edelleen tilanteessa, jossa sinua pyydetään esittämään henkilötietosi. Kuvailisitko millaisia tunteita tilanne sinussa herättää? (Avoin kysymys)

Kysymys 11: Keneltä saat tukea tilanteessasi, kun pohdit sukupuoltasi? *

Valitse vaihtoehdoista kaikki sinua tukevat tahot, joilta aidosti koet saaneesi tukea

- Huoltajilta
- Sisaruksilta
- Isovanhemmilta
- Ystäviltä
- Opettajalta
- Kuraattorilta
- Koulupsykologilta
- Sosiaalityöntekijältä
- Terveystyöntekijältä
- Terapeutilta
- Nuorisotyöntekijältä
- Joltain muulta turvalliselta aikuiselta
- En saa tukea

Kysymys 12: Jos ajattelet kaikkea sukupuolen ilmaisuun saamaasi tukea eri ihmisiltä yhteensä, mikä kuvaa parhaiten kokemustasi? 1=en saa tukea ollenkaan, 5= saan tukea erittäin paljon

1 2 3 4 5

Kysymys 13: Millainen on tilanteesi tällä hetkellä sukupuolen korjauksen osalta?

Sukupuolen korjauksen eri osa-alueita ovat esimerkiksi nimenmuutos, murrosikää hidastavat hoidot (blokkerit), sukupuolen tutkimusprosessin aloittaminen tai hormonihoitot. *

- Haaveilen sukupuolen korjauksesta, mutta en ole aloittanut mitään siihen liittyviä toimia
- Olen aloittanut sukupuolen korjauksen tai siihen liittyviä toimia
- En haaveile sukupuolen korjauksesta, enkä ole aloittanut mitään prosesseja sukupuoleeni liittyen
- Kysymys ei ole minulle ajankohtainen
- En halua vastata

Kysymys 14 (ehdollinen): Sukupuolen korjauksessa toivon itselleni seuraavia asioita... valitse kaikki ne kohdat, jotka tällä hetkellä ajattelet olevan sellaisia, toivoisit itsellesi *

- Haluan vaihtaa nimeni
- Haluan vaihtaa henkilötunnukseni vastaamaan toista sukupuolta
- Haluan saada murrosikäni viivästymään (blokkerihoito) lääkevalmistein
- Haluan naisellisia/miehekkäitä piirteitä vahvistavaa hormonihoitoa
- Haluan naisellisia piirteitä/miehekkäitä piirteitä vahvistavaa leikkaushoitoa
- En osaa sanoa
- En halua vastata

Kysymys 15: Missä tilanteessa olet? Merkitse kaikki sinua kuvaavat kohdat riippumatta siitä, mistä olet palvelua saanut *

- Olen vaihtanut nimeni, tai nimenmuutosasia on vireillä
- Olen aloittanut sukupuoli-identiteetin tutkimusprosessin (terveydenhoito) tai jonotan palvelun alkamista
- Aloitin sukupuoli-identiteetin tutkimusprosessin, mutta tutkimus on keskeytetty terveydenhoidon toimesta
- Aloitin sukupuoli-identiteetin tutkimusprosessin, mutta tutkimus on keskeytetty omasta toimestani
- Olen aloittanut murrosikää viivästyttävän lääkkeellisen hoidon (blokkerihoito)
- Olen aloittanut sukupuolta vahvistavan hormonihoidon
- En ole tehnyt mitään sukupuolen korjaukseen liittyviä toimia
- En halua vastata

Kysymys 16: Suomessa 18-vuotta täyttänyt henkilö saa vaihtaa henkilötunnuksensa vastaamaan toista sukupuolta ilmoittamalla asiasta kirjallisesti. Jos tämä olisi mahdollista sinun ikäisellesi, haluaisitko vaihtaa sukupuolimerkintäsi? *

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa
- En halua vastata

Kysymys 17: Jos sinulla olisi mahdollisuus vaihtaa sukupuolimerkintäsi, saisitko siihen tukea huoltajiltasi? *

- Saisin huoltajaltani/huoltajiltani tukea
- En saisi huoltajaltani/huoltajiltani tukea
- Saisin toiselta huoltajaltani tukea, toiselta en
- En osaa sanoa, saisinko huoltajaltani/huoltajiltani tukea vai en
- En halua vastata

Kysymys 18: Joissakin maissa on olemassa kolmas virallinen sukupuoli, joka kuvaa kaikkia niitä ihmisiä, jotka eivät ole miehiä tai naisia. Jos Suomessa olisi käytössä vastaava mahdollisuus, haluaisitko silloin, että sukupuolesi olisi *

- Mies tai nainen
- Muu sukupuoli

Kysymys 19: Missä iässä arvioit olevasi/olleesi riittävän kypsä päättämään henkilötunnuksen vaihtamisesta omalla kohdallasi? *

- 5-vuotiaana
- 6-vuotiaana
- 7-vuotiaana
- 8-vuotiaana
- 9-vuotiaana
- 10-vuotiaana
- 11-vuotiaana
- 12-vuotiaana
- 13-vuotiaana
- 14-vuotiaana
- 15-vuotiaana
- 16-vuotiaana
- 17-vuotiaana
- 18-vuotiaana
- Muun ikäisenä, missä iässä?

Kysymys 20: Osallisuusindikaattori

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?

Merkitse jokaisen väittämän kohdalla se vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten omaa kokemustasi.

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä	☐	☐	☐	☐	☐
Saan myönteistä palautetta tekemisistäni	☐	☐	☐	☐	☐
Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tarpeellinen muille ihmisille	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen, että elämälläni on tarkoitus	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita	☐	☐	☐	☐	☐
Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että minuun luotetaan	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin	☐	☐	☐	☐	☐

© Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019, all rights reserved

Väliselite: Seuraavat kysymykset ovat hyvin henkilökohtaisia. Vastauksia ei julkaista sellaisenaan tutkimusraportilla eikä tietoja luovuteta mihinkään. Kaikki vastaukset analysoidaan ja niistä julkaistaan vain yhteenvetoja.

Kysymys 21: Mitä mielestäsi aikuisten pitäisi tehdä, jotta sukupuoleltaan moninaisten lasten ja nuorten tilanne olisi parempi?

Kysymys 22: Oliko nämä esitetyt kysymykset mielestäsi

- Ymmärrettäviä
- Vaikeasti ymmärrettäviä

Kysymys 23: Mitä muuta haluaisit kertoa tästä aiheesta? Jäikö jotain tärkeää kysymättä tai haluatko tuoda vielä jonkin muun asian esiin? Voit kirjoittaa tähän tärkeänä pitämiäsi asioita.

LIITE 2. Aineistonkeruun rekrytointimainokset

Kuva 1, Facebook päivitys

Kuva 2, Instagram -tarina mainos

Haluatko osallistua
vapaaehtoiseen
tutkimukseen ?

TUTKIMUS KOSKEE ALLE
18-VUOTIAIDEN
TRANSSUKUPUOLISTEN NUORTEN
OSALLISUUSKOKEMUKSIA
SUKUPUOLIMERKINTÄÄN LIITTYEN.
KYSELY ON KOHDENNETTU
12-17-VUOTAILLE.

Skannaa QR-koodi
niin saat lisätietoja
ja pääset kyselyyn

Kuva 3, seinäilmoitus

LIITE 3. Ohjeistus aineiston kerääjätahoille

Hei hyvä yhteistyökumppanini

Olemme käyneet aikaisemmin tänä syksynä keskustelua opinnäytetyöni "SUKU-PUOLIMERKINNÄN MERKITYS OSALLISUUTEEN ALLE 18-VUOTIAILLE TRANSSUKUPOULISILLE" tiimoilta ja edustammanne taho on ilmaissut mahdollisuuden jakaa omilla kanavillaan tälle kohderyhmälle kyselylinkkiä, jolla aineistoa tutkielmaan kerätään. Kiitän teitä tästä yhteistyöstä suuresti.

Opinnäytetyön suunnitelma on hyväksytty Ammattikorkeakoulujen eettisessä ennakkoarvioinnissa ja siitä on lausunto tiedoksenne (vain teille) liitteenä. Ennakkoarviointiprosessi oli erityisen tiukka aiheen ollessa kovin arkaluontoinen. Pidän sitä hyvänä.

Muutamia tärkeitä asioita tästä tutkimusprosessista

- 1. Tutkijan henkilöllisyys:** Teidän tiedossanne on henkilöllisyyteni, mutta koska on perusteltu syy olettaa, että minuun ja läheisiini voi kohdistua häirintää kyselyn yhteydessä muilta osapuolilta, on henkilötietoni salattu kyselylomakkeelta. Kyselylomakkeen alussa on informointiteksti, jossa yhteystietoni ovat esitetty ja niistä todellisuudessa myös minut saa kiinni, mutta yhteystiedot ovat anonymisoidut. Osoitetiedot sekä omalta että läheisten osalta on salattu. Ethän levitä tietoa henkilöllisyydestäni. Kyselylomake löytyy liitteenä tästä viestistä ja siinä näkyvät myös yhteystietoni, jotka saa luovuttaa, mikäli niitä teiltä erikseen kysytään. Olen siis tavoitettavissa, mutta en tässä kohtaa omalla nimelläni. Tämä perustuu eettisen ennakkoarvioinnin lautakunnan näkemyksiin tutkijan ja hänen läheistensä turvallisuutta koskien.
- 2. Tutkittavien henkilöllisyys:** tässä tutkielmassa ei kerätä henkilötiedoiksi luettavia asioita, koska (eettisen ennakkoarvioinnin perusteella) vastaajajoukon henkilöiden henkilöllisyyttä ei voida kohtuullisin keinoin saada selville. Tämä perustuu maantieteelliseen, organisatoriseen, ajalliseen sekä menetelmälliseen hajauttamiseen aineiston keruussa. Kyselyohjelma ei kerää tunnistetietoja kuten IP-osoitetta tai vastauspäivämääriä/kellon aikoja.
- 3. Aineiston keruu:** Aineiston keruu perustuu tutkittavien vapaaehtoisuuteen. Tähän kyselyyn on nuorilla mahdollisuus vastata, mutta siihen ei tule ohjata tavoilla, joka voitaisiin tulkita painostukseksi. Tästä syystä aineistonkeruulle on luotu yhtenäinen materiaali, käytäthän vain tässä viestissä liitteenä olevaa aineistoa (linkki). Materiaali on luotu FB päivitykseen, Instagram tarinan luomiseen (ohje linkissä), sekä seinämainontaan (QR-koodi). Eri pikaviestipalveluihin voitane käyttää jotakin näistä mainoksista ja liittää linkki viestin yhteyteen. Mikäli syntyisi tilanne, että vastaajajoukko uhkaa jäädä hyvin pieneksi, laitan teille pyynnön uusia ilmoittelua. Arvelen kuitenkin, ettei näin kävisi, sillä mukana on iso joukko organisaatioita, jotka tavoittavat kohderyhmää. Kysely on avoinna 26.9 klo 8:00–24.10. klo

21:00 välisen ajan. Olisi arvokasta, jos pystyisitte laittamaan ilmoittelun vireille mahdollisimman pian tämän viestin saamisesta.

4. Linkki ilmoitteluihin ja kyselyyn

Aineisto löytyy täältä: <https://drive.google.com/drive/folders/1pVHdSn5MZlv9NqTbXhfjuquzf0-qtV9f?usp=sharing>

Kyselyn linkki: <https://link.webpolsurveys.com/S/618E415DAD56A7ED>

Mikäli vastaaja suostumusta koskevaan kysymykseen vastaa vahingossa "en" mutta tarkoitti "kyllä", kysely ei päästä enää vastamaamaan kyselyyn samasta IP-osoitteesta uudelleen. Tämä tiedoksi, mikäli aiheesta nousee kysymyksiä, miksi kyselyyn ei voi vastata.

Kiitän suuresti yhteistyöstä tärkeän aiheen äärellä. Mikäli jätin jotain olennaista sanomatta tai nousee muuten vaan lisäkysymyksiä, minuun saa yhteyttä esimerkiksi tästä sähköpostiosoitteesta.

yt. Arja L

LIITE 4. Nimettyjen tunteiden lista

Kysymys 10: Olet edelleen tilanteessa, jossa sinua pyydetään esittämään henkilötiesi. Kuvailisitko millaisia tunteita tilanne sinussa herättää? (Avoin kysymys). Avointen vastausten nimetyt tunteet.

Tunne	Vastausten määrä
Ahdistus	29
Alakulo	2
Alastomuus	1
Dysforia	1
Fyysiset oireet kielteisten tunteiden pohjalta	1
Epävarmuus	1
Haavoittuvuus	1
Hermostuneisuus	1
Häpeä	4
Jännittyneisyys	3
Kiusaantuneisuus	3
Määrittämätön ikävä tunne	8
Nöyryytys	1
Pelko ml. väkivallan pelko	9
Stressi	2
Suru	2
Toivottomuus	1
Turhautuneisuus	3
Vaikeuden tunne	1
Viallisuus, epäkelpoisuus	1
Viha	1
Vitutus	2
Ärsyyntyneisyys	4

LIITE 5. Lapsen osallisuus lainsäädännössä

Laki	Viite	Sisältö
Perustuslaki	L 731/1999, 6§	Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti
Kuntalaki	L 410/2015, 26§	Nuorisovaltuustolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä kunnan asukkaiden hyvinvointiin, terveyteen, opiskeluun, elinympäristöön, asumiseen tai liikkumiseen sekä muissakin asioissa, joiden nuorisovaltuusto arvioi olevan lasten ja nuorten kannalta merkittäviä. Nuorisovaltuusto tulee ottaa mukaan lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen kehittämiseen kunnassa.
Nuorisolaki	L 1285/2016, 24§	Sen lisäksi, mitä tässä laissa tai muualla laissa säädetään, kunnan ja valtion viranomaisen tulee tarjota ja järjestää nuorille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa paikallista, alueellista ja valtakunnallista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskeviin asioihin käsittelyyn tai heitä tulee muutoin kuulla mainituissa asioissa. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevista asioista.
Laki hyvinvointialueesta	611/2021, 32§	Aluehallituksen on asetettava nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi hyvinvointialueen nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä, ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamiseksi hyvinvointialueen vanhusneuvosto sekä vammaisten henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi hyvinvointialueen vammaisneuvosto. Vaikuttamistoimielimille tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa hyvinvointialueen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on tai joilla vaikuttamistoimielin arvioi olevan merkitystä lasten ja nuorten, ikääntyneen väestön tai vammaisten henkilöiden ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta, ja vaikuttamistoimielimet tulee ottaa mukaan osallistumisen ja kuulemisen kehittämiseen hyvinvointialueella.
Perusopetuslaki	628/1998, 47 a §	Opetuksen järjestäjän tulee edistää kaikkien oppilaiden osallisuutta ja huolehtia siitä, että kaikilla oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen sekä ilmaista mielipiteensä oppilaiden asemaan liittyvistä asioista. Oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua opetussuunnitelman ja siihen liittyvien suunnitelmien sekä koulun järjestysäännön valmisteluun.
Lastensuojelulaki	417/2007, 21§	Kaksitoista vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaansa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa.
Varhaiskasvatuslaki	540/2018, 3§ kohta 9	Tässä laissa tarkoitetun varhaiskasvatuksen tavoitteena on: 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin

LIITE 6. Lapsen osallisuus merkittävässä dokumenteissa

Asiakirja tai kokonaisuus	Viite	Sisältö
Kaste -ohjelma	Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012-2015, loppuraportti, (Kallinen, 2016 s. 23–25)	Lasten ja nuorten hyvinvointi-indikaattorit, vaikutusten ennakkoarvioinnit (lasten, nuorten ja perheiden kokemustiedon hyödyntäminen päätöksenteossa)
Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE), hallituksen kärkihanke	Honkanen, K., Savola, S. LAVA lapsivaikutusten arviointi, STM, OKM, THL, s. 3–4.	<p>“Lapsivaikutusten arvioinnin (LAVA) edistävien tekijöiden tarkistuslista: Onko olemassa vakiintuneet toimintatavat lasten, nuorten ja päättäjien vuorovaikutukseen? Osataanko tunnistaa lasten moninaisuus ja se, että päätökset vaikuttavat eri lapsiryymiin eri tavoin?</p> <p>LAVA estävien tekijöiden tarkistuslista: Lapsia ei nähdä aktiivisina oikeuksien haltijoina ja toteuttajina. Vaikutuksia arvioidaan, mutta tuloksia ei julkaista, eikä hyödynnetä päätöksenteossa, ei ymmärretä, että LAVA on yhdessä tekemisen tapa, ja kyse lapsen oikeuksista, kuulluksi tulemisesta ja arvostavasta kohtaamisesta”</p>
Asiakkaiden osallistumisen toimintamalli, Palvelut asiakaslähtöisiksi kärkihankkeen osahanke 16/2018	Sihvo, S., Isola, A-M., Kivipelto M., Linnanmäki, E., Lyytikäinen M., Sainio S. (2018) STM. Asiakkaiden osallistumisen toimintamalli, loppuraportti. s.10	“Osallisuus edellyttää osallistumisen lisäksi tunteen merkityksellisyydestä, kuulumisesta kokonaisuuteen ja pystyvyydestä muodostaa merkityksellisiä vuorovaikutus-uhteita. Osallisuus ilmenee päätösvaltana omassa elämässä, vaikuttamisen prosesseissa (yhtymäkohtia asiakasosallisuuteen) sekä paikallisesti (yhtymäkohtia asukasosallisuuteen)”
Tulevaisuus-katsaus 2022	Valtioneuvoston julkaisu 2022:58	“Osallisuus, turvallisuuden tunne, oikeudenmukaisuus ja luottamus yhteiskuntaan sekä sen instituutioihin ja toisiin

	Ministeriöiden Tu- levaisuuskatsaus 2022 1.5.5. Ihmisten arki muutoksessa	kansalisiin rakentavat henkistä kriinkestävyyttä ja yhteis- kunnan kriisinsietokykyä.”
Sosiaalisesti kes- tävä Suomi 2020	Sosiaali- ja ter- veyspolitiikan stra- tegia, STM	“Strategiamme tavoitteena on sosiaalisesti kestävä yhteiskunta, jossa ihmisiä kohdellaan yhdenvertaisesti, varmistetaan kaikkien osallisuus sekä edis- tetään jokaisen terveyttä ja toimintakykyä.”
Lapsen oikeuksien julistus	Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991 Artiklat 12, 31	“12/2. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asi- anomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädän- nön menettelytapojen mukaisesti” “31/ 1. Sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja vir- kistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuu- rielämään ja taiteisiin. 2. Sopimusvaltiot kunnioittavat ja edistävät lapsen oikeutta osallistua kaikkeen kulttuuri- ja taide-elämään ja kannustavat sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kulttuuri- taide-, virkistys- ja vapaa-ajantoimintoihin.”
Lapsiystävällinen kunta -malli	UNICEF, Lapsiystävällinen kunta -malli (i.a.). Osallisuus.	“Kunnan tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, että myös haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten oikeus osallisuuteen toteutuu. Valmiita, kaikille soveltuvia ja joka ti- lanteessa käyttökelpoisia malleja ei ole. Kunnan tulee var- mistaa esimerkiksi vammaisten, toimintarajoitteisten, pitkäai- kaissairaiden, vähemmistöihin kuuluvien ja kodin ulkopuo- lelle sijoitettujen lasten ja nuorten osallisuus oikeuksien toteu- tuminen.”
Opetussuunnitel- man perusteet	Opetushallitus, opetussuunnitel- man ydinasiat (i.a.).	“Koulun toimintakulttuurin kehittämistä ohjaa myös osallisuus- den ja demokraattisen toiminnan edistämisen tavoite. Oppi- laille annetaan mahdollisuuksia osallistua koulun toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Osallisuudelle luodaan ra- kenteita ja tilaa koulun arjessa. Lisäksi toimintakulttuurin ke- hittämistä ohjaavat yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon periaat- teet. Tämä tarkoittaa, että kouluyhteisön jäsenet tulevat koh- datuiksi ja kohdelluiksi samanarvoisina riippumatta mistään

	Kohta koulujen toimintatapojen kehittäminen	henkilöön liittyvästä tekijästä. Yhdenvertainen kohtelu edellyttää osallistumisen mahdollisuuksien turvaamista jokaiselle oppilaalle, ja yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. Koulun toimintakulttuurin kehittämisessä otetaan huomioon myös kestävä elämäntavan välttämättömyys.”
Hallitusohjelma ja sitä edistämään perustettu Oikeusministeriön asettama työryhmä	Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma, luku 5.4 Kulttuuri, liikunta ja nuoret Oikeusministeriö, tiedote 14.11.2023	Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Työryhmän tehtävänä ehdotusten laadinta lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseksi, demokratia ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi, äänestysaktiivisuuden edistämiseksi ja hyvän keskustelukulttuurin vahvistamiseksi
Kansallisen lapsistrategian valmistelu	Stenvall, E. (2020). Marinin, P. S. hallituksen (2019–2023) seurantakertomus kansallisen lapsistrategian toimeenpanosta. Valtioneuvosto (2021) Kansallisen lapsistrategia, komiteamietintö	Osallisuuden huomioiminen lapsistrategiassa <ul style="list-style-type: none"> • Erityisryhmien huomioiminen • Aikuisten ymmärryksen vahvistaminen lasten osallisuudesta • Lapsen oikeudet • Ihmisoikeustavoitteiden toteutuminen • Syrjintään puuttuminen • Lasten yhdenvertaisuuden edistäminen • Palveluiden saavutettavuus yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi

LIITE 7. Mielen terveyden suoja- ja uhkatekijät

Sisäisiä suoja tekijöitä	Ulkoisia suoja tekijöitä
<ul style="list-style-type: none"> • Vahva fyysinen terveys ja perimä • Omasta hyvinvoinnista huolehtiminen • Mielen terveyttä tukevat arjen valinnat • Riittävän hyvä itsetunto • Ongelmanratkaisu- ja ristiriitojen käsittelytaidot • Tunne- ja vuorovaikutustaidot • Kyky luoda ja ylläpitää ihmissuhteita • Omien arvojen mukainen arki ja tavoitteet 	<ul style="list-style-type: none"> • Hyvät varhaiset ihmissuhteet • Myönteiset perhesuhteet • Sosiaalinen tuki, hyväksytyksi tuleminen ihmissuhteissa • Koulutusmahdollisuudet • Työ tai muu toimeentulo • Työyhteisön ja esimiehen tuki • Kuulluksi tuleminen ja vaikuttamismahdollisuudet • Turvallinen elinympäristö • Lähellä olevat ja helposti tavoitettavat yhteiskunnan auttamisjärjestelmät

Sisäisiä riskitekijöitä	Ulkoisia riskitekijöitä
<ul style="list-style-type: none"> • Geneettiset riskitekijät ja -alttiudet, • Kehityshäiriöt, • Sairaudet, • Vammautuminen ja toimintarajoitteet, • Hyvinvointia vaarantava riskikäyttäytyminen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Talousvaikeudet, • Asunnottomuus, • Kuormittavat ihmissuhteet, • Vaarallinen elinympäristö, • Elinolo • Syrjintä ja vähemmistöstressi, • Traumaattiset kokemukset kuten erot ja menetykset, väkivalta, hyväksikäyttö ja kiusaaminen.

LIITE 8. Kysymyslomakkeen kehittämisen prosessi

Kysymyslomakkeen ongelma	Korjaus	Testaajataho
Kysymysten sanamuodoissa epäteiteellisyyttä	Täsmennetty kieliasua ja terävöitetty kysymyksen fokusta (kysymykset 4, 5,7, 9, 10, 13, 17, 19)	Kaikki kommentoineet tahot
Epäselvyyttä mitä kysymyksillä mitataan	Täsmennetty kysymyksien sanallista mista sekä kysymystyyppiä, johon vastaaja vastaa	Opinnäytetyön ohjaajat
Kyselyllä liian monta kysymystä	Kysymyksiä yhdistetty	Ammattilainen, nuoret testaajat
Kyselyn alkuselosteet (tutkittavan informointi ja suostumus henkilötietojen käsittelyyn)	Poistettu henkilötietojen käsittelyä koskeva osio Ammattikorkeakoulujen eettisen ennakoarvion prosessin perusteella Selkeytetty tutkittavan informointia	Ammattilainen, nuoret testaajat, Ammattikorkeakoulujen eettinen ennakoarviointi
Henkilötunnukseen sukupuolimerkintään liittyvä kysymys isommille nuorille heitä aliarvioiva	Muotoiltu alle 15-vuotiaille ja yli 15-vuotiaille versioidut kysymykset	Ammattilainen
Kyselyn responsiivisuus kännykälle ei ollut onnistunut	Responsiivisuusongelma korjattiin asetteluin	Aikuinen testaaja
Lisätty Osallisuusindikaattori osaksi kyselyä	THL: n luvalla liitetty kysymyslomakkeelle Osallisuusindikaattori lisäämään sidonnaisuutta teoreettiseen viitekehykseen	Opinnäytetyön ohjaajat

LIITE 9. Koettu tuen saaminen

Vastaukset kysymykseen: Saamani tuen määrä kaikilta yhteensä. 1=en saa tukea ollenkaan, 5=saan tukea erittäin paljon (N=51)

	1	2	3	4	5
% vastaajista	2 %	20 %	33 %	33 %	12 %
N=	1	10	17	17	6

LIITE 10. Luokitusten ydinilmaisut kysymykseen 9

Olet tilanteessa, jossa sinua pyydetään esittämään henkilötietosi joko suullisesti tai kirjallisesti. Miten toimit tilanteessa? (Avoin kysymys)

Toteuttaa asiinnin	Ei toteuta asiointia
Miksi toteuttaa? Millä keinoin toteuttaa?	Miksi ei toteuta?
YDINILMAISUT	
Vaihtoehtojen puute Tekee vaikka ei haluaisi Pakko tai pakon kokemus Näyttelee Arvioi kriittisesti, pistää vastaan Tottelee Hyökkää Korostaa itsevarmuutta Mitätöi Neuvottelee Asettaa ehtoja takaisin Häivyttää Pyytää apua tai käyttää apuminää	Ei kykene puhumaan Itkee Jäätyy